TUHAF ZAMANLAR

Ayda Bir Merhaba

Başlığı ünlü tarihçi Eric Hobsbawm'dan ödünç aldık. Onun yaşam öyküsüne verdiği ad ilginç. 1917 doğumlu Eric Hobsbawm'ın 80 yaşın üzerinde kaleme aldığı ve ***Tuhaf Zamanlar*** (Interesting Times) adını verdiği özyaşam öyküsü entelektüel vaadi kıt olan metinlerden değil. Hobsbawm'ı yaşamının her dönemecinde, her on yılında ona mutluluk ve aynı zamanda acı veren bir ilişki olarak tarif ettiği dünya görüşü ve örgütlülükle bağlarına dair ilginç bir hesaplaşma buluyoruz.

Yaşadığımız zaman dilimlerini, uzak ve yakın tarihi onar yıllık dilimlere ayırarak bakmanın önemi yadsınamaz. Tuhaflık ya da ilginçlik içinde geçen ömürleri, farklılık gösteren çeşitli özellikleri, farklı on yıllara yayılmış yaşam serüvenlerinin çeşitli tarihsel deneyimlerle çakışan, genel olarak bilinenlere uyan ve uymayan yönler onar yıllık aralıklarda daha rahat bulunabilir.

Yakın zamanlarda herkesin yaşamına derin izler nakşetmiş İslamcılığın, önce, kimlik ve ardından yaşanan politikleşme deneyimi ile bir tür hayatta kalma, var olma savaşını kazanmasına rağmen iktidar deneyimi ve darbeler sonrasında yolunu, yönünü şaşırmış bir duruma gelişi üzerinde çokça söz söylen(e)miyor. İslamcılığın yeniden tanımlanmasından söz ediliyor ama bu daha çok liberal az da olsa sosyalist yelpazeye savrulmakla eş anlamlı hale getiriliyor neredeyse. Bu sayımızda bu konuya kısmen değinen yazılar ve söyleşiler yer alıyor. Tunus devrimi bağlamı da sayının biraz daha somut hale gelmesini sağladı bir bakıma. Bu açıdan, John L. Esposito ile Liberalizm, İslam ve Sekülarizm üzerine yapılan söyleşi oldukça önemli. İslam'ın ve İslamcılığın liberal paradigma ile ilişkisini sorgularken kullanılacak kelimelere dikkat etmek gerekiyor. En az bunun kadar, İslam ve Müslümanlığın düşünme biçimini ve formunu, hangi kriterlere göre okuduğumuza da bakmalı. Esposito söyleşisi, bu zihinsel ve entelektüel iktidar meselesi üzerinden değerlendirilmeye ihtiyaç duyan bir söyleşi. Mustafa Tekin ise aslı itibarıyla politik alanda konuşulan bir kavram olmakla birlikte, bir pragmatizmi beslediği ölçüde bir boyutuyla kitlelere de değmekte olan reelpolitik kavramı üzerinden iktidar tecrübelerine dikkat kesilmekte. Bir yandan AKP'nin hem Türkiye'de hem Orta Doğu'da hatta bu günlerde Tunus'ta tartışmasız en doğru İslami model olarak sunulduğu, diğer yandan endişeli modernlerin içki tartışmaları üzerinden şeriat sendromlarının tekrardan depreştiği bir düzlemde, meseleye çok daha geniş ve kapsayıcı bir perspektifle yaklaşan Cihan Tuğal'la ***Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*** kitabı çerçevesinde yapılan söyleşi İslamcılık tecrübesinin pek fark edilmeyen yanları üzerine oldukça farklı bir bakış açısı sunması bakımından oldukça önemli. Tuğal, geçmişi basit bir şekilde keşfetmek niyetinde değil, asıl onu açıklamaya çalışmasıyla öne çıkıyor. Üstelik bunu bugünle bağlantılandırarak yapmakta. Sonuç olarak, ***Pasif Devrim***'de beğenelim ya da beğenmeyelim, İslamcılık tarihine, Türkiye'deki ve dünyadaki İslamcılık deneyimlerine ve açmazlarına dair, bu konuda oldukça dikkatli bir profesyonelin, bir akademisyenin gözlemleri yer alıyor. Bilgi ve yaşam deneyimleri ışığında bizim için de halen önem taşıyan tartışma alanlarına değiniyor Cihan Tuğal. Okumaya az zaman ayırdığımız şu günlerde fazla uzun görünse de gözümüze değer...

Dergimizde yoğun olarak yer alan bir konu da Tunus'ta yaşanan devrime ışık tutan yazılar. Bu yazılardan ilki Cevat Özkaya'ya ait. Diğeri ise bağımsızlık sonrası süreçte Tunus'ta neler yaşandığını özetlemesi bakımından önemli bulduğumuz Raşid Gannuşi'ye ait bir metin.Bu metin ayrıca Gannuşi'nin siyasal ve entelektüel perspektifinin açık biçimde görülmesini sağlayan söyleşi ile birlikte okunduğunda hayli anlamlı olacaktır.

Mustafa Aydın, iş işten geçtikten sonra akılların başa gelmesinin pek önemli olmadığının altını çizen bir yazıyla dergide yer alıyor. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı'nın yasalaştırılması çalışmalarına değiniyor. Akıl başa sonradan gelir mi, belki de gelir... ama garantisi yoktur, belki de hiç gelmez.

Geleceğe dair bir umut beslenmesi gerektiğini düşünüyoruz, ama eğer bir şey yaparsak... Yoksa halimiz harap. Hobsbawm'dan bir alıntıyla bağlayalım: ***"Bununla birlikte, tatmin edici olmayan zamanlarda bile elimiz kolumuz bağlı kalmayalım. Sosyal adaletsizliğin ifşa edilmesi ve ona karşı mücadele hâlâ gerekli. Dünya kendi başına bırakılırsa daha iyiye gitmeyecek."***

Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle.

Umran

İçindekiler ŞUBAT

[gündem]

4
Gündem
HÜSEYİN ALDI

8
Medya Okumaları
AHMET ZEKİ GAYBERİ

10
Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı Üzerine Bazı Mülahazalar
MUSTAFA AYDIN

13
Hukuk Sistemimizdeki Kronik Rahatsızlık ve Zamanında İşletilmeyen Adalet
ŞERİFE GÜL ARIMAN - YUNUS EMRE GÖĞER

16
Raşid Gannuşi ile Tunus Devrimi Üzerine
FINANCIAL TIMES

18
Tunus: Büyük Ortadoğuda Demokratik Görünümlü Otoriter Rejimler Dönemine Doğru
CEVAT ÖZKAYA

26
Tunus ve Modernizm
RAŞİD GANNUŞİ

[dosya]

30
John L. Esposito ile Liberalizm, İslam ve Sekülarizm Üzerine
ABDURRAHMAN BABACAN

35
İktidar Süreçlerine Eklemlenme ve Toplum
MUSTAFA TEKİN

41
Cihan Tuğal ile Söyleşi
Pasif Devrim: İslamcılığın Çözülüşü
ALPEREN GENÇOSMANOĞLU
M. EMİN BÜYÜKCOŞKUN

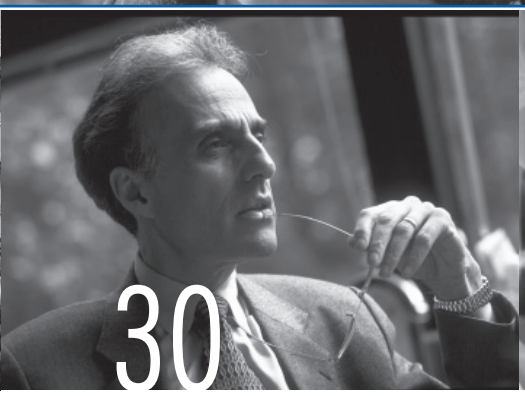

[yaşayan islam]

[kültür-sanat]

60
Tebliğin (Cihadın Yumuşak Gücü) Muhataba Uygunlak İlkesi: Tebliğ Muhataba Uygun Olmalıdır
BURHANETTİN CAN

70
Aileyi Ateşten Korumak
ABDULLAH YILDIZ

78
Arabistan'da Arapça Bilmek
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

80
KİTAPLIK

Umran

Sahibi
UMRAN YAYINCILIK
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu
Cevat Özkaya, Abdurrahman Babacan, Mehmet Babacan

İdare Merkezi
Mega Center, C 34 Blok, Kat 2 No:340
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0212) 631 12 50 - 520 98 90
Fax: (0212) 631 16 21
www.umrandergisi.com
umran@umrandergisi.com
abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
Isparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?
1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli. Umran Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizi yenilemek için 0212 520 98 90 nolu telefon numarasını arayabilirsiniz.
2. abone@umrandergisi.com adresine isim, adres ve telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri
Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 60 TL (KDV dahil)
Yurt dışı abone ücreti {12 sayı, 1 yıllık):
Avrupa 60 EURO
ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?
1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.
2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adını yazmayı unutmayınız.)
POSTA ÇEKİ HESAP NO: 160 52 52
ALICI ADI: UMRAN YAYINCILIK
3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.
BANKA HESAP NUMARASI
Türkiye Finans Katılım Bankası
Fındıkzade Şb. TL Hesabı
99165159-1 (Umran Yayıncılık)
IBAN : TR25 0020 6000 8699 1651 5900 01

Fiyatı: 5 TL

Görsel Yönetmen
Tekin Öztürk
tknozturk@gmail.com

Baskı: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. No:3 Kat:1
Topkapı - İstanbul Tel: (212) 483 47 91

Yerel Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Başörtüsü Sınav Güvenliğini Tehdit Ediyormuş!

Danıştay 8. Dairesi, 2010 Akademik Personel ve Lisans Üstü Eğitim Giriş Sınavı (ALES) sonbahar dönemi kılavuzundaki kılık kıyafetle ilgili düzenlemelerin yürütmesini oy birliğiyle durdurdu.

Eğitim ve Bilim İş Görenleri Sendikası (Eğitim-İş) 2010 ALES sonbahar dönemi kılavuzundaki ''başvuru merkezinde yapılacak başvurular'' alt başlıklı A bendi ile ''postayla başvurular'' alt başlıklı C bendinin ve ''sınava girerken adayın yanında bulundurması gereken belgeler'' ana başlığı altında yer alan ''bir fotoğraf'' başlıklı C bendinin başı açık ve başı açık olarak sınava girilmemesi halinde sınavın geçersiz sayılacağı şeklindeki ibarelerin yer almaması nedeniyle eksik düzenleme yapıldığı gerekçesiyle iptali ve yürütmesini durdurması istemiyle Danıştay'da dava açmıştı.

Danıştay 8. Dairesi, kılavuzdaki söz konusu düzenlemelerin yürütmesini oy birliğiyle durdurdu. Daire'nin kararında, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Danıştay'ın başörtüsü ile ilgili kararlarına da yer verilerek, bu anayasal ve yasal kurallar karşısında dava konusu düzenlemenin hukuken kabul edilebilir bir dayanağının olmadığı vurgulandı.

Daire, kılavuzda başı açık fotoğraf çektirme ve sınava başı açık girilmesini zorunlu kılan düzenlemelere yer verilmemesi nedeniyle, başvuruda bulunan erkek-kadın adayların fiziksel olarak teşhislerinde güçlük oluşacağı ve sınav güvenliği açısından olumsuz sonuçlar doğabileceğine işaret etti.

PEHLEVİ İLE BİN ALİ'NİN BENZER KADERİ

Tunus Devrik Başkanı Bin Ali

Tunus'un devrik devlet başkanı tam da İran şahının kaçış yıldönümünde ülkesini terk etmesi karşısında her ne kadar Raşid Gannuşi, "Ben Humeyni değilim" dese de bazı noktalarda İran ve Tunus benzetmelerini gündeme getirdi. Farsça yayımlanan günlük siyasi gazete *Siasatrooz*'da yayımlanan 17 Ocak tarihli yorum bunlardan biriydi. Ekber Karabağ tarafından çevrilen ve *Cumhuriyet*'te yayımlanan gazetenin yorumu şöyle: "Birçok insan hakları örgütü tarafından Bin Ali yönetimi diktatörlükle suçlansa da Batılılara bağlı diğer Arap liderleri gibi, Bin Ali ve hükümeti onlar tarafından az eleştiri konusu oluyordu. Batılılar ve özellikle ABD'nin Pehlevi'yi himaye etmesinde hiçbir kuşku yok. 1953'teki ABD darbesiyle Şah Pehlevi'nin İran'a geri getirilmesi, bu ülkenin İran'daki siyasal, kültürel, ekonomik ve askeri olarak tam nüfuzunun başlangıç noktası oldu. Beyaz Saray, Muhammed Rıza Şah'a bölgedeki kendi jandarmalığını yapacak kadar destek verdi.

32 yıl önce 16 Ocak tarihinde ülkesini terk eden İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin kaçış yıldönümü İranlılarca anıldığı gün, Tunus Cumhurbaşkanı Zeynelabidin Bin Ali ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Bu iki kişinin ortak yanı sadece ülkelerinden kaçış günlerinin aynı olmasıyla sınırlı değil; ikili arasında o kadar benzerlik var ki Bin Ali'yi ikinci Pehlevi olarak da adlandırabiliriz.

Devrik İran şahı ile kaçan Tunus Devlet Başkanı Bin Ali'nin en dikkat çekici kader benzerliği, ülkelerinden kaçtıklarından sonraki süreç olmuş. 32 yıl önce can ciğer olduğu ABD tarafından kabul edilmeyen ve uçağına bu ülkeye giriş izni verilmeyen Muhammed Rıza Pehlevi, mecburen birkaç gün küçük Panama ülkesinde bekledikten sonra Mısırlı Enver Sedat'a gitti. Benzer şekilde Tunus Cumhurbaşkanı Bin Ali, Avrupalı ve Batılı dostlarınca geri çevrildi ve Suudi hanedanına sığınmaktan başka çare bulamadı.

İkili, ülkelerindeki yönetim biçimi açısından da birbirine benziyordu. Bin Ali, kendini cumhurbaşkanı olarak adlandırsa da 24 yıllık yönetim şekli monarşi benzeri olmuştu. Muhammed Rıza Pehlevi de yaklaşık 40 yıl İran'ı yönetti. 1953'te halk tarafından (Muhammed Musaddık önderliğinde) indirilse de kısa sürede ABD tarafından yapılan darbeyle tekrar yönetime geçip hükümetini 1979'a kadar sürdürdü.

Tunus ve Bin Ali'nin kaçışıyla ilgili yayımlanan haberler arasında Fransız Le Monde gazetesi ilginç bir konuyu gündeme getirdi. Bin Ali ailesi, yanlarında 1.5 ton külçe altınla ülkeden kaçmış. Bin Ali'nin eşi Leyla Trabelsi, değeri 45 milyon Avro olan bu altınları bankadan alıp ülkeden çıkarmış. Tarihçiler, İran şahının saraylarındaki ve İstihbarat Teşkilatı SAVAK'ta bulunan belgelere dayanarak Şah ailesinin 16 Ocak 1979'da İran'dan ayrıldığında yüklü miktarda serveti çıkardığını bildiriyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün de içinde bulunduğu birçok insan hakları kurumu tarafından Bin Ali yönetimi diktatörlükle suçlansa da Batılılara bağlı diğer Arap liderleri gibi, Bin Ali ve hükümeti onlar tarafından az eleştiri konusu oluyordu. Batılılar ve özellikle ABD'nin Muhammed Rıza Pehlevi'yi himaye etmesinde hiçbir kuşku yok. 1953'teki ABD darbesiyle Şah Pehlevi'nin İran'a geri getirilmesi, bu ülkenin İran'daki siyasal, kültürel, ekonomik ve askeri olarak tam nüfuzunun başlangıç noktası oldu. Beyaz Saray, Muhammed Rıza Şah'a bölgedeki kendi jandarmalığını yapacak kadar destek verdi."

FKÖ'NÜN KARANLIK İLİŞKİLERİ

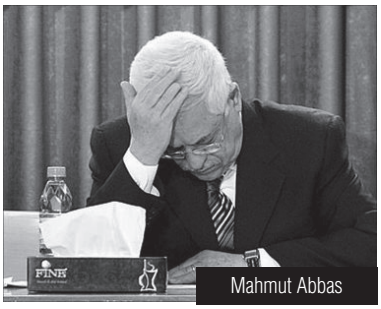
Mahmut Abbas

Merkezi Katar'da bulunan El Cezire televizyonu, "Filistin Belgeleri" adıyla bir dosya yayımlamaya başladı. Çok sayıda belgeden oluşan ve bin 600 sayfalık belgeler birer birer haberleştiriliyor. El Cezire'nin yayınladığı bir belgede Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas yönetiminin, 2008 yılında İsrail'e Kudüs konusunda tavizler verdiği iddia ediliyor.

Belgeye göre, Haziran 2008'de Amerikalı, Filistinli ve İsrailli yetkililer arasında yapılan görüşmede dönemin Filistinli üst düzey müzakerecisi Ahmed Kurey'in, "Tarihte ilk kez bu türden bir öneride bulunuyoruz" diyerek Filistinlilerin, eski lider Yaser Arafat'ın yürüttüğü müzakerelerde böyle bir taviz vermeyi reddettiğini söyledi.

Belgede, Filistinlilerin, açıkça ifade ettiklerinden daha çok taviz vermeye hazır olduğu da savunuldu. Abbas, geçen haftalarda yaptığı bir açıklamada, Kudüs'ün kaderinin müzakere konusu olmadığını söyleyerek, "Bizim açımızdan Kudüs konusu tartışılamaz. Kudüs bizimdir" diye konuşmuştu. El Cezire, belgenin, İsrail-Filistin barış süreciyle ilgili olarak elde ettiği bin 600 dolayındaki belgeden biri olduğunu bildirdi. Amerikan yönetimi tarafından 2007'de başlatılan görüşmeler, dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in, hakkındaki yolsuzluk iddiaları yüzünden görevini bırakmak zorunda kalmasıyla son bulmuştu.

Yine aynı belgelere göre, kutsal mekanlardan Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra'yı da kapsayan Haremü'ş-Şerif'in statüsü konusunda da Filistin tarafı bazı ödünler veriyor.

AÇLIK KÜRESELLEŞECEK

Dünya gıda üretimi üzerine yapılan en kapsamlı araştırma, radikal değişiklikler olmazsa önümüzdeki on yıllarda aç insanlara milyonlarca kişinin daha katılacağını ortaya koydu. BBC'nin haberine göre, İngiltere hükümetinin yaptırdığı Gıda Üretiminin Geleceği Raporu Londra'da dünya kamuoyuna açıklanacak. 35 ülkeden 400 bilim adamının iki yıllık çalışmasının sonucu olan rapor şimdiye kadar bu alanda yapılan çalışmaların en kapsamlısı.

Rapor dünya gıda üretimindeki mevcut sistemin başarısız olduğunu savunuyor. Radikal değişiklikler yapılmazsa, aç insanlara milyonlarca kişinin daha katılacağı belirtiliyor. Rapora göre artan nüfusu besleyebilmek için gıda üretiminin önümüzdeki 40 yılda ikiye katlanması gerekiyor. Bilim adamları bu 40 yıllık dönemde, sadece nüfus artışının değil, iklim değişikliği, su, toprak ve enerji açığının da gıda üretimi üzerinde baskı oluşturacağına dikkat çekiyor.

PKK, Müslümanların Eşcinselliğe Bakışından Rahatsız

PKK'nın haber sitesi ANF, eşcinselliği hastalık olarak değerlendiren Müslümanlardan çok ama çok rahatsız! 22 Mart 2010 tarihinde İslami Kuruluşlar tarafından "Eşcinselliğe" Ortak Tepki başlığı altında gerçekleştirilen basın açıklaması hakkında yapılan suç duyurusuyla ilgili olarak İstanbul savcılığı tarafından takipsizlik kararının verilmesi PKK'nın haber sitesi ANF tarafından memnuniyetsizlikle karşılandı. Geçtiğimiz yıl Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın, "eşcinsellik hastalıktır, tedavi edilmelidir" sözü geniş bir kesim tarafından tepki görünce, Mazlum Der, Özgür-Der, Akabe Vakfı, Anadolu Gençlik Derneği, İHH, İMH, TGTV, Araştırma ve Kültür Vakfı'nın da içinde bulunduğu pek çok kurum, Bakan'a destek açıklaması yapmıştı. Bunun üzerine LGBTT örgütü Lambda İstanbul, 21 İslamcı kurum ile yazar Abdurrahman Dilipak'ın eşi Asiye Dilipak hakkında İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulundu. Dilekçede söz konusu örgütlerin, "hakaret", "suç işlemeye tahrik" ve "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme" suçlarını işlediği belirtilerek, dava açılması istendi. Savcılık ise kurumların açıklamasını, "düşünce özgürlüğü" kapsamında değerlendirdi. Yapılan suç duyurusuna takipsizlik kararı verdi.

Amerika Aynı Amerika

2 yıl önce Ocak ayında büyük bir tantana ile iktidara gelen Barak Obama, aradan geçen zaman içinde iddiaların ve beklentilerin aksine hiçbir şeyi değiştiremedi.

Göreve gelir gelmez Guantanamo'yu kapatma sözü veren, Irak'taki son işgalci ABD askerinin 2010 Ağustos'unda geri çekileceğini ve Afganistan sorununu bitirip Filistin konusunda da bütün tarafları muhatap alacağını ilan eden Obama, 2 yılın sonunda tek adım dahi atmadı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin son devlet başkanı olan Barack Hussein Obama, bu görevi 20 Ocak 2009 tarihinde dünyanın nefretle andığı George W. Bush'tan devralmıştı. ABD tarihindeki ilk siyahî devlet başkanı olan Obama, büyük iddialar ve beklentilerle iktidara gelmişti. Afganistan, Irak, Filistin ve Guantanamo gibi belli konularda çok olumlu mesajlar vererek iktidara gelen Obama hiçbir şeyi değiştiremediği gibi bazı alanlarda kendisinden öncekilerden de daha kötü gelişmelere neden oldu. İç politikada da vaatlerinin birçoğunu gerçekleştiremeyen Obama'nın bu konudaki son yenilgisi sağlık reformu yasasının iptal edilmesiyle gerçekleşti. ABD Temsilciler Meclisi, ABD Başkanı Barack Obama'nın en önemli icraatları arasında yer alan Sağlık Reformu Yasası'nın iptal edilmesini öngören tasarıyı onayladı. Obama'nın en önemli iç politika önceliklerinin başında gelen Sağlık Reformu Yasası geçen yıl, özellikle Cumhuriyetçilerin yoğun muhalefetine rağmen, büyük tartışmaların ardından Kongre'nin her iki kanadında da Demokratların çoğunlukta olduğu dönemde kabul edilmiş ve Obama tarafından imzalanmasıyla yürürlüğe girmişti.

"SORUN İSLAMÎ YAŞAMIN SEKÜLER OLMAMASI"

Tarık Ramazan

Avrupa'nın temel gündemi haline gelen İslam düzenlenen iki ayrı panelde "Almanya'da Müslümanlık ve Avrupa İslamı" ele alındı. Deutsche Welle'nin aktardığına göre yaklaşık bin kişinin katıldığı panelin panelin en çarpıcı ismi Mısır kökenli İsviçreli İslam araştırmaları uzmanı Tarık Ramazan'dı. İslam'ın Avrupa'nın bir parçası olduğunu vurgulayan Ramazan, popülist sağ söylemin bütün Avrupa için bir tehdit olduğuna dikkati çekti. Panelde konuşan Yeşiller Partisi Eş Başkanı Cem Özdemir, Almanya'da göçmenlerin artık dinleri ile özdeşleştirilmelerini eleştirdi. Tarık Ramazan'ın ardından konuşan "Mühürlenmiş Zaman: İslam Dünyasındaki Durgunluk Üzerine" (Versiegelte Zeit: Über den Stillstand in der islamischen Welt) kitabının yazarı Yahudi tarihçi Dan Diner de, bu tartışmalarda sorunun Müslümanların uyumu veya Müslümanlarla diyalog olmadığını söyledi. Konuyu tarihî açıdan ele alan Leipzig Üniversitesi Simon-Dubnow Yahudi Tarihi ve Kültürü Enstitüsü Müdürü Diner'e göre sorun, İslamî yaşamın seküler olmaması: "Şunu ifade etmek istiyorum; bizim devlet olarak, siyasi, kurumsal ve hukuki açıdan yaşadığımız kültür, seküler, ama Hristiyan olarak seküler. Bu açıdan bakıldığında Avrupa'da Müslümanların ya da İslam'ın görünümü karşı karşıya kalınan temel bir zorluk. Yani bizim değerlerimiz, kurumlarımız ne dereceye kadar evrensel?"

Berlin Hür Üniversite İslam Çalışmaları Bölümü Öğretim Üyelerinden Gudrun Kraemer ise Diner'in sözlerine karşı çıkarak, bunun gerçeği yansıtmadığını söyledi: "Avrupa'ya gelen Müslümanların çoğu, bana göre Bay Diner, dinin hakim olduğu kültür ve toplumlardan gelmiyor. Bu bazı bölgeler için geçerli olabilir, ama bazıları için değil. Hatta şunu da öne sürebilirim, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı bölgeleri, toplumsal, siyasi ve ekonomik açıdan Batı Avrupa'daki bölgelerin çoğundan daha dindar değildi."

İHH'DAN İSRAİL RAPORUNA CEVAP

Mavi Marmara saldırısı ile ilgili İsrail tarafından açıklanan Turkel raporuna İHH'dan yanıt geldi. İHH İnsani Yardım Vakfı ve Mavi Marmara aktivistleri de konuyla ilgili bir basın toplantısı düzenlediler. İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Fatih merkezinde düzenlenen toplantıya İHH Başkanı Bülent Yıldırım ve yönetim kurulu üyeleri Hüseyin Oruç, Murat Yılmaz ve Av. Gülden Sönmez katıldı.

Bülent Yıldırım

İHH Genel Başkanı Bülent Yıldırım, raporu çöpe atılması gereken, taraflı bir rapor olarak nitelendirdi. Toplantıda konuşan Bülent Yıldırım, İsrail tarafından açıklanan raporun sipariş bir rapor olduğunu dile getirdi.

Bülent Yıldırım, "Bu rapor İsrail askerlerini aklayan sözde bir rapordur. İsrail, gemide hırsızlık yapan askerlerini cezalandırdı. Ancak 9 aktivisti öldüren askerlerini temize çıkardı" dedi.

Raporu, bir dezenformasyon çalışması olarak niteleyen Yıldırım, " Çok kötü bir çalışma, Yeni hiçbir şey olmayan bir rapor" dedi.

İsrail Mavi Marmara saldırısıyla ile ilgili raporunu açıkladı. İsrail, raporunda 9 Türk vatandaşının hayatını kaybettiği 31 Mayıs 2010 tarihindeki kanlı saldırıyı uluslararası hukuka uygun buldu. İsrail'i aklayan rapora Başbakan Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanlığı sert tepki gösterdi.

LİSE ÖĞRENCİSİ ALKOL KOMASINA GİRDİ

Sakarya'nın Akyazı ilçesinde alkol komasına girdiği belirtilen 15 yaşındaki lise öğrencisi kız, hastanede tedavi altına alındı.

Akyazı Kız Meslek Lisesi öğrencileri oldukları öğrenilen B.B., Ö.B. ve Ş.İ., erkek arkadaşları ile boş bir arazide, iddiaya göre alkol almaya başladı. B.B. aldığı alkolün etkisiyle fenalaştı. İlk müdahalesi 112 Acil ekibince olay yerinde yapılan B.B., ambulansla Akyazı Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Alkol komasına girdiği belirtilen B.B.'nin sağlık durumunun iyi olduğu öğrenildi.

5+1 Grubu İran'la Anlaşamadı

İran'ın nükleer programı konusunda İran'la İstanbul'da masaya oturan 5+1 olarak adlandırılan ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Çin ve Almanya'dan oluşan grup görüşmelerden anlaşmazlıkla ayrıldı.

Grup adına konuşan Avrupa Birliği'nin Dış Politika Yetkilisi Catherine Ashton, İran'ın ön koşullar talep ettiğini ve bunlarda ısrar ettiğini belirtirken kendilerinin "düş kırıklığına uğradıklarını" söyledi. İran'la yeni görüşme tarihi belirlenmediğini kaydeden Ashton ancak kapılarının açık olduğunu bildirdi.

Basına kapalı yapılan görüşmelerde, İran'ın zorladığı ön koşullar konusunda ise Ashton herhangi bir bilgi vermedi.

Toplantının ardından İran tarafını temsil eden Said Celili ise görüşmelerde ortak bir mantığa sahip olunması ve düşmanlığa neden olan konulardan uzak durulması gerektiğini söyledi.

Medya Okumaları

Ahmet Zeki GAYBERİ

Yaseminler Tüterken…

Tunus'ta, üniversite mezunu Muhammed Ebuazizi, yasemin çiçeği sattığı tezgahı elinden alınınca kendini yaktı ve o andan itibaren yüz yıllık öfke sokaklara taştı.

Ancak Tunus'ta şu anda yaşananlara "devrim" demek için gerçekten çok erken. Çünkü rejim taş gibi yerinde. Sadece ordu, bir diktatörden çektiği desteği şimdilik onun yavrusuna kaydırdı. Halkın haklı öfkesini Batılı ağabeylerinin emirleri doğrultusunda ehilleştirmeye çalışıyorlar.

Tunus, hesapsız, kitapsız, stratejisiz, spontone bir şeyler yaşıyor. Bölgeyi bilenler de benzer şeyler söylüyor, 'evet gerçekten spontone!'

Örneğin *The Independent*'in Ortadoğu uzmanı yazarı Robert Fisk, diktatörlerin postallarının içinde titrediklerini, zira Tunus'ta olanları hiç beklemediklerini söylüyor. Ancak o da "Arap dünyasında diktatörlükler çağının sonu" olduğuna şimdilik pek inanmadığını söylüyor.

Dünyada kamusal alanda-sokakta bile başörtüsünün yasak olduğu tek ülkeydi Tunus. Minarelerdeki ezan-ı Muhammedi bile yasaktı. 28 Şubatçılar örnek ülke olarak gösterirdi Tunus'u. 50 yıl Burgiba'nın, 23 yıldır da Bin Ali'nin diktatörlüğü altında zulüm gördüler. Hiçbir sivil yönetim geleneği olmadığından tüm stratejiler ve Batı'nın tüm "demokrasi" kurguları asıl bundan sonra sahnelenecek!

Derinlerde yatan Fransız etkisinin, bu Tunuslu kompradorların en büyük dinamosu olduğu biliniyordu. Ancak bu kez Fransa'ya bile sokmadılar kaçak diktatörü. Rezil biçimde ortada kalan Bin Ali'ye, her zaman olduğu gibi Suudi yönetimi sahip çıktı.

Mağripli, korktuğu Bel'amların kağıttan kaplanlar olduğunu görüyor ve her şeyin bir rüzgara baktığını anlıyor artık. Cezayir, Mısır ve Ürdün'de de üst üste yanmış genç bedenler, düştükleri toprakta yana yana tütüyor şu sıralar. Yıllarca Muhammedi bir nefes bekleyen Mağrip'te Muhammed Ebuazizi'nin ateşi tüm Mağrib'in yaseminlerini tutuşturmuş gibi...

Hangi korkular ve demirden pençelerle otorite kurarlarsa kursunlar özetle; adalet yok ise rejim de, sistem de olmuyor işte! Mısır'daki "Mübarek" gibi zalimlerin titremesi de bundan. Tunuslu gençler gibi Cezayirliler de ortak hareket etmek için interneti kullanıyor. İşsiz bir okumuş nüfusun, sanal dünyada küreselleştiğini ve beklenti umutsuzluğu karşısında patladığı görülüyor.

Batı, daha önce Cezayir'de olduğu gibi Tunus'ta "ucundan azıcık" bir demokrasiye sadece tahammül edebilir. 1990'lı yılların başında Cezayir'de demokratik olarak seçimi kazanan FIS'e karşı, 150 bin kişinin katledildiği kanlı iç savaşı başlatan orduyu destekleyen Batılı yönetimlerin bugün Tunus'ta demokrasi isteyeceğini sanmak safdillik olur. Bugün ABD'den AB'ye kadar tüm Batılı devletlerin tek gündemi halen nükleer tehlike(!) İran!

Buraya kadar tamam ama şimdi yumurta-taş korelasyonunda yaseminler mi kırılacak yoksa çağdaş bel'amlar mı? Tam da burada düğümleniyor her şey. Hani "aslolan devrim yapmak değil, devrimden sonrasıdır" derler ya, aynen öyle! İşin en zor kısmı yeni başlıyor.

Tunus'taki zalim yönetimle yıllardır hiçbir şekilde "uyuşmayan" ve ilkelerinden taviz vermeyen Raşid Gannuşi'nin liderliğindeki İslamcı Nahda hareketi, şu anda sokaklara tankları diken yeni yönetim tarafından birlik hükümetinin dışında tutuldu. Nahda, Arap dünyasının ve Mağrip'in en barışçıl, en sivil ve en demokrat İslamcı siyasi hareketi.

Geleneğinde istibdattan ve diktatörlükten başka hiçbir sivil siyasi emare bulunmayan Tunus'ta, mazlumların bir kez daha emperyal tuzaklara düşmemesi için Asrı Saadet'in biat geleneğinden ve demokratik mücadeleden bahseden Raşid Gannuşi'nin başa gelmesi gerekiyor.

***

Bir Kez de Halka Sorun!

Başbakan Erdoğan'ın "ucube" dediği heykelin Kars'ta konuşlandırıldığı alanın genel silüetinin yüksekliği belki 5 metre bile değil. Ancak heykelin devasa ebatlardaki boyu 50 metreyi buluyor. 15 katlı bir apartmandan bile daha yüksek anlayacağınız.

Heykelin bir sanat ürünü olarak tartışılması doğru değil belki. Çünkü insanlık tarihi boyunca birçok uygarlık kendini heykellerle ifade etmiş. Arkeolojik kazılardaki bulguların da ekseriyeti heykellerden ve çanak-çömlek gibi aynı hammaddeden yapılan eşyalardan müteşekkil.

"Ucube" meselesinde asıl sorun, bir milletin hassasiyetine ve bir şehrin silüetine taban tabana zıt bir eserin, ısrarla dayatılmak istenmesidir. Aynanın karşısında, kendi suretine karşı bile namaz kılmaktan imtina eden Müslüman bir toplumda yaşıyoruz. Bunu unutanların yabancılaşması, böyle dayatmacı davranıldığı takdirde daha çok tepki görür.

Zaten bu ülkede, operadan, baleden, heykel gibi sanatlardan hoşlanmadığını söylemek bile mangal gibi yürek ister. Bahsettiğim sanat etkinlikleri üzerinden, Cumhuriyet'in Batılılaşma serüveni ile özdeşleştirilen öyle bir mahalle baskısı kurulmuştur ki halkın üzerinde, çok insani bir şekilde bunlardan birini "sevmediğinizi" bile söyleyemezsiniz.

Anadolu insanı, ancak operadan, baleden, heykelden vs. hoşlanabildiği, hatta bunları içselleştirebildiği gün ancak denize girebilecek yetkinlikte bir "vatandaş" tanımı çerçevesine sokulabilir. Zira zamanında sıcaktan bunalıp denize koşan halka karşı laikliğin kalesi bir gazetenin, "Halk plajlara koştu, vatandaş denize giremedi" başlığıyla haber bile yapılmıştır bu ülkede.

Gelişmemiş, derisi beyazlamamış, yontulmamış, çağdaş sanatlardan nasibini almamış, 10. Yıl Marşı'nı bile bir nefeste söyleyemeyen bir halk, onların gözünde "vatandaş" değildir. Hatırlarsanız, emekli Cumhurbaşkanı Demirel de 28 Şubat'ın en civcivli günlerinde "İslamköy"lü olduğunu unutarak(!) katıldığı bir klasik müzik konseri sonrasında 10. Yıl Marşı ve klasik batı müziği dinleyenleri gösterip; 'İşte çağdaş Türkiye' demişti.

Türkiye'de tartışmaların semboller üzerinden verildiğine en güzel örnektir bu. Onun için "Heykel", "içki", "namaz", "irtica" ve "türban" gibi kavramların öznesi olduğu her medyatik tartışmanın arka planında çok daha 'derin' anlamların ve göndermelerin yattığını iyi biliyoruz. İslam dininin heykeli yasakladığı yönündeki yorumların gücüne karşın Anadolu'nun pek çok şehrindeki on binlerce heykele karşı aksi bir reaksiyon gösterilmemesi, bunun Kars'a özel bir orantısız 'sanat' dayatması olduğunu akıllara getiriyor.

"Sanat sanat içindir" diyorsanız, bu işten anlayanlarla daha dar bir çerçevede tatmin olunacak eser mekânları oluşturulabilir. Yok eğer "sanat halk içindir" deniliyor ise bir eser ait olduğu toplumun değerlerine, inancına, gelenekleri ne, hayat tarzına ve en önemlisi o şehrin mimari yapısına yabancı olmamalıdır. Buna rağmen inadına "dikeriz" deniliyor ise o eser o toplum için hiçbir zaman hiç bir şey ifade etmeyen bir "şey" olarak kalmaya mahkûm olur.

Karslılar, heykelin olduğu yerde tarihi eserlerin, türbelerin olduğunu söylüyor. Aslında heykele tepki gösterenler de sanat eserinin içeriğinden ziyade bu tarihi yapıyı ve şehrin silüetini çirkinleştirdiğini ifade ediyor. Bir şehrin vatandaşlarının düşüncesi alınmadan o şehre bir yöneticinin heykel dikilmesine, birinin de aynı heykelin yıkılmasına karar vermesi katılımcı demokrasinin neresinde yazıyor?

Belediye ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile geniş katılımlı bir anket yapılarak, heykelin yeri ve akıbeti hakkında bir karara varılması, yani Karslılarla ilgili bir konunun Karslılara sorulması en insaflı ve en iz'anlı iş olacaktır.

***

Yalan Dedikçe "Balyoz" Çıkıyor!

Benim de hakkında yazdığım için halen yargılandığım bir dava olan "Balyoz iddianamesi", medyayı ikiye böldü. Eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un bile "Allah'ın evi bombalanır mı?" dediği "Balyoz Harp Oyunu" ile ilgili tartışmalar sürerken, şimdi de Gölcük Donanma Komutanlığı'nda ele geçirilen "oyun"un son delilleri yansıdı medyaya. "Yakalanırsak 'oyun' deriz" şeklinde özetlenecek binlerce belge ve CD ele geçirildi. Ancak Türkiye'nin kadim sorunu olan yargıdaki gecikmenin bu olayda nasıl bir süratle işleyeceğini bekleyip göreceğiz. Tonla belgenin bulunduğu son Balyoz delilleri hakkında bazı gazete ve televizyonlar tamamen gözlerini kapattı. Bazıları manşete çekti ancak akabinde mahkeme kapılarında sürüneceklerini göze alarak tabii...

***

Yargı Vesayeti

Danıştay, YÖK'ün düzenlediği ALES Sınavı'nda başörtülü adayların sınava girişine izin veren yönetmeliği "adayların fiziksel teşhisinde güçlük olasılığı" nedeniyle iptal etti. Araştırma sonuçlarına göre kadınların yüzde 70'inin kendini "başörtülü" olarak tanımladığı bir ülkede, her kesimden insanın da ağırlıklı görüşü "özgürlük" yönünde olmasına rağmen, yine yasakçı bir karara imza atılması, "yargı bağımsızlığı" konusunda kelam edenleri biraz olsun düşünmeye sevk etmez mi?

***

Turnusol Kağıdı; "Saygı"

Siyasilerin ve medyanın konuyla ilgili duruşları ve verdikleri tepkiler de gerçek düşüncelerini ortaya çıkarıyor. Örneğin bir yasak veya kapatma davası hakkında "hukuka saygı duymak gerekir" diyen birisi çıkınca hemen "özgürlük karşıtı bir statükocu" olduğunu tahmin edebiliyoruz. Danıştay Başkanı'nın bile yorumların bu kadar dar olmaması gerektiğini belirttiği bu son karar hakkında CHP lideri Kılıçdaroğlu da "Yargı kararlarına herkes saygı duymalı" dedi. Bu kez de Danıştay Başkanı ile ters düşüp yine açığa düştü Kılıçdaroğlu...

Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı Üzerine Bazı Mülahazalar

Mustafa AYDIN

Bilindiği üzere yasama sürecinin gündeminde Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı'nın yasalaştırılması bulunmaktadır. Gerekçe de yasanın "Anayasanın 10 maddesinde yer verilen eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının etkili bir şekilde uygulanabilmesi, ayrımcılık nedeniyle mağduriyetlerin önlenmesi, Türkiye'nin taraf olduğu uluslar arası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi ve Avrupa Birliği müktesebatına uyumun sağlanabilmesi amacıyla hazırlandığı" belirtilmektedir.

Şüphesiz Türkiye bu sorumluluklarını yenine getirmek durumundadır. Kaldı ki farklı alanlarda ve değişik biçimlerde yaşanagelen, insanlık ve toplumca benimsediğimiz değerler açısından da kabul edilmesi mümkün olmayan ve kısaca ayrımcılık olarak nitelendirilen davranışlarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla pek çok sahada olduğu gibi bu alanda da yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunda şüphe yoktur. Üzerinde durulan yasa tasarısı taslağında da şüphesiz gerekli bazı önemli maddeler yer almaktadır. Ne var ki mutlaka düzeltilmesi gerekli noktalar da ihtiva etmektedir.

Metinde temel yargı olarak "cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, etnik köken, cinsel yönelim, felsefi ve siyasi görüş, sosyal statü, medeni hal, sağlık durumu, özürlülük, yaş ve benzeri temellere dayanan ayrımcılığın yasak olduğu" belirtilmektedir. Hemen ilk bakışta makul denebilecek bu tanım ve kapsamdaki Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı Taslağı yer yer skandallara ulaşacak bir seri hukuk sorunu ortaya çıkarmaya namzet gözükmektedir. Gerçekten de ayrımcılığın kaldırılması ve eşitliğin sağlanmasını amaçlayan bu metinde amaçla metin arasında uyumsuzluklar ve genel maslahatla çelişen durumlar bulunmaktadır. Şöyle ki:

Taslağın Genel Gerekçesi

Tasarı taslağının genel gerekçesinde bu yasanın Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesi içinde çıkarıldığı beyan edilmektedir. Bilindiği üzere AB'de, eş cinsel

“Cinsel yönelim, muğlâk bir ifade tarzıdır. Bu ifadenin içine çocuk pornosu, hayvanlarla cinsel ilişki, homoseksüellik, lezbiyenlik, vb. her türlü cinsel tercih girer. Bu ise toplumun genel ahlak anlayışının ortadan kaldırılması ve her türlü cinsiyet sapkınlığını meşru hale getirme sonucunu doğuracaktır. Yine medeni halin ayrımcılık unsuru olarak ele alınması da farklı mağduriyetlere sebep olabilir. Mesela bekâra ev verilmesini istemeyenlere ceza verilmesi sonucunu doğurabilecektir.

evlilikleri, serbestçe yasal olarak icra edilebilmektedir. Bu metin yasalaştığı takdirde ülkemizde bu tür evliliklere izin vermeyen yasalarımız bir müddet sonra ayrımcı yasalar olarak tartışmaya açılabilecektir. Hukuk sosyolojisinin temel yaklaşımı açısından bakıldığında bir yasa toplumsal gerçekleri göz ardı edemez. Kaldı ki değişik konularda AB üyesi toplulukların kendi aralarındaki bazı toplumsal farklılıkların kabul edildiği ve bunlara saygı duyulduğu bilinmektedir.

Tasarı taslağının 1. maddesinde amaç ve kapsam belirlenirken “cinsiyet, cinsel yönelim, medeni hal” de ayrımcılık kapsamında değerlendirilmiştir. Şüphesiz, kendine özgülüklerinin bulunduğu gerçeğinin yanında, cinsiyet ayırımı yasağı, olması gereken ve anlaşılabilir bir durumdur. Ama cinsiyetin ayrımcılık yapılamayacak bir alan olarak belirlendiği yerde “cinsel yönelim”in ne olduğu ve hangi ihtiyaçtan doğduğu belli değildir. Yani “cinsiyet” yanında “cinsel yönelim” ifadesinin kullanılması burada açık olmayan bir başka alanı da düzenleme saiki ile hareket edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu ifade zamanla içeriği farklı biçimlerde doldurulabilecek bir sorun alanıdır.

İkinci olarak **cinsel yönelim**, muğlâk bir ifade tarzıdır. Bu ifadenin içine çocuk pornosu, hayvanlarla cinsel ilişki, homoseksüellik, lezbiyenlik, vb. her türlü cinsel tercih girer. Bu ise toplumun genel ahlak anlayışının ortadan kaldırılması ve her türlü cinsiyet sapkınlığını meşru hale getirme sonucunu doğuracaktır. Yine **medeni halin** ayrımcılık unsuru olarak ele alınması da farklı mağduriyetlere sebep olabilir. Mesela bekâra ev verilmesini istemeyenlere ceza verilmesi sonucunu doğurabilecektir.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı tasarı taslağının kapsamından “cinsel yönelim” ve “medeni hal” çıkarılmalıdır.

Tasarı taslağının 5. maddesinde ayrımcılığın yasaklandığı hizmet alanları düzenlenmiştir. Burada “…sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları ile **gerçek özel ve tüzel kişiler** yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş bulunan veya bu **hizmetler hakkında bilgi almak isteyen** kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz” denilmektedir.

Tasarının Yasalaşması Halinde Ortaya Çıkacak Sıkıntılar

1. maddedeki kapsam dâhilinde düşünüldüğünde bir homoseksüelin bir hac şirketinden, bir otelden, bir dini hizmet yapan vakıftan, hizmet alanları ile ilgili talepleri reddedilemeyecektir. Zira aksi takdirde bir gerçek veya tüzel kişi ceza tehdidi altında kalacaktır. Anılan grupların pervasızlığı ve saldırganlığı göz önünde bulundurulduğunda bu tasarının yasalaşması halinde belli bir sosyal kesim ciddi bir tehdit altında kalacaktır. Belli bir kesimin marjinal taleplerinin karşılanması adına toplum genelinin bir başka açıdan ortaya çıkan ayrıcalıkla özgürlüklerinin kısıtlanması kabul edilebilir bir durum değildir. Böylesi bir işlem hukukun genel ilkelerine de aykırıdır.

Anılan taslağın 6. maddesinin 5. bendinde “serbest mesleğe kabul, ruhsat, kayıt, disiplin ve benzeri hususlar bakımından ayrıcalık yapılamaz” denmektedir. Aynı şekilde 1. madde ile birlikte düşünüldüğünde sapkın cinsel yönelim sahiplerinin serbest mesleğe kabul edilmemesi söz konusu olamayacaktır.

Bu durum, toplumun kabul ettiği genel ahlak ilkelerine aykırıdır. Bu düzenlemenin yasalaşması halinde avukatlık konusu başta olmak üzere birçok konuda değişiklik yapılması gerekecektir. Bu da dini duyarlılığından şüphemiz bulunmayan bir iktidarın İslâm'ın temel ahlak kodlarını göz ardı etmesi anlamına gelecektir.

Taslağın 10. maddesinde, her ne kadar "iddianın açıkça dayanaktan yoksun bulunduğu veya başvuru hakkının kötüye kullanıldığı haller dışında" ifadesi kullanılıyorsa da, ayrımcılık yapıldığı iddiasıyla ilgili ispat yükü iddia edilenden alınıp bizzat kendisine suç isnat edilene yüklenmektedir. Bu durum hukuken suç ispat kuralının ters yüz edilmesidir. Yani bu düzenleme, (iddia eden iddiasını ispatla mükelleftir) genel hukuk kuralına aykırı olduğu gibi, dayanaksız ihbarcı şikâyetleriyle 28 Şubat döneminde olduğu gibi yeni cadı avı süreçleri başlatabilecektir. Maddede yer alan "iddianın açık bir dayanaktan yoksun bulunması veya başvuru hakkının kötüye kullanılması" şartı uygulamada bu cadı avını ortadan kaldırmayacaktır. Çünkü en basit iddianın dayanaktan yoksun olup olmaması da bir araştırmayı gerektirecektir.

Taslağın 23. maddesinde ceza hükümlerinin kamu kurumlarında memura rücu edileceği hükmü, taslakta amaçlanan duruma kimsenin muhalefetinin kalmaması için dirençleri kırma sonucunu doğuracaktır. Mesela yargıda doğal yanılma ihtimalinin olumsuz getirisi fazla olacağından, en marijinal talepleri bile, gerçek adaletin hilafına, lehte sonuçlandırma zorunluluğunu getirecektir.

> 1. maddedeki kapsam dâhilinde düşünüldüğünde bir homoseksüelin bir hac şirketinden, bir otelden, bir dini hizmet yapan vakıftan, hizmet alanları ile ilgili talepleri reddedilemeyecektir. Zira aksi takdirde bir gerçek veya tüzel kişi ceza tehdidi altında kalacaktır. Anılan grupların pervasızlığı ve saldırganlığı göz önünde bulundurulduğunda bu tasarının yasalaşması halinde belli bir sosyal kesim ciddi bir tehdit altında kalacaktır. Belli bir kesimin marjinal taleplerinin karşılanması adına toplum genelinin bir başka açıdan ortaya çıkan ayrıcalıkla özgürlüklerinin kısıtlanması kabul edilebilir bir durum değildir.

Üzerinde durduğumuz tasarı taslağı yasalaştığı takdirde getirilen düzenleme yeni bir 163. ve 312. madde uygulamasına benzer sonuçlar doğurabilecektir. Türkiye'deki yargı yasası dikkate alındığında bu taslağın kurumlaşması imamları bile mağdur edecek sonuçlar doğurabilecektir. Zira mümin, kâfir, münafık gibi dini kavramlar, birilerini itham amacını taşımasa da dinin kendi sistematiği içinde bir ayırımı ifade etmektedir. Ayrımcılığı kaldırmak adına çıkarıldığı söylenen yasa, taşıdığı mevcut mantık içerisinde bu dini terminolojiyi ayrımcılık sayacak ve muhtevayı bir bütün olarak ortadan kaldıracaktır.

Sonuç olarak bu taslak, ayrıcalığın ve ayrımcılığın ortadan kalktığı bir sosyal ortam yaratma adına genel özgürlük ortamının kısılmasını, toplumun tepkisiz ve tek tip hale getirilmesini doğuracak bir yasadır. Bu haliyle bazı grupların marijinal taleplerine özgürlük tanıma gerekçesiyle genelin sosyal/ahlaki düzenini olumsuz etkileyebilecektir. Şüphesiz bir grubun değil, bir bireyin bile hak talebi göz önünde bulundurulmalıdır, yeter ki geneli olumsuz etkilemesin. Bilindiği üzere yasaların en temel kuralı, kamunun sosyal düzeni, ahlâk ve vicdanına uygun düşmektir. Örnek alınan Avrupa Birliği ülkeleri içinde bile, bu topluma özgülüklere dikkat edilmektedir. Söz konusu yasa taslağı bu genel geçer kuralların hilafına maddeler ihtiva etmektedir. Dolayısıyla yasalaşıp olumsuz sonuçlar doğurmadan işaret edilen noktalar başta olmak üzere mutlaka yeniden gözden geçirilip düzeltilmelidir.

Hukuk Sistemimizdeki Kronik Rahatsızlık ve Zamanında İşletilmeyen Adalet

Şerife Gül ARIMAN - Yunus Emre GÖĞER

Kalbin pompalama gücünün olması gerekenden az olması durumunda, kalp yeterli miktarda kanı ve dolayısıyla yeterli miktarda oksijen ve besini vücuda pompalayamaz. Kalp bu olağanüstü duruma karşı, içindeki basıncı artırarak daha fazla kan tutmaya çalışır. Yeni durum, başlangıçta dolaşımın devam etmesine yardımcı olur, ancak zamanla kalp kası zayıflar ve güçlü kasılmamaya başlar. Bir korunma mekanizması olarak böbrekler sıvıyı (su) ve tuzu tutmaya başlar. Dolayısıyla zamanla sağlıklı bölgeler de problemli hale gelir. Kollarda, bacaklarda, akciğerlerde, diğer organlarda sıvı birikimi olur, nefes darlığı ve ritim bozukluğu başlar ve tıp literatüründe buna konjestif kalp yetmezliği denir.

Tutukluluk sürelerini cezaya dönüştüren, sanığa hükümlü muamelesi yapıp, toplumda bu algıya sebebiyet veren, masumiyet karinesini, beraat-i zimmetin asıl olduğunu görmezden gelen gelişmeler adalet mekanizmalarımızdaki konjestif kalp yetmezliğinin göstergesidir. Üstelik adalet mekanizmalarımız ne yazık ki 1960'lardan itibaren meşruiyet ve teamül sorununu aşamamış ve her geçen gün daha da kronik bir vaka haline gelmiştir.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin tutukluluk sürelerine ilişkin almış olduğu 3 Ocak 2010 tarihli karar ve ardından Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102. Maddesi'nin yürürlüğe girmesi ile hapishanelerdeki yaklaşık 1240 tutuklunun tahliyesinin gündeme gelmesi ve bir kısmının tahliye edilmesi kamuoyunda büyük infiale ve zihin karışıklığına yol açtı. İktidar, muhalefet yargı ve medyanın karşı karşıya getiren süreçte, "zamanında işletilmeyen adaletin adalet olmayacağı hususu" genel kabul görürken, yorumda mutabık kalınamadı.

CMK 102. Maddesi Ne Diyor?

4 Aralık 2004'te Meclis'te oybirliğiyle kabul edilen yasa 6 yıl gecikmeli olarak yürürlüğe girdi. Düzenlemede, sanığın adil bir şekilde yargılanması için azami süreyi belirten ve uluslararası hukuka yine de yaklaşamamış bir iyileştirme söz konusudur. 31 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102. Maddesi'ni; "Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek uzatılabilir, uzatma süresi toplam 3 yılı geçemez" ifadesi yer alıyor. CMK'nın 252. maddesinde ise "Devletin güvenliğine karşı suçlarda, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlarda, milli savunmaya karşı suçlarda ve devlet sırlarına karşı suçlarda

> Kamuoyunu meşgul eden, basının ilgi odağı "kimlik"ler üzerine tartışmak ve sorgulama yapmak yerine, sorulması gereken farklı sorular vardır. Zira adalet Hizbullah, PKK ve sair kimliklere göre bireysel işletilen bir mekanizma değildir. Birincisi yasanın neden 6 yıl gecikmeli olarak yürürlüğe konmuş olduğudur.

> Yapılan bir araştırmaya göre Ümraniye T Tipi'nde 545 dosya, E Tipi'nde 331 dosya, Paşakapısı'nda ise 72 dosya temyiz bekliyor. Normalde başvurular cezaların bozulması için yapılmış ancak dosyaların görülmesi uzun zaman alıyor. Yargıtay, mahkumların aldığı cezaları onasa dahi 89 kişi hemen tahliye olacaktır. Zira pek çoğunun yattıkları süre, yatmak zorunda kaldıkları normal ceza süresini geçmiş durumdadır.

tutuklama süresi iki kat uygulanacaktır" şeklindedir. Maddeyi yorumlayan Yargıtay, tutukluluk süresini ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda en fazla 5 yıl, özel mahkemelerin yetki alanına giren suçlarda ise 10 yıl olarak tespit etmiştir. Devletin kendi güvenliğini önceliğini bu düzenlemeye göre "devlete karşı suçlar"dan sanık olanların "adi suçlar"dan sanık olanlara göre iki kat fazla tutuklu kalmaları öngörülmektedir. AİHM'in adil yargılama ile ilgili 5 (3). maddesinde düzenlenen "makul sürede yargılanma" hakkından yola çıkan Mahkeme, makul sürenin tespitinde her olayın somut özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmekle beraber birtakım kıstaslar da getirmiştir. AİHM'nin genel içtihatlarında 2 yılı geçen tutukluluk sürelerinin makul süre olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Bu sebeple 102. madde nihai düzenlemesi ile de adaleti ve hakkaniyeti tesis etmekten uzaktır.

Kamuoyunu meşgul eden, basının ilgi odağı "kimlik"ler üzerine tartışmak ve sorgulama yapmak yerine, sorulması gereken farklı sorular vardır. Zira adalet Hizbullah, PKK ve sair kimliklere göre bireysel işletilen bir mekanizma değildir. Birincisi yasanın neden 6 yıl gecikmeli olarak yürürlüğe konmuş olduğudur. Bu soru, 6 yıllık gecikme süresinde gerekli tedbirlerin neden alınmamış olduğu minvalinde genişletilebilir. Diğer bir soru ise 10 yıl boyunca işletilemeyen adaletin mahiyeti sorunudur. Tahliye edilen sanıklar için Yargıtay'ın ilgili dairesinin yetki gaspında bulunarak tekrar nasıl tutuklama kararı verdiği; sanık olan, hakkında henüz hüküm tesis edilmemiş kişilerin hükümlü olamadan basın ve kamuoyu vicdanında nasıl mahkum edilmekte oldukları soruları da ortada durmaktadır.

Tutukluluk Halinin Hükmü ve Masumiyet Karinesi

10 yıl boyunca suçlu oldukları hükme bağlanamamış dosyalara ilişkin tüm kabahat sanıkların üzerine kalmıştır. Oysa tutuklama işlemi bir ceza değil önlem; kural değil istisnadır! Tutuklama, hakkında kesin hüküm bulunmayan şüpheli veya sanığın özgürlüğünün en katı şekilde sınırlanması anlamına gelmektedir. Tutukluluk halini cezaya dönüştüren adalet mekanizması, sanıklara hükümlü algısını dayatmaktadır. Oysa aslolan tutuksuz yargılanmadır. Bu sebeple mahkemelerin bir önlem-tedbir olarak tutukluluk kararı vermeleri gerekmektedir. Tutukluluk süresinin uzatılması halinde de dikkat edilmesi gereken argümanlar ne yazık ki gözardı edilmekte, uzatılma gerekçeleri soyut, genel ve kişilerle özdeşleştirilememektedir. Ancak, tutukluluk durumunun uzatılabilmesi için somut, makul şüphenin varlığı ile birlikte kişinin kaçma ve delilleri karartma durumunun olması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin hukuk sistemlerine bakıldığında tutukluluk sürelerinin 6 ay ile 1 yıl arasında değiştiği görülmektedir.

Buna rağmen, kanunun yürürlüğe girmesi ile tahliye olan sanıklar kimlikleri üzerinden değerlendirilmiş, masumiyet karinesi ve tutukluluğun mahiyeti gözardı edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6/2'ye göre, bir suçla itham edilen herkes yasalara göre suçluluğu ispat edilene kadar "masum" kabul edilir. AİHM içtihatlarına bakıldığında da masumiyet karinesi; "…mahkemenin mensupları diğer ilkelerin yanı sıra, sanığın itham edilen suçu işlediği varsayımı ile işe başlamamalıdır; ispat yükü savcılığa aittir ve tüm şüpheler sanığın lehine kullanılmalıdır." (Barbera, Messeque, Jabardo/İspanya) Bu sebeple masumiyet karinesini ve tutukluluk halinin mahiyetini doğru yorumlayamayan mahkemelerimizi geçerek AİHM'e giden pek

çok davada adil yargılanma ve makul tutukluluk sürelerinin ihlal edilmesi hasebiyle Türkiye tazminata mahkum edilmiştir.

Yargının İş Yükü

Türkiye'deki tutukluluk sürelerinin uzun olmasının temel sebebi; yargı sistemindeki yavaş işleyiştir. Peki, buna ne gibi çözümler getirilmeli. Soruşturma safhasında kolluğun ve savcıların hızlı şekilde delil toplaması ve davayı açması gerektiği, sulh ceza hakimlerinin de önüne gelen her duruşmada tutuklama kararı verip kolaya kaçmak yerine diğer adli kontrol tedbirlerine karar vermesi gerektiği herkes tarafından dile getirilen temel çözümler olsa da aslında çözüm bu kadar kolay değil.

Davaların uzun sürme sebeplerine baktığımızda, rakamlar Yargıtay'ı ele vermektedir. Türkiye'de adli yargı kolunun üst mahkemesi görevini yürüten Yargıtay'ın 2009 verilerine göre ceza dairelerinde görüşülen yerel mahkemelerin verdiği her iki karardan biri bozuldu. Bu verilere göre ceza dairelerinde incelenen 218 bin dosyanın 127 bininde yerel mahkemenin kararı bozuldu. Bu veriler ister istemez insanların kafalarında şu düşünceyi uyandırıyor: "Ya yerel mahkemeler hukuktan habersiz ya da Yargıtay". Aslında Türkiye'de bu konu üzerinde hiç durulmuyor olsa da yargılama sürelerinin uzamasında esas sorun buradan kaynaklanıyor. Bozma kararı sonrası dosya yerel mahkemeye gidiyor ve ikinci karar sonrası tekrar Yargıtay'a geliyor. Bu sırada yargılama süreci daha da uzuyor. Yargılama süreci uzun olunca elbette ki her geçen yıl Yargıtay'daki görüşülemeyen dosya sayısı da artıyor. Halen Yargıtay'da iş yükü nedeniyle karar verilememiş yaklaşık 21 bin tutuklunun dosyası bulunuyor.

Çözüm için 2004 yılında yapılan reformla Bölge Adliye Mahkemeleri kurulmuştu ancak hayata geçirilmedi. Bir dönem bunun için gerekli altyapının oluşmadığı, adliye binası, hukukçu açığı olduğu söyleniyordu. Ancak bu gerekçelerin gösterilmesine rağmen geçen yıl itibariyle Adalet Bakanlığı bütçesinin yüzde 40'ı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne ayrılmıştır. Bu bütçe ile halen yapılması devam eden 17 cezaevi bulunuyor. Siyasi iktidarın tutuklu sayısının artmasına, yeni cezaevleri yaparak çözüm araması bir ironidir. Bunun yerine Bölge Adliye Mahkemelerinin alt yapısının oluşturulması daha akılcı bir çözüm olacaktır.

Yapılan bir araştırmaya göre Ümraniye T Tipi'nde 545 dosya, E Tipi'nde 331 dosya, Paşakapısı'nda ise 72 dosya temyiz bekliyor. Normalde başvurular cezaların bozulması için yapılmış ancak dosyaların görülmesi uzun zaman alıyor. Yargıtay, mahkumların aldığı cezaları onasa dahi 89 kişi hemen tahliye olacaktır. Zira pek çoğunun yattıkları süre, yatmak zorunda kaldıkları normal ceza süresini geçmiş durumdadır. Rakamlarda görüldüğü üzere yargının önündeki ve sırtındaki iş yükü 10 yıllık bir sınırlama getirilmemesi halinde kişilerin 20 yıl dahi tutuklu kalmasına cevaz verecek durumdadır.

Bu sebeple, iktidarın şu sıralarda "Yargıda Reform" adı altında Meclis'e sunmuş olduğu tasarı büyük öneme sahip. İçerisinde Yüksek Yargı'ya, Adli Tıp Kurumu'na, hakimlerin tazminatlarına ilişkin düzenlemeler yer alıyor. Türkiye'nin her türlü siyaset ve ideolojiden bağımsız bir yargı sistemine, güçlü bir adalet mekanizmasına, herkese eşit ve özgürlükçü bir hukuk algısına acil ihtiyacı var. Yargı reformunun, adalet mekanizmalarındaki bireylerin aklanmasını da suçlanmasını da engelleyen bu kronik rahatsızlığı için bir tedavi olacağını ve ivedi şekilde hayata geçirileceğini umut ediyoruz.

Raşid Gannuşi ile Tunus Devrimi Üzerine

Financial Times

Financial Times, Tunus'un Nahda Partisi'nin sürgündeki lideri Raşid Gannuşi ile Londra'da görüştü. Röportaj, Tunus'ta yeni hükümet ilan edilmeden hemen önce gerçekleştirilmiştir.

Raşid Gannuşi 80'li yılların ikinci yarısına doğru Türkiye'de tanınmaya başlandı ve büyük bir ilgiyle karşılandı. Bu yıllar Tunus'ta İslamcıların Burgiba rejimini sarstığı ve buna mukabil de rejimin Müslümanlara karşı yoğun bir baskı ve sindirme kampanyası sürdürdüğü yıllardı.

İslami muhalefet karşısında yıpranan Burgiba koltuğunu koruyamayacak ve 1987 yılının sonlarında Zeynelabidin bin Ali bir "saray darbesiy"le Burgiba'yı yönetimden uzaklaştırarak Tunus'ta yeni bir dönem başlatacaktı. Bin Ali yönetimi Burgiba uygulamalarını kaldığı yerden ve hatta bu kez daha da zalimce devam ettirdi. Bin Ali iktidarının ilk yıllarında Gannuşi'nin liderliğini yaptığı İslami Yöneliş Hareketi büyük bir hata yapmış ve Bin Ali rejimiyle uzlaşmaya çalışmıştı. Bunu kendisiyle yapılan söyleşilerden oluşan kitapta da görmek mümkün. Uzlaşmak için hareketin adının değiştirilmesi şartı bile kabul edilmiş ve hareket Nahda adını almıştı. Bundan sonra peş peşe gelen başka tavizler yanında düşünsel açıdan da hareket Tunus rejiminin baskılarıyla liberal bir zihin dünyasına doğru kaymaya başlamıştı.

İşte, Gannuşi'nin düşünce ve hareket mirasının arkasında yer alan esaslar bu değişim sürecinin ürünü. *Financial Times*'ta yayımlanan söyleşi de yıllar içinde Gannuşi düşüncesinin ve hareket seyrinin nereye geldiğini görmek mümkün. Hemen bütün diaspora Müslüman aydınları gibi hesap soran değil, izah etme sıkıntısı taşıyan bir Gannuşi var karşımızda. Tabii bunları söylerken Gannuşi ve hareketinin yaşadığı sıkıntıları görmezden geldiğimiz sanılmasın. Gannuşi'nin *Financial Times*'ın sorularına verdiği cevaplar bütünü, kavramsal bir tutarlılık içermekten çok uzak. Bilakis Türkiye'de de yoğun olarak gördüğümüz kafa karışıklığının işaretlerini ortaya koymakta. Bununla birlikte özellikle Tunus özelinde üzerinde ciddiyetle durmayı gerektiren önemli tespit ve yaklaşımlar da mevcut. (Umran)

Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesini takiben Tunus'ta yeni bir hükümet şekillenmek üzere. Bu hükümet şu an Tunus'taki partilerden -yasaklı olmayan- müteşekkil olacak ve siz orada değilsiniz. Nahda siyasi arenada kendine nasıl yer bulacak?

Yarın ilan edilecek hükümet 7 Kasım devrinin (Bin Ali'nin tahta geçtiği 7 Kasım 1987 tarihinden ötürü 7 Kasım Tunus'ta resmi tatildir) bir devamı niteliğindedir. Bu eski devirden bir kopuş değildir. Devrim bu kopuşu istemiştir. Devrim diktatöre ve 7 Kasım'a karşı yapıldı. Ama bugün gördüğümüz simalar eski rejimdekiyle aynı simalar ve eski rejimin "resmi" muhaliflerinin simaları.

Şu anki aşamayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Bin Ali döneminin bitişinin başında mıyız yoksa devrim sürecinin hali hazırda tamamlanmadığını mı düşünüyorsunuz?

Bu yeni hükümette eski dönemin pek çok mirası yer alıyor. Belki Najib Chebbi (muhalif lider) gibi sürece katılanlardan

bazıları bu yolun diktatörlükten demokrasiye giden yol olduğuna inanıyor olabilirler. İktidar partisi ve iç muhalefet ise demokrasiyi diktatörlük rejiminin içine saklanabileceği bir kılıf olarak görmekte ve devrimi frenleyeceğini düşünmektedir.

Bin Ali döneminin bitmesi Tunuslular için çok yeni bir durum. Yerine ikame edecek bir şey ortada yokken şu anki sistemden çok sert kopuş nasıl gerçekleştireceksiniz? Bir geçiş dönemine ihtiyaç duymuyor musunuz?

Diktatörlükten demokrasiye geçerek demokratik bir sistem inşa etmek için mevcut anayasayı temel alan bir değişim abes bir girişimdir çünkü sadece Allah ölümden yaşam çıkartabilir. Bu yozlaşmış, diktatör sistemden bir demokrasi çıkartamayız. Yeni bir sistem kurmak için önce eski dikta rejimini sona erdirmeliyiz. Mevcut anayasayı temel alan sistem eski düzenin devamıdır. Anayasa bir tiranlık anayasasıdır. Devletin yönetiminin yasama, yürütme ve yargıyı elinde tutan bir adamın elinde olduğu ve diktatörün kimseye hesap vermediği bir düzen. Böyle bir anayasa nasıl olur da yeni bir demokratik sistemin inşasında başlangıç noktası olarak ele alınır?

Demokratik sistemin ilk adımı demokratik bir anayasa yapmaktır. Bu yüzden içinde siyasi partilerin, sendikaların ve sivil toplumun yer aldığı bir kurucu konsey ile devleti yeniden inşa etmeye ihtiyacımız var. Bu konsey demokratik anayasayı oluşturacak ve demokratik rejime temel olacak.

Raşid Gannuşi

Peki kimlerin burada yer alacağına kim karar verecek? Bin Ali bildiğiniz gibi çok fazla kontrolcüydü lakin artık yok. Fakat siyasi partiler ve sendikalar çok zayıflar. İnsanları kim bir araya getirecek?

Bu devrimi kim gerçekleştirdi? Devrimi halk gerçekleştirdi. Bu devrim kontrolden çıkmış, öfkeli avam tarafından gerçekleştirilmedi. Devrimi gerçekleştirenlerin içinde 250.000 üniversite mezunu insan var. Öfkeli, eğitimsiz insanlar değiller. İnternet başta olmak üzere diğer medya unsurlarını ve yaratıcılıklarını kullanarak devrimin temelini oluşturmuşlardır. Sendikalara gelince, liderlerinin eski rejime karşı itaatkâr oldukları doğru lakin yerel sendika merkezleri protestoların merkezinde yer aldılar ve devrimde önemli rol oynadılar.

Sonlara doğru muhalefetin de katılım gösterdiği protesto yürüyüşlerinde hukukçular da katıldılar ve önemli rol oynadılar. Hali hazırda kurucu konseyi destekleyip katkı sağlayabilecek pek çok sivil toplum kuruluşu, sendikalar, hukukçular ve siyasi partiler var. Şu an gördüğümüz üzere değişim içinde temsil edilmiyorlar.

Diğer muhalefet liderleri ile irtibat halinde misiniz? Onlarla görüş alışverişinde bulunuyor musunuz?

2005'te kurduğumuz ve üyesi olduğumuz 18 Ekim Hareketi Nejib Chebbi, Tunus Komünist İşçi Partisi, Cumhuriyet Konferans gibi pek çok sivil toplum kuruluşu, siyasi parti, kişi ve insan hakları örgütlerini bir araya getirmiştir. 2005'te bu hareketi kurarken bir tek talebimiz vardı: İfade ve örgütlenme özgürlüğü ve tüm siyasi partilerin siyaset haklarının tanınması.

Bu koalisyonu oluşturduktan sonra bu entelektüel birleşmeyi detaylandırmak için tüm üyelerin kabul edip sahiplendiği bildiriler ürettik. İlk bildirimiz felsefi pluralizm üzerineydi. Parti kurma hususunda herkese hak verirken, şiddeti benimsemek haricinde pluralizme de bir sınır koymamıştık. İkinci bildiri ise kadın hakları ile alakalıydı çünkü hükümet insanları, İslamcılar kadınların haklarını ellerinden alacak diyerek korkutuyordu.

Son iki günde diğer liderlerle konuştunuz mu? Aranızda bir koordinasyon var mı?

Evet bu koalisyonun üyeleri ile iletişim halindeyiz. Fakat ülkede yaşanan son gelişmeler sonrası mevcut durumda üyeler arasında farklılaşmalar orta-

Devrik Tunus Lideri Bin Ali

ya çıktı. Şöyle ki Bin Ali'nin devrilmesinden birkaç gün önce Chebbi kendisiyle görüşmüştü ve şu anda geçici başbakan olarak görev yapmakta. Milli birlik hükümeti kurma çağrısı Bin Ali'nin yönetimde kalmak adına uyguladığı son oyundu. Bugün Milli Birlik hükümetinin Bin Ali tarafından planlanmış olduğunu görüyoruz. Chebbi başbakanla (Bin Ali) görüşmeyi kabul ederken diğerleri reddetmişti.

Bugün Tunus toplumu içinde Nahda'nın temsili ne durumdadır? En son orada bulunduğunuz zamanın üstünden çok vakit geçti…Sizce insanlar hâlâ Nahda'ya bağlılar mı?

Bunu sadece seçimler gösterir. Batı'da partilerin popüleritesi seçimler yoluyla anlaşılır. Kimi parti %10, kimisi %20, %30 oy alır. Ne zamanki Tunus'ta partilerin yasakları kalkar o zaman partilerin popülaritesinde düşüş ya da artış var mı anlayabiliriz. Ben size çok popüler olduğumuzu söyleyebilirim ama siz nasıl inanacaksınız? Nahda ile tanışmamış ve Nahda'nın da onları pek yakından tanımadığı yeni nesil seçmenler var. Onları etkileyecek, onlara ulaşabilecek fırsatımız olmadı.

Yine de pek çok kişinin bizi hatırladığını tahmin ediyoruz. Nahda'nın yasaklanması çok acı verici bir olaydı ve Tunus'ta hiçbir aile yoktur ki bir üyesi Nahda ile bağlantılı olduğu için sürgün edilmiş, işinden olmuş ya da hapse atılmış olmasın. Protestolarda bir üyemiz öldü. Daha doğrusu önce alıkonuldu sonra öldürüldü. 90'lı yıllarda partimizin üyesi ya da sempatizanı olan 30 bin kişi hapishanelere gönderildi. Bize karşı bir haçlı seferi açılmıştı. Hapishanelerdeki eziyet ve işkencelerden 100'ün üzerinde dava arkadaşımız can verdi. Tüm bunlar yaşanırken Bin Ali Avrupa'dan büyük destek alıyordu. Tunus Güney Akdeniz'de AB ile ticari ortak olan ilk ülke olmuştu.

Uluslar arası Af Örgütü ve diğer insan hakları kuruluşlarının belgelediği gibi işkence ve eziyetler en yüksek seviyede devam ederken Avrupa, Bin Ali'nin büyük başarılarını, sözüm ona ekonomik mucizesini övüyordu. Bin Ali Tunusluları katlederken Avrupa üniversiteleri ona insan hakları ödülleri veriyor, onu fahri doktoralarla onurlandırıyordu. Tunus'tan ayrıldığımda pek çok Avrupa ülkesine girişim engellendi. Fransa, İtalya, Alman ve İspanya'ya vizem vardı. Tüm vizelerim -İngiltere hariç- Bin Ali Nahda'yı yasaklayınca iptal edildi. Bu yüzden Britanya'ya, topraklarını bana hem de diğer tüm Avrupa ülkeleri kapılarını kapadığında açtığı için minnettarım. Ülkelerindeki Nahda üyelerini sınır dışı eden ya da Bin Ali yönetimine iade eden Arap yönetimlerinden bahsetmiyorum bile.

Daha önce 18 Ekim Hareketi içinde bile olsanız bir İslamcı olarak Tunuslu diğer parti mensupları arasında hareket içindeki meşruiyetinizin kabul edilmesi için belli başlı hususlarda duruşunuzu açıkça belli etmeniz gerektiğini ima etmiştiniz? Sizce birlik hükümeti içinde yer alacak İslamcı bir unsur Tunus-AB ilişkilerine zarar verebilir mi?

AB'ye Bin Ali'ye Nahda'yı yasaklaması hususunda baskı uygulamadığı suçlamasında bulunmuyorum. Bin Ali bize baskı uygulama hususunda biz sadece dindar ya da İslamcı bir hareket olduğumuz için değil aynı zamanda onun rejimi için ciddi bir muhalefet olarak gösterildiğimiz için de oldukça hevesliydi. Habib Burgiba ve Bin Ali rejimleri altında onların zindanlarının ilk misafirleri Nahda üyeleri değildi. 50'li yıllarda hapishaneler Yussefiler (Salah Bin Youssef'e bağlı aktivistler) ile ağzına kadar doluydu. 60'larda Solcular, 70'lerde sendi-

kacılar varken 80'lerde ise kendisine karşı güvenilir bir muhalefet haline gelen herkesi baskı altına alan rejimin hapishanelerindeki boşlukları doldurma sırası bize geldi.

AB'yi Bin Ali'nin baskı politikalarından sorumlu tutmuyoruz. Bin Ali kendisine muhalif herkesi baskı altına alıyordu. Ama Avrupa, Bin Ali'nin baskılarının ne karşısında bulundu ne de onları eleştirdi. AB-Tunus ilişkileri ekonomik bir açıya sahip olmasının yanı sıra hükümetin insan hakları ve demokrasiyi korumasını gerektirdiği bir anlaşmayken AB Bin Ali'yi ortak olarak kabul etmişti. Ama işin insan hakları boyutu göz ardı edildi ve ülkesinde seçim sonuçlarını çarpıtan, Tunuslulara karşı her türlü şiddeti uygulayan Bin Ali ortak olarak kabul edildi ve Avrupa tüm bunlara karşı sessiz kaldı. Neden? Çünkü Bin Ali Avrupa'ya kendisini aynı savaşta aynı tarafta olduklarını, iki tarafın da fundamentalizme karşı savaştığını, ortak bir düşmana sahip olduklarını ve teröre karşı savaşın bir parçası oldukları şeklinde takdim etmişti. Ki Bin Ali terörizmin en büyük kaynaklarından biri haline gelmişti.

Nahda Tunus'tayken ortada El Kaide ve şiddet eylemleri yoktu. Şimdi ise yüzlerce Tunuslu genç ılımlı, Tunus'ta ılımlı bir İslami harekete aşina olmadıkları için Afganistan'da, Somali'de ve Irak'ta El Kaide ideolojisinden etkilenerek savaşmaktadırlar.

Bin Ali kendisini Avrupa'ya "beni destekleyin ki ben de terörizme karşı size bariyer olayım" diyerek sattı. Lakin terörizmin en büyük kaynaklarından biri haline geldi ve Avrupa'ya terörü ihraç etmiş oldu.

Nahda Tunus'tayken ortada El Kaide ve şiddet eylemleri yoktu. Şimdi ise yüzlerce Tunuslu genç ılımlı, Tunus'ta ılımlı bir İslami harekete aşina olmadıkları için Afganistan'da, Somali'de ve Irak'ta El Kaide ideolojisinden etkilenerek savaşmaktadırlar.
Bin Ali kendisini Avrupa'ya "beni destekleyin ki ben de terörizme karşı size bariyer olayım" diyerek sattı. Lakin terörizmin en büyük kaynaklarından biri haline geldi ve Avrupa'ya terörü ihraç etmiş oldu.

Gerçekten geri dönüyor musunuz? Geri döndüğünüzde Tunus'ta nasıl karşılanmayı bekliyorsunuz?

Geri dönmeye karar verdim çünkü Tunus'u terk etme nedenim artık ortadan kalktı. Müebbet hapse çarptırılmıştım (3 defa) ve ömrümün geri kalanını hapiste geçirmeyi kabul etmedim. Özgürlüğümü savunmak zorundaydım.

Şimdi Bin Ali gitti. Benim için doğal olan ülkeme geri dönmek, sürece dâhil olmaktır. Diktatör koltuğundan düştü ama diktatörlük hâlâ yerinde duruyor Ben de diğer mücadele edenlerin yanında diktatörlüğün tasfiyesi ve Tunus'un dikta rejiminden demokrasiye geçişinde yer almak istiyorum. Tunus'un yaşayacağı bu geçiş sürecinde bu çabalara katkıda bulunmak istiyorum.

Kendimizi tekrar düzene sokup yeni nesillerin eğitimine, onların demokratik düşüncelerle yoğrulmasına katkıda bulunacağız. Bizim görüşümüz hali hazırda Türkiye'de iktidarda bulunan AKP'nin dünya görüşü ile benzer nitelikte. Aslında neredeyse tüm kitaplarım Türkçe'ye tercüme edildi ve Türkiye'de geniş kitlelerce okunuyor.

Mamafih kişisel olarak devlet başkanlığı ya da bakanlık gibi kişisel emellerim yok. Benim için en doğal hal Tunus'ta bulunmaktır. Nahda üyesi kardeşlerim benim geri dönme arzu ve niyetimi biliyorlar ve onlara hazırlık yapmaları için zaman verdim. "Gel" dedikleri gün geri döneceğim.

Yaşım siyasi emellerim olmasına engel teşkil ediyor. 70 yaşına merdiven dayadım ve Nahda içinde de siyasi aktivizme uyum sağlamış ve hünerli yeni bir nesil var. Niyetim İslam düşüncesinin gelişimine katkıda bulunmaya konsantre olmak ve İslam dünyasının davalarına dahil olmaktır. Hayatımın geri kalanını bu çalışmalara emek vererek geçirmeyi umut ediyorum.

Nahda ile AKP'nin bazı açılardan benzerliklere sahip olduğunu belirttiniz. Dünyadaki diğer bölgesel İslami hareketleri ve partileri göz önünde bulundurarak baktığınızda İhvan Hareketi'ne (Müslüman Kardeşler) kendinizi ne derece yakın hissediyorsunuz?

Britanya'ya ilk geldiğim dönemde Manchester Üniversitesi'nde verdiğim bir derste demokrasinin komünistleri kapsam dışında bırakmaması gerektiğini söylemiştim. Bu görüşümü "ateizmi kabul etmek" olarak gören İslamcılar bu görüşümü şiddetle reddettiler. İktidarı ele geçirince kökünü kurutacağın seküler bir yönetime bizi kabul etmesi çağrısında bulunmanın etik olmadığını söylemiştim. İnsanlara kendimize davranılmasını istediğimiz gibi davranmalıyız. Hz. Muhammed'in buyurduğu gibi bir kişi kendisi için ne diliyorsa Müslüman kardeşi için de onu dilemeli. Kant ise davranışlarımızı, insanlığın geri kalanına davranışlarımıza temel etmemiz gerektiğini söyler. O dönem bu görüşüm İslami politik görüş içerisinde çok yabancı kalmıştı ve seküler sistemin parçası laik bir kişilik olarak tanımlanmıştım. Çünkü demokrasinin kimseyi dışlamaması gerektiğini söylemiştim. 5 Haziran 1981'deki kuruluş bildirimizden sonra gazeteciler şu soruyu sordular bana: Şayet Tunuslular komünistleri seçerlerse bunu kabul edecek misiniz? Ben de buna şayet Tunuslular bunu yaparsa Tunus halkının iradesine saygı göstereceğimizi, bir dahaki seçim döneminde yaptıkları seçimin yanlış olduğuna onları ikna etmek için çaba sarf edeceğimizi ve seçimlerin bizim bunu başarıp başaramadığımızı göstereceğini söyledim.

1981'den sonra Müslüman dünyasında çok büyük değişimler meydana geldi. Demokrasi fikri yayıldı ve Müslümanlar diktatörlüklerin tehlikelerinin, demokrasinin getirilerinin farkına vardılar. Ve Afganistan'daki Taliban ve yine Sudan yönetimi, demokratik olmayan modellerin farkına vardılar.

Bu fikirlerimin ana akım İslami hareketler tarafından benimsendiğini düşünüyorum. Farzı mahal en büyük İslami hareket İhvan artık demokratik prensipleri kabul etti ve kabulünden beri çoğulculuk ve kadınların siyasette yer alması üzerine çok sayıda rapor yayınladı. Müslüman Kardeşlerin (Mısır) en son yayınladığı siyasi programda bu ilkeleri benimsedikleri gözüküyor. Tabi yine de devlet yönetiminin başına kadınların ve gayri müslimlerin geçmesi konusunda ve ulemanın yasama üzerinde denetleme hakkı gibi bazı hususlarda bu çerçevenin dışındalar. Bu bakış açısını televizyonda ve *El-Cezire*'de yer alan makalemde de açıkça eleştirdim. Ülkeyi yönetebilmenin temeli olarak vatandaşlık prensiplerini kucaklamamız gerektiğini söylemiştim. Ve kadınlar ve Hıristiyanlar vatandaş iseler o zaman her pozisyona gelme hakları vardır ve ulemaların da yasama süreci üzerinde denetleme hakkı olmamalıdır. Ayrıca şunu belirtmeliyim ki Müslüman Kardeşler'in yayınladığı bu bildiri genel bir tartışmaya konu olmuştur ve bu tartışma bitmemiştir. Hareket içi muhalefet ile karşılaştıklarında yaptıkları hatanın farkına varacaklardır. Özellikle Mısır'da yaşanan son olaylardan sonra İbrahim Münir gibi (Uluslar arası Müslüman Kardeşler Örgütü Genel Sekreteri) pek çokları Kıpti Hıristiyanların devlet yöne-

timinde olmasına karşı olmadıklarını ve önceki açıklamalarından vazgeçtiklerini söylediler. Aksi bir davranış milli birliği baltalamak olacaktı ki bu açıklamalardan da görüyoruz ki aşamalı bir gelişme yaşanmaktadır. Şimdi aşamalı bir devrim görüyoruz. Biz (Nadha) 1980'de bir fincan demokrasiyi bir defada içerken diğer İslamcılar yudum yudum içmek durumunda kaldılar.

Tunuslular Bin Ali rejiminin devamına mahal veren Avrupalı komşuları tarafından aldatıldıklarını hissediyorlar mı? Size göre Tunus siyaseten ve ekonomik olarak ilişkilerinde AB'ye bağımlı durumda mı? Eğer öyleyse Tunus aynı Türkiye'nin yaptığı gibi Doğu ile ilişkilerini tekrar dengelemeli mi?

Avrupa kendi çıkarlarının peşinden gitme hakkına sahip. Biz buna karşı değiliz. Biz onlara çıkarlarının nerede olduğunu öğretecek değiliz, onlar çıkarlarının nerede olduğunu biliyorlar. AB Bin Ali'yi çıkarları için destekledi ama şimdi bu yaptıklarının öngörüden ne kadar yoksun ve etik kurallarına aykırı olduğunu görüyorlar. Etik ile çıkarlar arasında çelişki yokken, etiğe saygılı bir biçimde çıkar arayışında olunabileceğini düşünüyoruz.

Diktatörler şunu anlamalı ki güçlü oldukları vakit arkalarında destek bulabiliyorlar ama düşmeye başladıklarında terk ediliyorlar. Yönetimi döneminde Bin Ali'yi destekleyen ama düşerken ona karşı birlik olan Fransa'yı görüyoruz örnek olarak. Bin Ali'nin uçağına Paris'e inme izni verilmedi.

Bununla birlikte Britanya ve Fransa olayların başlangıcından beri pozitif bir tavır takındılar. Tunus halkının demokrasi ve özgürlük hakkını tanıdılar. ABD de dâhil olmak üzere Avrupa harici pek çok ülke de aynı kanaate sahipler. Memnuniyetsizlik ve tedirginlik daha ziyade isyan ateşinin sıçramasından korkan Arap dünyasından geldi. Biz onlara her ülkenin kendine has şartları olduğuna dair güvence vermeye çalışmamıza rağmen onlar hâlâ oldukça kaygılı gözüküyorlar. Öyle gözüküyor ki şu anda bu kaygıları ortadan kaldıramadık.

Diktatörler Batı tarafından desteklenirler ama bir kez toplumun inancını ve desteğini kaybettiklerinde yalnız kalırlar. Ama diktatörler aptaldırlar ve bunu ancak iş işten geçtikten sonra anlarlar. Ve asla yakın tarih de dâhil olmak üzere tarih okumazlar. İran Şahı ülkesinden defedildikten sonra pek çok ülkeye uçmuş ama kimse onu kabul etmemişti.

Avrupa ile ilişkilere gelecek olursak Bin Ali'nin ayrılışı AB ile ilişkilerin sonu olmadı. Çünkü böylesi ilişkiler hükümetlerin kararlarınca değil coğrafyanın etkisiyle şekillenir. AB ve Kuzey Afrika'nın ilişkileri Bin Ali'den önce de kuvvetliydi, ondan sonra da kuvvetli olacak. Onlar bizim yakın komşularımız durumundalar ve Kuzey ve Güney Akdeniz arasında her daim ticari ve kültürel bağlamda kuvvetli bağlar olmuştur. Romalılar, Kartacalılar ve İslam döneminde Avrupa ile ilişkiler asla bireylere bağlı olmadı. Havanın açık olduğu bir gece Tunus sahillerinden Avrupa'nın ışıklarını görebilirsiniz.

Tunus'taki milli güçlerin talepleri Avrupa ile ilişkileri bitirmek yönünde değil bu ilişkilere bir denge getirme yönündedir. İlişkiler karşılıklı saygı ve eşitliğe dayanmalıdır ve bu ilişkiler insanlarımızın refahına, özgürlüğüne ve onurlarına bedel olmamalıdır.

Önceden belirttiğim benim başıma gelen olaylara karşın, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda başta olmak üzere pek çok Avrupa üyesi ülke siyasi göçmen Nahda'lıları Bin Ali'nin onları radikaller olarak damgalaması ve bu ülkelere baskısına rağmen ülkeye kabul etmiştir ki Nahda buna minnettardır. Hiçbir Avrupa ülkesi Bin Ali'nin iddialarını kabul etmemiştir ki bu da bizim takdir ettiğimiz bir davranıştır.

1000'in üzerinde Nahda üyesi artık göçmen değil Avrupa vatandaşı oldular ve hayata dair yeni bakış açılarına sahipler. Pek çoğu iş adamı ve iş kadını olan bu Müslümanlar Avrupa'nın geniş Müslüman toplulukları içinde aktif biçimde yer almaktalar ve aşırı fikirlere karşı ılımlı dünya görüşünün mücadelesini vermektedirler. Bu yüzden umut ediyorum ki Avrupa'ya yük olarak görülmeyiz, aramızdaki ahide sadık kalma yönünde çalışan pozitif bir güç olarak görülürüz.

Financial Times 18 Ocak 2011

Çeviren: Ömer Behram Özdemir

TUNUS: Büyük Ortadoğuda Demokratik Görünümlü Otoriter Rejimler Dönemine Doğru

Cevat ÖZKAYA

Tunus'ta diplomalı bir işsiz vatandaşın kendisini yakmasıyla başlayan olaylar dünyanın dikkatini bölgeye teksif etmesine neden oldu. Yaklaşık bir aydan bu yana devam eden olaylar Tunus diktatörü Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeden kaçmasına rağmen henüz durulmadı. Magrib'in bu küçük ülkesi tarihin nisbeten durgun aktığı Büyük Ortadoğu'da olayların akışını hızlandıracak gibi görünüyor. Tunus'un komşuları Cezayir ve Libya'dan gelen tepkiler, bu iki ülkenin Tunus'daki olaylardan tedirgin olduklarını gösteriyor. Bu tedirginliğin Büyük Ortadoğu'nun diğer ülkelerindeki despot rejimlere de yansıyacağını tahmin etmek zor değil.

Kısa Bir Tarihi Arka Plan

Tunus, yaklaşık 3 asır Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra, 1881'de Fransa tarafından işgal edildi. 75 yıl kadar süren Fransız işgalinin akabinde 1956 yılında bağımsızlığına kavuştu. Direnişi organize eden Burgiba Tunus'un ilk devlet başkanı oldu. Burgiba bütün eğitimini Fransa'da tamamlamışı. Fransızları ülkesinden kovmak için savaşırken bile, Fransa'nın değerlerinin hakim olacağı bir ülke tasavvuru içindeydi. Burgiba, gerek direniş yıllarında, gerekse iktidarının ilk yıllarında İslam'ın kitleleri mobilize etmekteki gücünü sonuna kadar kullandı. Ne zamanki iktidarından emin olduğunu hissetti, ülkeyi İslamsızlaştırmak için her yolu mübah gördü ve denedi. Orucu yasak etti, örtüyü yasak etti. Aynen Türkiye'de olduğu gibi vakıfları devletleştirdi. Tevhidi-i Tedrisat Kanunu'na benzer bir kanun çıkararak, tarihi Zeytuniye Medresesi'ni üniversiteye bağladı. Yani yok etti. Böylece Ulema'nın bütün dayanaklarını kesti. Fransız kültürünün ve hayat tarzının yayılmasına mani olabilecek bütün engelleri ortadan kaldırdı.

Fransız askerleri ülkeyi terk etmişlerdi ama Fransız kültürü yönetim tarafından bütün boyutlarıyla empoze ediliyordu. Nitekim bir İngiliz gazeteci Burgiba için, "Fransızdan daha Fransız" nitelemesini yapacaktı. Burgiba, iktidarının yaklaşık son on yılını fiziksel ve zihni rahatsızlıklarla geçirdi. Yönetim ehliyetini yitirdiği konusunda üst yöneticiler ve bürokrasi arasında yaygın bir kanaat oluşmuştu. Nihayet 1987 yılına gelindiğinde altı hafta önce başbakan olarak atadığı Zeynel Abidin Bin Ali tarafından bir saray darbesi ile devrildi. Bin Ali, iktidarı ele aldığında, daha özgür bir Tunus vaadinde bulundu. İktidarının ilk zamanlarında bunu kısmen yapmaya çalıştı, ancak daha sonra selefini aratmayacak bir despotizm sergiledi. Başta İslami Direniş Hareketi Nahda olmak üzere öncellikle İslamcı muhalefeti ve akabinde tüm muhalefeti sindirdi. Siyasal alanda kendi partisinden başka bir siyasal organizasyon bırakmadı. Bilhassa İslamcılara karşı şedid davrandı. Batı'nın, özellikle ABD'nin kurduğu İslam eşittir terör denklemini batı'nın kendi iktidarını desteklemesi için zalimane bir şekilde kullandı. 10 milyonluk nüfusu sahip olan Tunusta 100 bin kişilik polis gücü kurarak Tunus'u bir polis devletine çevirdi. 40 bin kişilik ordu, bu polis gücünün gölgesinde kalmıştı. Bir milyona yakın parti üyesi ve bu polis gücü, ülkenin bütün kaynaklarını sömürüyordu.

Çok ciddi bir okumuş nüfusu bulunan Tunus'ta entelektüellerin büyük bir kısmı rejimin yaptıklarını meşrulaştırıcı bir fonksiyon icra ediyorlardı. Çünkü rejimin propagandası onları da etkilemişti. Bin Ali giderse İslamcılar gelecekti. Hayat tarzı kaygısı taşıyan "endişeli modernler" öncelikle İslamcıların, ikincil olarak da diğer muhalefetin işkenceye maruz kalmasını meşrulaştırıcı bir tutum takındılar.

Olaylar Nasıl Gelişti

Olayların fitilini Tunus un kırsal kesimindeki Sidi Ebuzid kentinde bir gencin vali konağı önünde benzin dökerek kendini yakması ateşledi. Muhammed Buaziz adlı genç Tunus'ta sayıları hayli yüksek olan işsiz üniversitelilerden biriydi. 26 yaşındaki Buaziz beş yıl boyunca iş aramış, bulamamıştı. Sonunda aile bütçesine katkı yapmak için seyyar satıcılık yapmaya karar vermiş, bir kaldırıma tezgah kurmuştu. Borç harç aldığı sebzeleri ve meyveleri satmaya başlayan Buaziz'in mallarına daha ikinci gün zabıta el koydu. Buaziz tekrar borç alarak tezgahını kurdu, zabıta tekrar el koydu. Bu durum 4-5 defa tekrar edince bunalıma giren öğrenci, "işsizlik yoksulluk canıma tak etti" diyerek vali konağı önünde kendini ateşe verdi. 17 aralık 2010'da meydana gelen bu olay, Tunus'ta olayların başlamasına vesile oldu. Gerek Sidi Ebuzid'de, gerekse Tunus'un diğer şehirlerinde ülke şartlarında cesur sayılacak gösteriler yapılmaya başlandı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, 22 aralıkta aynı şehirde bir başka genç elektrik direğine tırmandı kalabalığın gözleri önünde, "işsizliğe yoksulluğa lanet olsun" diyerek elektriktellerine sarıldı ve birkaç dakika içinde cansız bedeni yere düştü. O da üniversiteliydi, o da işsizdi. Bu ölüm, gösterileri biraz daha büyüttü ve yaygınlaştırdı.

Olayların arka arkaya gelişi baskı altındaki halkın sokaklara dökülmesine neden oldu. Avrupa'daki ekonomik kriz Tunus'u fazlasıyla etkilemişti. Çünkü Tunus tarımsal ihracatının büyük kısmını Avrupa ülkelerine yapıyordu. Oradan gelen turistleri ağırlayarak ekonomisini ayakta tutuyordu. Reel ve yeterli bir üretimi olmayan ülkede bu iki kaynak sıkıntıya girince ekonomik kriz baş gösterdi. Varolan kıt kaynakların da, Zeynel Abidin Bin Ali, ailesi, yakınları, yüzbin kişilik polis gücü ve sayıları 1 milyonu bulan parti mensupları arasında paylaşıldığını düşünürsek, yoksulluğun boyutlarını tahmin edebiliriz. Durum böyle olmasına rağmen birkaç ay öncesinde Tunus'un ekonomik göstergelerine bakarak ülkeyi başka ülkelere örnek gösteren demeçler veriliyordu. IMF başkanı Dominik Straus Khan olayların başlamasından 3-4 ay kadar önce Tunus'un ekonomik performansını övüyor ve diğer ülkelere örnek gösteriyordu. Eğer bu beyanat kasıtlı olarak verilmediyse, ortaya konulan ekonomik göstergelerin her zaman halkın reel durumunu yansıtmadığını göstermesi açısından ilginç bir örnektir. Yani "istatistik insanı" hedef alan göstergeler iyi olduğunda, bu aynı zamanda gerçek insanların da iyi olduğu anlamına gelmiyordu.

Tunus'ta başlayan gösteriler büyük kalabalıkların katılımıyla yapılmadı. Olayları takip eden gözlemcilerin genelinin tesbitine göre başlangıçta gösterilere katılımın 3-5 bin kişiyi geçmediği ortaya çıkıyor. Nüfusu 10 milyonu biraz aşan Tunus'un nüfusuna göre bile az sayıda insanın katıldığı bu gösterilerin 23 yıldır, ülkeyi demir yumrukla yöneten bir diktatörü ülkeden kaçıracak bir sonuç üretmesi doğrusu üzerinde düşünülmesi gereken bir olgudur.

Yaklaşık 100'e yakın insanın öldüğü olaylar despotik rejimin yıkılmasını sağladı. Tunus halkı şu anda nisbi bir hürriyet havasını teneffüs ediyor. Ancak ülkede geleceğe ilişkin tam bir belirsizlik yaşanıyor. Bir kaos manzarası arz eden ortam, iç siyaset alternatifi çıkaramayan ülkeyi dış güçlerin siyasal müdahalesine açık hale getirmiştir. Bundan sonraki dönemde Tunus, muhtemelen iç siyasete hakim olmak isteyen dış güçlerin müdahalesine maruz kalacaktır.

Tunus Olayları Bölgesel Bir Değişimin Habercisi mi?

Birçok yazar, gözlemci, siyasetçi Tunus olaylarının bir domino etkisiyle bölgeyi etkileyeceğini, bölge ülkelerindeki rejimlerin değişebileceğini söylüyor, yazıyor. Tunus'un bölgeyi etkileyeceği tahmininde bulunabiliriz. Bu etkinin yakın vadede bölge ülkelerinde rejim değişikliklerine sebep olacağını söylemek, aşırı iyimserlik olarak nitelenebilir. Bilindiği gibi BOP bölgesindeki rejimlerin büyük çoğunluğu iç siyasal dinamiklerin gereği olarak hayatlarını devam ettirmiyorlar. Kuruluşlarından itibaren bir siyasal mühendislik projesi

olarak inşa edilmiş bu ülkeler, varlıklarını kendilerini inşa eden dış güçlere borçlular, o güçlerin işbirlikçisi olan yönetimler tarafından yönetilen bu ülkelerde muhalif bir siyasetin oluşmasına da asla imkan verilmemiştir.

Bölge rejimlerine destek veren dış güçlerin bölgedeki siyasal ortamın artık bu şekilde devam etmeyeceğine ilişkin kanaatleri olsa da değişimin kendi istedikleri sonucu vereceğinden ciddi kuşku duyuyorlar. Kuşkudan da öte daha önce yapılmış iki denemeyi Cezayir seçimleri ve Filistin seçimlerinin sonuçlarını unutmuyorlar. Bilindiği gibi Cezayir'de 1991 yılında yapılan seçimlerin birinci etabını İslami Selamet Cephesi (F.İ.S) büyük bir çoğunlukla kazanmıştı, ancak ABD ve Fransa'nın desteklediği rejimin despot yöneticileri, seçim sonuçlarını yok saydılar. Ülke bir iç savasa sürüklendi. 150 bin kişinin öldüğü iç savaş sonucunda zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan Cezayir, rüşvetin, yoksulluğun ve yolsuzluğun cirit attığı bir ülke haline geldi. Zengin generalleri, paralarının bulunduğu Fransa'da yaşayan ve yoksul işsizleri ile başbaşa kalan zengin bir ülke.

Filistin'de yapılan seçimleri de Hamas kazanınca seçim sonuçlarını tanımamakta bir beis görmedi bölgeyi dizayn eden güçler.

Batılı güçler serbest seçimleri istiyorlar; ancak kendi istedikleri seçildiği sürece. Nitekim Sudan'da, Güney Sudan'ın ayrılması sonucunu getiren referandumu tanımakta bir beis görmediler. Çünkü öyle istiyorlardı zaten. Bu örneklerden yola çıkarak BOP bölgesindeki rejimleri değiştirmek için, hemen ve kısa vadede serbest seçimlerin yapılacağını varsaymak ham hayal olur. Bölge ahalisi uygun olanları seçecek bir noktaya getirilene kadar serbest seçimlerin yapılması beklenmemelidir. Ahalinin uygun hale getirilmesinin de birçok yolu var. Açık Toplum Enstitüsü'nün kurucusu spekülatör George Soros, ABD başkanı Bush'u eleştirirken toplumun nasıl rafine bir biçimde değiştirileceğinin ipuçlarını da veriyor. "Ben yıllardır kurduğum Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ağı vasıtasıyla Amerika'nın kendisiyle dost, demokratik rejimler kurma misyonunu üstlenmişken ve Amerikan projelerini uslca hayata geçirirken, Bush birden bire aşırı güç kullanımıyla bütün planı ortaya çıkaracak bir siyaset izlemeye başlamıştır."

Tunus Bu Kaostan Nasıl Düzen Çıkar?

Öncelikle tüm Büyük Ortadoğu bölgesinin sarsıntı geçirdiğini söylemeliyiz. Tunus'tan Lübnan'a, Mısır'dan Sudan'a, Afganistan, Pakistan'dan Irak'a tüm bölge sarsıntı geçiriyor. Ülkeler bölünüyor, yeni ittifaklar kuruluyor. Bir araya gelmesi imkansız gibi görünen güçler bir araya geliyor. Tunus'u da bu bölgesel hareketliliğin dışında kabul etmemiz için ikna edici bir neden yok.

Tunus belki de yoksulluğu finanse edecek yer altı zenginliklerine sahip olmayan bir ülke olarak, bölgenin değişiminde model ülke olarak değerlendirilebilir.

Ortaya çıkan halk hareketi bir devrim niteliği taşımıyor. Ortada karizmatik ve belirgin bir lider yok. Baskıdan kurtulma ve özgürlük talebi dışında ideolojik bir yönelim yok. Rejimin yıkılması sonrasında neyin istendiğine dair açık aleni bir talep yok. Kısacası baskıdan bunalan kitlelerin, sayıları 3- 5 bini geçmeyen gösterilerle despotik bir yapıyı salladığı bir eylemlilik yaşıyoruz. Bugüne kadar gerçekleşen devrimlere benzemeyen, onlar gibi olmayan yeni bir durumla karşı karşıyayız. Bu teorik anlamda bir kaos durumudur. Kaos ülkedeki baskı yönetiminin, despotizmin oluşturduğu ortam sonucu meydana gelmişse de, kaostan düzen çıkaracak iç dinamiğin ortada olmaması, ister istemez gözlerin dışa çevrilmesine sebep oluyor.

Bu bağlamda Tunus'ta kültürel ve siyasal anlamda yoğun bir

hakimiyeti olan Fransa'nın yeterli aktiviteyi göstermemesi manidar. Buna karşın ülkede ciddi bir etkisi olmadığı izlenimini veren ABD'nin eylemcileri yüreklendirecek şekilde, diplomatik bir lisanın ötesinde beyanlarda bulunması da oldukça ilginç.

Nitekim eylemlerin yükseldiği bir aşamada ABD başkanı Obama, "Tunus'ta görüşlerini barışçıl yollarla dile getiren yurttaşlara karşı şiddet kullanılmasını kınıyorum. Bundan ötürü üzüntü duyuyorum ve Tunus halkının cesaretini ve onurlu duruşunu alkışlıyorum" demiştir. Bu söylem elbette yüreklendiricidir ve diplomatik teamülün ötesinde bir destek ifade eder.

Bunu da aşan ifadeler ve açık bir destek; Tunus'taki ABD büyükelçisi Gordon Gray'ın Tunus'ta Fransızca olarak çıkan 21 ocak tarihli Le Quatidien gazetesinde yayınlanan yazısında yer almıştır. Gray yazısında ABD olarak Tunus halkının gösterdiği cesaret ve kararlılığı kutladıklarını beyan ederek devam ediyor. "Temel haklarınız için çabanız ilham yaratmıştır. ABD demokrasiye geçiş sürecinde sizin yanınızdadır. Deneyiminizi bir umut olarak gören tüm halklar için örnek teşkil edeceğinizin bilinciyle, özgürlüklerinizi yaşama konusundaki kararlılığınızı cesaretlendiririz. İşsizliğin temel sorunlardan biri olduğunun farkındayız. ABD şirketlerini Tunus'a yatırım yapma ve size iş imkanları yaratma konusunda teşvik edeceğiz." Halen görevde olan bir büyükelçinin başka ne demesi beklenirdi. Bu iki söylemden de anladığımız kadarıyla ABD kaosun oluşumuna güç veren ve kaosdan düzen oluşturacak bir güç olarak Tunus'ta var olmak istiyor. Bu bağlamda Tunus'un ABD ve Fransa'nın güç mücadelesi yapacağı bir alan haline gelmesi beklenebilir.

Ayrıca 21. yüzyılda Afrika'nın birtakım güçlerin mücadele alanı haline geleceği gözüküyor. Yorgun Avrupalı sömürgecilerin yeni ve güçlü ortakları kabullenmeleri gerektiğinin göstergeleri şimdiden ortaya çıkmış durumda. Çin, başta Sudan olmak üzere Afrika'ya tahminleri aşan ölçüde yatırım yapmaktadır. ABD'nin Tunus'a olan ilgisinin hem BOP bölgesine, hem de Afrika'ya dönük olduğunu söyleyebiliriz. ABD elçisi Tunus'u yaptığı işle tüm ülkelere, elbette öncelikle bölge ülkelerine örnek gösteriyor. Bu örnekliğin sadece yapılan eylemlerle değil, Tunus'ta oluşacak düzenle de olacağını bilmek için kahin olmaya gerek yok.

Sonuç

Kanaatimizce Tunus hadiseleri bölge ülkelerinde bir domino etkisi meydana getirmeyecektir. Ancak bölge ülkelerini tedirgin ederek, kendilerini destekleyen dış güçlerin telkinlerine daha açık bir hale getirecektir.

Bu bağlamda, Tunus'ta oluşacak yeni düzen bölge ülkelerine örnek teşkil edecek, onların evrimsel değişimine örneklik edecek bir mahiyet arz edecektir. Tahminimiz odur ki bölge ahalisinin zihinsel dönüşümünü sağlayacak kadar bir özgürlük ortamının var kılındığı bir sürece doğru evrilecektir bölgedeki rejimler. Sosyal planda sağlanacak bu geniş özgürlük, siyasal plana aynı genişlikte yansımayacaktır. Siyasal özgürlük alanlarının bugüne nazaran genişletileceğini söyleyebiliriz, kontrollü siyasal alternatiflerin ortaya çıkacağı ve bu alternatifler arasında bugüne göre daha özgür mücadelenin yaşanacağı bir siyasal alanın var olması mümkündür. Bu, siyasal mücadelenin sonucunda reel bir iktidarın çıkacağı anlamına gelmez. Şöyle bir tahminde bulunabiliriz. Tunus Türkiye'nin bundan 40 yıl önceki haline benzeyen siyasal bir iklime evrilebilir. Yani seçimlerin yapıldığı ama seçilenlerin muktedir olamadığı bir siyasal model yürürlüğe konabilir. Bütün bu tahminler, bölgedeki siyasal rejimleri ayakta tutan güçlerin serbest seçimlerle oluşacak siyasal ortamlara imkan vermek istemeyeceklerine dayanarak yapılmaktadır. Daha önceki Cezayir ve Filistin örnekleri bunu gösteriyor. Ancak bölgeyi bu haliyle devam ettirmek de mümkün değildir. Dolayısıyla demokrasi görünümlü otoriter rejimlerin olacağı bir siyasal iklime geçileceğini tahmin ediyoruz.

Sonuç olarak çok rengi belli olmayan bir hareketle karşı karşıyayız. El Kudsü'l-Arabi gazetesinde belirtildiği gibi, Sidi Ebuzid kentinde kendisini yakan genç Muhammed Buaziz, İslamcı Nahda partisinin üyesi değildir, bu gençle dayanışma içine girerek ayaklananlar da üye değildir. İçlerinde İslamcı olanlar varsa da onlar da bu sıfatla değil baskının, açlığın, zulmün, iktidardaki ailenin ve çevresindekilerin yolsuzluğunun ezdiği vatandaşlar olarak gösterilere katıldılar.

Bu vatandaşlar Arap Dünyası'nda bir ilki gerçekleştirdiler. Bu dünyada bir despot ilk defa olarak bir halk hareketiyle yıkıldı. Bu başlı başına önemli bir hadisedir.

Tunus ve Modernizm[1]

Raşid GANNUŞİ

Ülkemiz Tunus'taki realiteden hareket ederek bazı kavramlara açıklık getirmek istiyorum. Tunus, önemli kararların alınmasında diyalog, müzakere, seçim ve oy sandıklarının yerini sopa ve güvenlik raporlarının almasıyla, her anlamda geniş ölçekli çağdaş, siyasi bir kriz hatta güvenlik çözümlerinin lehine siyasi bir iflas ve ufuk daralması hali yaşıyor. Bugün Tunus, köktendinciliğe karşı gösterilen tavırda bir model teşkil ediyor. Tunus rejimi bu modeli bütün İslam dünyasına ihraç etmek hatta bütün dünyayı bu seçeneğin İslami hareketle ilişkide kullanılabilecek tek ve doğru seçenek olduğuna ikna etmekte kararlıdır.

Bu son derece gariptir, zira Tunus uzun bir süre İslam medeniyetinin kalesi olmuş, İslami bilimleri Afrika ve Avrupa'ya ihraç etmiştir. Bugün Tunus, İslam dünyasına hatta bütün dünyaya, İslam kaynaklarının kurutulması planından başka ne ihraç ediyor? Tunus, çoğunluğun ve halkın hareketine ve bu halkın Arap-İslam kimliğine karşı takındığı tavırla ilgili güvenlik çözümünden başka bir şey ihraç etmiyor.

Sahtekârlığın Ayyuka Çıktığı Zamanlar

Asıl garip olan, bu sıkıyönetim üslubunun kendisini modernlik, demokrasi, insan hakları, sivil toplumun korunması ve kadının özgürlüğüyle meşru göstermesidir. Biz gerçekten de sahtekârlığın ayyuka çıktığı ve kavramların acayip bir şekilde birbirine karıştırıldığı bir zamanda yaşıyoruz.

Diktatörlüğü tanıdığımız zamanlar oldu, ama bu diktatörlük açık ve netti. Bugün ise bizler Güney Afrika'daki beyaz azınlık gibi azınlıkların dışlanmasından ibaret -hatta daha kötü- kompleks diktatörlüklerle karşı karşıyayız. Buradaki baskının tek farkı modernizm, demokrasi, insan hakları ve sivil toplumu savunma gölgesi altında yapılıyor olmasıdır. Üstelik bu diktatörlükler, Batı demokrasilerinden sınırsız destek görmekte ve kendisini en ideal yönetim şekli olarak sunmaktadır.

Mağrip'te (Kuzeybatı Afrika) İslami hareketle kurduğu ilişkide birbiriyle yarışan iki model vardı: Bunlardan biri Cezayir diğeri ise Tunus modeliydi. Bugün Tunus, bu savaşı kendi lehine sonlandırmasıyla böbürlenip bu modeli doğru model olarak sunmaktadır. Bu nedenle Dakar'da düzenlenen İslam Zirvesi'nde, Tunus temsilcisi İslam dünyasının tamamına, bütün İslam ülkeleri kralları ve başkanlarının imzalayacağı ve köktendincilik olarak adlandırılan hareketleri tanımama hükmünü içeren bir anlaşmayla, İslami hareketlere karşı takınılacak tavırda Tunus modelini baz almaları önerisinde bulundu. Bu konuyu Arap İçişleri Bakanları Toplantısı ve Mağrip İçişleri Bakanları Toplantısı'nda da ortaya attılar. Tunuslu heyetler bütün Mağrip, Arap ve uluslararası konferanslarda İslami hareketlerle ilişkideki bu dâhiyane buluşlarını, işe yarayan tek yol olarak sunmaya devam ettiler.[2]

Bu seçkinlerin ya da diğer ifadesiyle Tunus'taki azınlık rejiminin -ki bu grup polisin copuyla ahlaksız para babaları ve iktidara gelip İslamcılarla rekabet etmekten umudunu kesmiş Marksist solun önemli bir kısmının ittifakıdır- komünizmin iflasından sonra eski düşmanlar; Amerikan emperyalizmi, uluslararası kapitalizm, Siyonizm, polis ve mafya iktidarıyla ittifak kurarak da olsa, Müslümanların projelerini yık-

maktan başka projeleri olduğunu zannetmiyorum. İflas etmiş bu seçkinler zümresinin modernlik, demokrasi, insan hakları, kadın hürriyeti ve sivil toplum adıyla, köktendincilikle mücadele etmekten başka ne bir projesi, ne iç ve dış siyaseti ne de eğitim ve ekonomi politikası vardır.

Bunlar sırf bir slogan ya da Dr. Munsif el-Merzuk'un ifadesiyle boş kalelerdir. İnsan hakları, demokrasi ve sivil toplumu en çok isteyen taraf olarak İslamcıları dışlayacak, onları yok edecek ve kamusal baskıyı helal gösterecek besmelelerdir. Bunu henüz anlamayanlar ileride anlayacaklar. Çünkü herhangi bir toplumda çoğunluğun hareketine karşı çıkmak ancak demokrasiyi ezip geçmekle mümkün olur. Bugün Tunus'ta uluslararası ve yerel işbirliğinin gölgesinde, İslamcılara karşı yapılan vahşi baskının kötü sonuçlarından hiç kimse -sessiz kalarak da katılmış olsa- kurtulamayacaktır.

Bu modernizmi -temel hakları avlamak için kurulmuş tuzakdaha da iğrençleştiren şey, ülkeye bize ait kapıdan girmemiş olmasıdır. Modernizmin tek bir anlamı olduğu ve tek bir kapısı olduğu düşünülmüştür. Burgiba elitinin modernizmi -Burgiba devrilmiş olsa da bugün büyük ölçüde Tunus'u yöneten grubun hocasıdır- 2,5 ya da 3 asır önce Batı'da ortaya çıkan modernizm değildir. Batı'da ortaya çıkan modernizm; reform ve Rönesans hareketinin meyvesiydi, aklı ve halkları zincire vuran feodal, teokratik ve kilise sistemleriyle bunlarla müttefik olanlara bir meydan okumaydı. Bu modernizm aklı özgürlüğüne kavuşturdu, bilimsel buluş gücünün önünü açtı, halkı kurtardı. Sivil toplumu; insan hakları, demokrasi ve sanayi toplumunu kurdu ve Batı'yı kökleriyle birleştirdi. Bizim ülkelerimizdeki geri kalmış laik seçkinlerin mantığındaki modernizm ise başka bir şeydir.

Onların nezdinde modernizm; bilimsel ilerleme, düşünce sistemi ve yaşama yöntemlerinin rasyonalizasyonu değil halkı öz kimliğinden ve tarihi bağlarından koparmak, içinde bulunduğu Arap-İslam muhitiyle ilişkisini kesmek ve onu denizaşırı muhitin içine dâhil etmektir. Burgiba rejiminin temel sloganı olan "gelişmiş ülkelere yetişmek" ifadesi, onun söyleminin ve projesinin anahtarı ve sihirli sözleridir. Onun nezdinde bu gelişmiş ülkelerin en iyi örneği devrim ve aydınlanma mirasıyla Fransa'dır. Tabi o burada, bu mirası özel koşullarından soyutlayıp ona kutsallık atfetmektedir.

Burgiba'nın, Fransız Devrimi'nden ve Fransa'da meydana gelen aydınlanma hareketinden anladığı nedir? Onun tek bir şey anladığı ve buna sımsıkı tutunduğu açık: Bilim, sanayi ve genel olarak uygarlık alanında ilerleme ancak köklerimizden koptuğumuz, İslam'ı terk ettiğimiz ve Avrupa'ya bağlandığımız ölçüde gerçekleşir.

Batı'nın ve Fransız Devrimi'nin modernizmi, diktatörlüğe ve akılları zincirleyen otoriteye isyan ederek bilimsel ve endüstriyel ilerleme kaydetmiş ve demokrasiye ulaşmıştır. Ancak bizim ülkelerimizdeki modernizmin; modern, müreffeh, çürümüş, denizaşırı ülkelerin yandaşı ve yabancının halka, onun mirasına, dinine ve vicdanına musallat olan menfaatlerinin koruyucusu olan bir grup azınlığın tahakkümünden başka bir görüntüsü olmamıştır.

İster bizim ülkelerimizde isterse diğer İslam ülkelerinde olsun, demokrasi ve sivil toplum bir yana, Batı'daki modernizmin yaptığı gibi endüstriyel ve bilimsel bir ilerleme kaydetmiş tek bir modernist zümre örneği gösterebilir misiniz?

O halde her ne kadar bilgi edinme yollarını bilimsel yöntemlerle ve bilginin konusunu zaman ve mekân çerçevesinde olan şeyle

> "Diktatörlüğü tanıdığımız zamanlar oldu, ama bu diktatörlük açık ve netti. Bugün ise bizler Güney Afrika'daki beyaz azınlık gibi azınlıkların dışlanmasından ibaret -hatta daha kötü- kompleks diktatörlüklerle karşı karşıyayız. Buradaki baskının tek farkı modernizm, demokrasi, insan hakları ve sivil toplumu savunma gölgesi altında yapılıyor olmasıdır. Üstelik bu diktatörlükler, Batı demokrasilerinden sınırsız destek görmekte ve kendisini en ideal yönetim şekli olarak sunmaktadır.

sınırlamasından ötürü eksik bulsak da bizim sorunumuz aslında modernizmle değildir.

Batı, modernizmi seçmiş -ister en dar anlamıyla bilimsel ilerleme ister en geniş anlamıyla düşünce ve eylem yöntemlerinin rasyonalize edilmesi olsun- modernizme kendi kapısından yani Yunan, Roma ve Hıristiyan mirasından girmiştir. Batı'da anlaşıldığı anlamıyla modernizmin bereketine nail olmamız ve aynı kapıdan yani laiklik kapısından girmemiz için bizden, geçmişimiz ve geleceğimizden sıyrılmamız, kimliğimiz ile bağımsızlığımızdan ödün vermemiz istenmektedir.

Olguları Birbirine Karıştırmamalıyız

Sanki modernizme, yalnız laiklikle birlikte ve Batı'nın girdiği kapıdan girilir. Özetle Batı, kiliseye ve feodalizme isyan ederek modernizmin yolunu açmışsa bizim de İslam'a ve onun mirasına hatta fikri, siyasi ve ekonomik bağımsızlığımıza isyan etmemiz gerekir. İslam dünyasında modernizmle köktendincilik, demokrasiyle köktendincilik ya da laiklikle İslamcılar arasında çatışma olduğunu söylersek çok büyük bir ifade hatası yapmış oluruz. Olguları birbirine karıştırmamalıyız. Örneğin İslam dünyasında Batı'daki manasıyla ne laiklik ne de modernizm vardır. Çünkü Batı'daki modernizm, laiklik ve demokrasi aklı ve halkı özgürleştirmiş, yetkiyi akla ve halka vermiş, devleti yöneticinin şahsından ayırmış ve devlete halka hizmet etme ve iradesine boyun eğmeyi dayatmıştır. Oysa Burgiba, Atatürk, İran Şahı ve diğer diktatörler ile onların çevresindeki radikal azınlıkların, bölgelerindeki sözde modernizm ve laiklik iddiası böyle değildi.

Aksine halkın iradesi üzerinde hâkimiyet kurmak, kamu fonunu gasp etmek, illegal yollardan zenginleşmek, basın hürriyetine el koymak ve devleti baskı, sömürü, Orta Çağ Kilisesi ve şahsi bir meta aracı haline getirerek seçimlere hile karıştırmaktı. İşte bütün bu saydıklarımız modernizmle laiklik ya da laiklikle demokrasi arasında iddia edilen tüm bağlantıların kesilmesine sebep oluyordu. Hatta İslam dünyasında yaşanan tecrübe aksi yönde bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Çünkü bu tecrübede laikliğin varlığı nispetinde demokrasi yok olur. Düşmanca davranılmasının yanı sıra bir halkın temel kültürünün görmezden gelindiği yerde ne demokrasi ne de modernizm olur. İslam, halkın kimliğinin temel bileşeniyse bu kapıdan girilmediği ve bu değerler üzerine inşa edilmediği sürece ilerleme ve özgürlük nasıl beklenebilir?

Bu vahşi rejimlerin Batı demokrasilerinden gördüğü destek karşısında bazen kendimizi Batılı efendilerin ülkelerimizde olanları anlamadıkları şeklinde ikna etmeye çalışıyoruz. Ama apaçık gerçekler bu zannımızı çürütüyor: Batı modernizmi, laikliği ve demokrasisinde tek renkli ve tek partili parlamentoya yer var mıdır? Nasıl olur da gözleri gerçeği olduğu gibi görmez? Bunlar; modernizm, demokrasi ve laiklik gibi bu çağın kavramlarıyla uzaktan yakından alakası olmayan geri kalmış rejimlerdir.

O halde ister devletin inançlar karşısında tarafsızlığı ister kamusal alanın din adamlarının otoritesinden kurtarılması isterse aklın mutlak araştırma hürriyeti anlamında olsun, bizim Batı'daki manasıyla laiklikle hâlihazırda -İslami hareket kapsamında- sorunumuz yoktur. Bizim modernizmle de hiçbir şekilde sorunumuz olamaz. Laiklik ve modernizmi göreceli ve hususi olması

bakımından eleştirmekle birlikte şu notu düşmekte fayda görüyoruz: Batı coğrafi keşifleri kanalıyla modernizme, sanayi ve demokrasi dünyasına doğru ilerlemektedir. İşte bu keşifler -Amerika'nın keşfi gibi- İslam dünyasıyla olan güç dengesini onun lehine değiştirmiştir. Sonra kiliseye ve laiklik adıyla mutlak monarşiye olan isyanıyla enerjisi serbest kalmış ve halklara baskı uygulayıp yağmalayarak ve askeri hâkimiyet kurarak başarılarının ve servetinin muazzamlaştığı kalkınma gerçekleşmiştir.

Biz ise Batı'nın ülkelerimizi işgal ettiği, daha olgunlaşmadan kalkınma çalışmalarımızı yok ettiği, ümmetin dokusuna yabancı yönetici grubunu başımıza musallat ettiği, bize toplumumuzun dışından, kültürüyle yabancı bir zümreden -bu kültürden boyun eğme ve tabilikten başka bir şey anlaşılmaz- bir devlet inşa ettiği gün, tarihi eylemden yani medeniyet dairesinden çıktık. Böylece bu elit kesim, modern devletin sahip olduğu parçalama ve baskı araçlarını maksimum düzeyde kullanarak ümmeti yönlendirmede âlimlerimizin yerini aldı.

Burgiba din karşıtlığı anlamında laikti, ama devletin inançlar ve halkın kanun yapan efendi olması yetkisi karşısında tarafsız oluşuna ve aklın özgürlüğüne inanma anlamında laik değildi.

Burgiba ve emsallerinin modernizmi, körün gözünün kamaşmasından başka bir şey değildir: Mağarasından çıkmış ve çıktığı gibi ışıklar gözlerini kamaştırmış, renkler birbirine karışmış ve ne yaptığını bilmeden şaşkın bir şekilde etrafındaki her şeyi yıkmaya başlamıştır. Kendisini cezbeden lider modeli ne Fransız, ne Amerikan ne de İngiliz modeliydi bilakis peşinden sürüklendiği model faşist Nazi modeli ya da Doğu Avrupa'da özellikle de Sovyetler Birliği'nde tanınan modeldi. Bu model; halkın gücünün, onun iradesini tek bir ses şeklinde ifade eden tek bir partide toplanması ve kalkınmanın sağlanması için tartışmalarla vakit kaybedilmemesinin, kalkınma ile ilerlemeye giden en kestirme yol olması itibarıyla bu çağın ilk yarısında üçüncü dünya gençliğini büyük oranda cezp etmişti. Bu nedenle Tunus ve onun benzeri ülkelerde hâkim olan siyasi model, liberal Batı modeli değil, modernizm örtüsüne bürünmüş saltanatla karıştırılmış faşist modeldi.

Bir takım insanlar Türkiye'deki sistemin laik sistem olduğunu ve şimdi Arap dünyasının da Türkleşmesinin istendiğini söylüyorlar. Bu olasılık kötü bile olsa en kötü ihtimal değildir çünkü Türkiye'deki laiklik dini özgürlüğe alan açılmasıyla son buldu. Türkiye'de nispeten devletten bağımsız olan dini bir toplum bulunmaktadır. Tunus'ta Bin Ali ya da Burgiba'nın temsil ettiği efendi ise hâlâ, "***Ben İslam'ın temsilcisiyim, hiç kimsenin İslam adına konuşma hakkı yoktur.***" demeye devam ediyor, çünkü o tektir ve ortağı yoktur. Din ile vatanın en büyük koruyucusudur.

Bizim ülkelerimizde devlet kilisedir. Evet, Batı'nın karşı çıktığı anlamda gerçek bir kilisedir. Bu nedenle dilin verdiği yanılsamalara karşı dikkatli olmalıyız, zira dil bize yanılsamalardan bir dünya sunuyor ve Batı'nın, laiklik ve modernizme sözde bağlılığı sebebiyle İslam dünyasındaki hükümetlere karşı bir çeşit sempati duymasına sebep oluyor. Bunlar dilin oluşturduğu yanılsamalardır, İslam dünyasındaki gerçekler değil. Çünkü İslam dünyası demokrasi, akıl ve basın hürriyeti, halkların egemenliği ve kendi kaderini tayin etme özgürlüğü çağını yaşarken Avrupa modernizm ötesi çağı yaşamaktadır. Sorunumuzun büyük bir bölümü dilin oluşturduğu yanılsamalardır. Aslında Batılı yöneticiler, karar merkezleri, gazeteciler ve büyükelçiler bu gerçeği biliyorlar, ama ya kendi çıkarları ya da çoğunun çıkarı için bilmiyormuş gibi davranıyorlar.

Dipnotlar

1 Raşid Gannuşi'nin ***Laiklik ve Sivil Toplum,*** Mana Yayınları kitabından alıntılanan bu bölümün başlığı tarafımızdan konulmuştur. Gannuşi'nin gözünden kimi kavramların nasıl algılandığını ortaya koyması yanında Tunus gerçekliğini bir bütün olarak tasvir etmesi bakımından bu metnin oldukça önemli olduğu düşünüyoruz.

2 Bu kartopu büyümeye ve Arap hükümet çevrelerinde bu metoda olan inanç genişlemeye başladı. Sonrasında 1997'de Tunus'ta Arap İçişleri Bakanları Toplantısı'ndan çıkan "Terörizme Karşı Arap Güvenlik Anlaşması" olarak bilinen belgede ifade edilen bir fikir birliğine dönüştü. Bu anlaşma, hâlâ İslam'ın terörizmle bağlantısını kurmaya çalışan ve İslami hareket içinde radikallikle ılımlılığı hiçbir şekilde birbirinden ayırmayan Tunus rejiminin isteklerini karşılamamıştır. Bu, Siyonist bakışın bir benzeridir. Arap ülkeleri, ülkesinde yargılanan ve suçlu bulunan bütün muhaliflerin yüzüne kapanmıştır. Diğer ülkeler de bu hükme uymak zorundadırlar, sorgulamak için mülteciyi tutuklar ya da onu ülkesine teslim ederler. Anlaşma bu haliyle, Siyasi Mültecileri Koruma Cenevre Sözleşmesi'yle (1952) çelişmektedir.

Umran'a Özel

John L. Esposito ile Liberalizm, İslam ve Sekülarizm Üzerine

Abdurrahman BABACAN

İslam'ın liberal paradigma ile ilişkisini sorgularken kullanılacak kelimelere dikkat etmek gerekiyor. En az bunun kadar, İslam ve Müslümanlığın düşünme biçimini ve formunu hangi kriterlere göre okuduğumuza da bakmalı. Bunların yanısıra, içinde bulunulan ve derinlemesine tecrübe edilmeye başlanılan yeni dünyanın kavramsal, zihinsel ve entelektüel iktidarı üzerinden kendi zihinsel özüne dair birtakım eklektik ya da hiyerarşik ya da geçişken formlar tutturmadan önce de dikkatli olmak gerekiyor.

Bu söyleşi, birtakım anlamlara ve farklı ufuklara açılması gereken bir söyleşi. Sıkça söylenen, sıkça duyulan ve artık zihinsel formun bu söylenen ve duyulanlara göre şekillenmeye başladığı bir dönemde, bu söyleşide konuşulanlar, alışılageldik bir durum tanımlamasından daha derine inip, zihinsel bir tefekkür sürecine götürmesi gibi bir fonksiyon icra ederse ne mutlu. Zira Müslüman'ca düşünmeye katkı yapması noktasında, bu söyleşinin kritik ve sorgulayıcı; aynı zamanda da ufuk genişletici bir okumaya tabi tutulması gerektiğini düşünüyorum. Aksi halde, bir dönem mevcut dünyanın entelektüel iktidarı altında ezilmek; ve sonrasında bunun doğal sonuçlarını hazmetmeye çalışmakla geçecek. Ve bu dönem, zihinsel anlamda böylesi bir ihtimali belki her zamankinden daha fazla barındıran bir dönem. Bu bakımdan belirtmek isterim ki Esposito söyleşisi, bu zihinsel ve entelektüel iktidar meselesi üzerinden değerlendirilmeye ihtiyaç duyan bir söyleşi; direkt kabuller üzerinden değil. Beraberinde, açık fikirli olmak, fikirlere açık olmak her durumda ufuk açacaktır... Dünyanın saygın entelektüellerinden, Georgetown Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İslami Çalışmalar profesörü John Louis Esposito ile Washington DC'de yaptığımız bu samimi sohbeti, ufkunuzun ve değerlendirmelerinizin istifadesine sunuyoruz... *(Abdurrahman Babacan)*

Dikkatimi çeken bir şey var: birçok çalışmanızda İslam'da reform çabaları ve bu yönde bir gereklilik olduğu üzerinde duruyorsunuz. Reformdan tam olarak kastınız nedir; yani hangi anlamda bir reform sürecinden bahsediyorsunuz, İslam ve reform kelimelerini birlikte kullanarak?

Evet haklısınız. Benim temelde İslam konusuna bakışımda başvurduğum temel kelimelerden biridir reform. Bununla şunu kastediyorum esasında: şimdi mesela siz bir Türk'sünüz; ve halkının çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede; yani Türkiye'de yaşıyorsunuz. Bu Müslümanlığınızın kendisine göre bir düşünme ve yaşama biçimi ve bu biçimi oluşturan unsurları var. Bu unsurlardan vazgeçemezsiniz; ancak bir taraftan da şunu görüyorsunuz ki bu unsurlar, kamusal hayat tanımı içerisinde kendisine bir türlü yer bulamıyor. Yani dışlanıyorlar. Müslüman pratiğiniz, bir şekilde sebebi ne olursa olsun siyasi ve

sosyal yaşamdan uzaklaştırılıyor; yahut katılımı engelleniyor.

Fakat bunun direkt olarak, halkları Müslüman olan ülkelerdeki belki sekülarizm tanımı; buradan doğan kamusal hayat tarifi ve siyasi rejim yapısının ve uygulanma biçimiyle alakası yok mu; yani Müslüman ülkelerde, İslam'ın bu kamusallık tarifi içerisinde kalındığı bu yapısal durumların mevcudiyeti değil mi sorun? Yoksa, bunların aşılması için mi gerekiyor reform dediğimiz şey? Yani anladığım kadarıyla bahsettiğiniz reformu, siyasi bağlam içerisinde anlamak gerekiyor.

Kesinlikle. Bakınız, siyasi kültür anlamında sekülarizmle içiçe geçmiş Müslüman ülkelerdeki sorunlar, öyle çok yüzeysel ya da hafife alınacak sorunlar değil. Dip bir dalganın yansımasıdır bu tezahür eden kaotik durumlar.

Kaotik mi gerçekten?

Evet. Kanımca siyasi kültür anlamında yaşanan bu sorunlar kaosu ifade eder. Bu anlamda, İslam ülkeleri arasında bu durumun siyasi bağlam içerisinde nasıl yer tuttuğu da çok farklılaşabiliyor. Siyasi bağlam ve dinin siyasi iddialarının görünürlüğü ve bunun biçimi anlamında mesela Mısır, İran, Afganistan'ı bir yerde düşünün; diğer yerde de Türkiye'yi düşünün. İran, İslam Devrimi ile beraber siyasi iddiaların temeline dini argümanları yerleştirmekle kendince bir ictihada gitmişken; Türkiye, seküler bir siyasi kültür içerisinde dine yer bulamamanın sıkıntısını yaşadı senelerce. Dinin nereye konulacağı, tarihsel olarak Türkiye

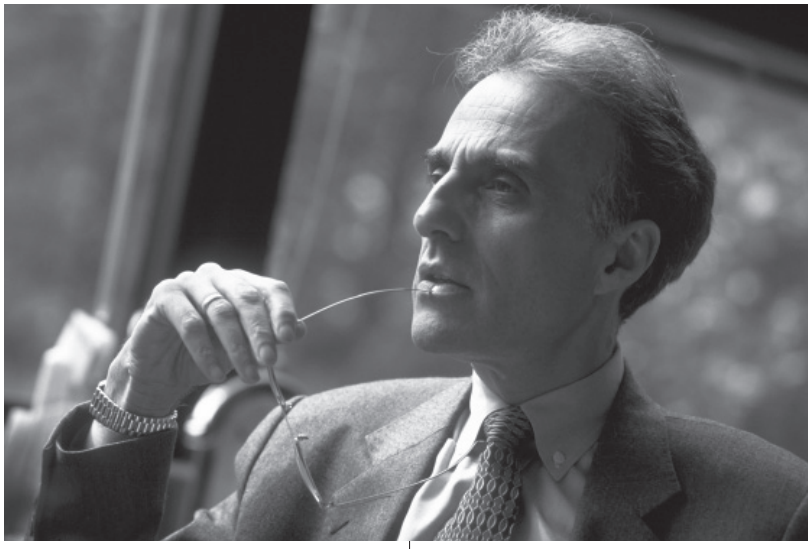

Cumhuriyeti'nin başındaki en büyük problemdi; zira toplumsal ve zihinsel varoluşun mayasını din oluştururken, siyasi kültürünü sekülarizme göre tanımlamış ve biçimlendirmişti. Bu ise dinin hayat içerisinde nerede ve ne kadar olacağı ile ilgili ciddi bir bunalım doğuruyordu. Ne var ki gelinmeye başlanan yeni durumda bu normal seyrine oturmaya başlıyor gibi görünüyor. Mevcut hükümet, olayı iki uç arasındaki çekişmeden alıp, normalleştirme yolunda önemli bir mesafe katetti. Yani eskiden varolan sert, dışlayıcı ve hatta yok sayıcı seküler tutumdan, bunun içeriğini yeni baştan dolduran bir durum yaratmaya başladı. Bu yeni içerikte, devletin laik ve her dine eşit mesafede olması vurgusunu yaparken, dinin hayat içerisinde özgürce yaşanması ve ifade bulmasını da seküler siyasi kültürden bir kopuş gibi okumadığını belirtiyor. Bu, işin bir ucundaki gelinen durum. Diğer uçtaki durumda da Türkiye örneğinden çıkarılacak önemli sonuçlar var kanaatimce. Burada da dini argümanların siyasi iddialarını ifade ediş ve sergileyiş biçimi anlamında bir farklılaşmanın olduğu görülüyor. Radikal ya da sert ideolojik muhalifliğin, yerini daha anlaşılır ve makul bir zemine bıraktığı görülüyor. Aslında reformu, işte bu siyasi bağlam içerisinde anlamak bu yüzden önemli ve Türkiye örneği, bu yüzden ciddi birtakım ipuçları sunuyor bize bu konuda.

Yani reformun böylesi bir siyasi bağlam ve muhteva içerisinde "işlevselliği"nden bahsediyorsunuz ve reformu bu yüzden önemsiyorsunuz anladığım kadarıyla.

Aynen öyle.

O halde diğer soruma geçeyim müsaadenizle. Entelektüel ve fikri anlamda bir İslami dinamizmden bahsetmek gerekirse, bununla alakalı birkaç önemli husus çıkıyor karşımıza. Bir defa algılamalar önemli; yani böylesi bir dinamizmi üretmesi beklenecek olan Müslümanların algıları. Bu algının temelinde de, Batı paradigmaları ve kavramlarınca kuşatılmış olmak gibi bir durum var. Siz İslam üzerine yoğunlaşmış Batılı bir entelektüelsiniz. Ne diyorsunuz?

Evet bu doğru. Algılama da çok temelsiz değil. Bu sizin kuşatılmak dediğiniz durum, Batı kaynaklı düşünce akımlarından geldiği gibi seküler Müslümanlardan da geliyor ama. Yani burada durumun kendi içerisinde de tam bir uzlaşı olduğunu söylemek mümkün değil. Şimdi evvela bu kuşatılma kelimesinin rahatsız edici bir kelime olduğunu söylemem gerekiyor. Gerçeklik payı bulunsa da, bunu oluşturan durumu değiştirmeliyiz. Şimdi bakın, modern bir hayat biçimine sahip olmak, hayatı bu kurallar ve örgüler içerisinde yaşamak, ille de Batı paradigmasının esareti altında olmak anlamına gelmiyor. Yani toplumlar, tamamıyla Batılı paradigmaları takip etmeden de modern kurgu içerisinde kendilerine yer bulabilirler. Kendi kültürel ve geleneksel değerleriyle de var olmaya devam etmek hiç mi mümkün değil? Örneğin Japonya ya da Çin, kendi o Doğu'ya özgü olan tarzlarının yanına koyduğu modern yaşam biçimi pratiğiyle bir şey geliştirmiş. Evet Batı paradigmasının etkilerinin olduğu doğru; fakat kendi yollarını çizme noktasında da bir süreç çabası mevcut. Müslüman ülkelerden ise mesela Türkiye bu anlamda bahse değer. Kurumsal yapısı ve yönetim formu itibariyle İslami olmayan; fakat İslam'ın temel postülalarını da gözardı etmeyen, bu anlamda ikisinin ayrıştığı, daha açık ve modern bir kurumsal yapıya doğru ilerleyen kendine has bir formül geliştirmesi anlamında önemli bir örnek. Bu ise tamamıyla Batı'ya ait olmaktan daha farklı bir şey. Dediğim gibi, yeni ve farklı bir model sunuyor.

Evet. O halde bir diğer soruya geçersek; liberalizmin, özellikle geç dönem yirminci yüzyıldan bu yana evrensel bir forma bürünerek baskın bir fenomen olarak düşünce dünyasını domine ettiği söylenebilir kanaatindeyim. Liberalizmin bu bütünleşmeye başladığı yeni form ve iddialarını da gözönünde bulundurursak, bunun İslam'ın başta kendisini ve dünyayı anlama ve açıklama kapasitesi ile nasıl bir ilişkisi var? Yani İslam'ın açıklama ve şekillendirme kapasitesi anlamında, liberalizmle arasındaki ilişkinin doğası hakkında ne dersiniz?

Bu biraz zor bir soru. Fakat bunu açıklarken, ilkin liberalizm ile Batılı paradigmanın modernlik anlayışı arasındaki ilişkiyi belirtmek gerek. Zira Batı liberalizmi, sekülarizm ve Batılı siyasi kurumsal yapılarla birlikte anlamlıdır. Bu ise sosyal yaşamdan tutun siyasi kurumsal yapılanma ve düşünme biçimine kadar etki eden total bir süreçtir. Mesela bir bayanın giyinmesi konusunu düşünün; şimdi hangi kriterlere göre düşüneceğiz de bir yargıya varacağız. Modern bir kurgunun bize bu konuda söylediği şeyler ile olaya baktığımızda, doğal olarak liberal değerlerin içerisinde bulunduğu bir bakış tarzı geliştireceğiz. Bu ise, her zaman tutmayacak; mesela İslam'ın öngördüğü giyim biçiminin liberal perspektiften yorumu net iken, modern siyasi kurumsal yapı kurgusu o kadar net değil. Hatta Türkiye örneğinde olduğu gibi bu konuda ciddi gerilim, anlaşmazlık ve zıtlıklar doğabiliyor. Modern siyasi kurumsal yapı ile liberal değerler arasındaki bir zıtlık anlamına da geliyor bu beraberinde. İşte burada bir açmaz var. Çünkü nihayetinde, Batılı giyinme biçimi bellidir ve bu da doğal olarak kendisini modern kurgu ile anlamdaş görür. Şimdi burada Batı liberalizminin de bu bağlam dışına çıkamayacağı bir gerçek iken, bir problem durumu çok açık biçimde belirir; işte temelde içinden çıkılamayan mesele bu örnek üzerinden ortaya çıkmaktadır.

Bu örnek üzerinden ortaya çıkan bu durum, o halde derin bir uyuşmazlığı ifade ediyor; yani bu örnekte olmuyor ama başka bir örnekte olabilir ve bu uyuşmama ya da problem durumu bu yüzden çok da ciddi, derin bir sıkıntı olduğunu göstermez denemez. Olayı biraz hafife almak anlamına gelmez mi bunu demek?

Size katılıyorum. Bence de hafife almaktır böyle bir yaklaşım. Ama yine de ille uzlaşmazlık ya da hatta çatışma gibi bir sonuca da götürmez bizi bu. Geliştirilen yaklaşıma göre, sonuçlar da farklılaşabilir.

Peki. Siyasal İslam ya da İslamcılık hakkında biraz da konuşalım. Özellikle Batı'daki mevcut söylem ve algı dünyası, siyasal İslam ve İslamcılık dendiğinde, fundamentalizm ve aşırıcılıkla eşdeğer bir çağrışıma sahip. Fakat biliyoruz ki bu konuda Müslümanların algılamaları farklı yönde bir gelişim seyri gösterdi tarihsel olarak; şimdi de halen farklı bir yerde duruyor. Buna dair ne söylenebilir?

Bakın bu konudaki algılama farklılıklarının var olması, tamamıyla geliştirilen yapısal model

ve tutumlarla ilgilidir. Batılı seküler fundamentalizm, İslam dininin argümanlarının belirli bir alana hapsedilmesi ve sadece hayatın bir kısmının belirlenmesi ve açıklanmasında anlamlı ve tolere edilebilir olacağı gibi bir durumu ifade eder. Diğer tarafta da İslam fundamentalizmi, dinin hayatın sadece belirli bazı kısımlarından ziyade, siyasi ve sosyal alanın da belirlenmesi anlamında bir yaklaşım ve düşünceye sahiptir. Çatışma nihayetinde bununla ilgilidir. Siyasi iddiaların hangi mekanizma ve kanallar üzerinden ifade edileceği ile ilgili bir sıkıntı var. Siyasi iddia ve argümanlarının temeline dini düşünüş ve yaşayış biçimini yerleştirmekle bu siyasi bağlamı bu şekilde inşa etmek, dini fundamentalizm şeklinde okunmakta. Siyasal İslam'ın iddiaları da bu yüzden bu paralelde bir yere denk düşüyor. Siyasal İslam'ın dini fundamantalist bir yaklaşım olarak görülmesi de, her dini fundamentalist tavırda olduğu gibi, kendilerinin siyasi bağlam içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip oldukları algısıyla inşa edilmiş bir şey olduğundan, siyasal olanın tamamının dini olan tarafından doldurulduğu gibi bir durumu ifade etmektedir ki bu, siyasal olan tarafından kabullenilecek bir şey değil. Bu bağlamda şu söylenmelidir ki mesela İran'ın siyasi kurumsal yapısı ve mantalitesi, Körfez'deki diğer bazı ülkelerde; mesela Kuveyt ya da Bahreyn'de olduğundan daha farklı şekilde işler. Bunlar arasında din ve dinin siyasal iddialarının anlaşılması ve içeriğinin doldurulması anlamında da ciddi yaklaşım farklılıkları bulunuyor. Türkiye ise çok çok farklı bir model sunuyor. Kökeni itibariyle ve halen hazırdaki tepe yöneticilerinin ideoloji ve yaşam tarzına bakıldığında, siyasal İslam'ın ve İslami bir siyasi sistemin alanı içerisinde değerlendirilebilecek bir parti olarak AK Parti mesela, Türkiye'nin ne derece farklı bir model sunduğunun en iyi örneğini ortaya koyuyor. Türkiye siyasi kültürünün seküler kurumsal yapısı içerisinde bir siyasi kültürün var olduğu gerçeğini yadsımazken, beraberinde İslami, kültürel ve geleneksel tarih ve arkaplanın da bu siyasi kültürden dışlanmasına razı olmuyor. Bu bir yandan İslami değer ve normların da içerildiği yeni bir model öngörürken, bir yandan da İran ya da Pakistan modellerinin dışında bir şey söylüyor.

O halde Türkiye'nin İslam dünyasına iyi bir model sunduğunu söylüyorsunuz?

Ben Türkiye'nin son derece yeni, ilginç ve güzel bir modeli temsil ettiğini düşünüyorum. Dini saikli ve motifli insanların çıkıp da seküler olarak var olan kurumsal işleyişin içerisine girip burada fonksiyonel olmalarını, bu iddialarını önemsemek gerekiyor kanaatindeyim. Bu şunu doğurur: sekülarizm, dışlayıcı olmak zorunda değildir; içerici olabilirliğini de gösteriyor. Yani bu sistem içerisinde dini kaynaklı insanlar da seküler zihinli insanlar da yer alabilir demektir bu. İşte bu yüzden güzel bir model diyorum. Müslüman ülkeler, siyasi ve sosyal olarak kendi tarih ve gelenekleri ışığında ve kendi insanlarının ne istediğini de gözönünde bulundurarak seküler bir siyasal sistem içerisinde yer alabilir, alabilmelidir. Bakın bu konuda mesela Batı ülkelerini de değerlendirmek lazım. Çeşitli Batı ülkeleri, seküler kalmaya devam ederek de bir şekilde dinle alakalarını sürdürüyorlar. Temelinde dini saikli insanların seküler bir kurumsal yapı içerisinde nasıl fonksiyonel olduğunu görüyoruz. ABD örneği, bu anlamda dikkate değerdir; yine seküler Avrupa'ya baktığımızda, örneğin Almanya ve Belçika gibi ülkelerde, Hıristiyan demokratik partilerin sistem içerisindeki konumları da bize bir şeyler söyler bu konuda. Tabi ki Türkiye'nin birebir olarak aynı patikadan geçtiğini ya da geçmesi gerektiğini söylemiyorum; fakat siyasi sistem yapısı anlamında uzun bir seküler geçmişi olan böylesi bir ülkenin, dinin ve kurumsal yapının birbirinden ayrılması; sonrasında dini gelenek ve değerlerin sistem içerisinde yer bulması anlamında iyi bir imkana sahip olduğunu söylüyorum.

Peki. Paralel bir düzlemde kalacak olursak, bir diğer sorum da Türkiye ve İspanya'nın liderliğinde yürütülen "Medeniyetler İttifakı" projesi. Zira siz aynı zamanda, BM Medeniyetler İttifakı özel temsilcisisiniz. Bunun, kültür, yaşam tarzı, görüş, sosyal yaşam anlamında medeniyetlerin birbirine yakınsayacağı, hatta belki bağlanabileceği konusunda başarılı olacağını düşünüyor musunuz? Ya da bu söylediğim şeyler, doku uyuşması anlamında yapısal olarak ne derece bir yere oturuyor?

Bence bu çok önemli bir proje. Fakat medeniyetler bağlamında

her konuda olduğu gibi, bu konu da esasında ciddi sıkıntılar barındırıyor; bu gerçeği yadsıyamayız. Bunun için birçok unsurun bir arada ve beraber koordineli çalışması gerekiyor. Medyadan tutun da siyaset dünyasına ve sivil topluma kadar bu unsurların her biri, kendi etki alanlarına ilkin bu konunun hassasiyetini ve anlamını kavratmak durumundadır. Bu ise takdir edersiniz ki bir zihniyet meselesidir. Bu yüzden bu konunun önemine dair derin entelektüel bir çaba olmadan olmaz. Türkiye ve İspanya'nın buna yaptığı öncülük rolünün, seçilen iki ülkenin temsiliyet kapasitesi anlamında söylemek gerekirse, iyi ve isabetli bir başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Sizin sorunuz, bunun nasıl bir etki yaratacağı; yani medeniyetler arası ilişkilerin yapısı anlamında neyi değiştireceği. İşte bu soru maalesef biraz can sıkıcı; zira henüz katedilmesi gereken ciddi bir zihinsel, entelektüel mesafe varken buna kısa vadeli ümitvar cevap vermek çok doğru değil; aynı zamanda mümkün de değil.

Gerçekçi ve ayağı yere basan bir değerlendirme gerekiyor, diyorsunuz yani. Son soruma geçeyim. Müslüman dünyanın algılama biçiminde, Batılı hegemonik güçlerin kendi pratik ve siyasi stratejilerini meşrulaştırmak için kavramsal ve teorik çerçeveyi inşa ettikleri, sonrasında da inşa edilen bu çerçevelerin evrensel bir forma bürünerek birtakım algılar ürettiği gerçeği var. Radikaller mesela; ya da teröristler, ya da aşırıcılar gibi kavramlar bu sürecin bir sonucu, bir dayatması. Neye göre radikal ve kim karar veriyor buna? Bir de bu algının üzerine ABD'nin özellikle 11 Eylül sonrası Ortadoğu'daki de facto işgal süreci eklendiğinde, iyice pekişen ve yerleşen bir zihinsel tavır var ve bu tavır pratikler üzerinden gerçekleşmiyor sadece; bence daha önemlisi zihinsel arkaplanı şekillendiriyor ki bu uzun vade demek. Ne dersiniz?

On yıllardır devam eden bir problem bu. Batı hegemonyası kavramı, İslam dünyasına ve Müslümanların zihnine çok tehlikeli ve problemli gelen bir kavram. Tabi Avrupalı sömürgeciliğin de içine katıldığı toplu bir değerlendirme, bu bakımdan anlaşılabilir. Son dönemdeki Ortadoğu ve Güney Asya'ya yönelik Amerikan hegemonya çabasına dair ciddi veriler; daha yakın dönemde de Bush yönetiminin uyguladığı stratejiler, Amerika'nın temel derdinin küresel terörizmle savaşmaktan çok, Ortadoğu ve İslam dünyasında etki alanını genişletmek olduğu yönündeki inancı pekiştirdi. Afganistan işgali ile başlayan bu yakın dönem, Irak'ın ne olduğu bile belli olmayan işgali ile ciddi bir kırık oluşturdu; ve biliyorsunuz şimdi de Pakistan, Yemen gibi ülkelerden sıkça bahsediliyor. İran konusu bildiğiniz gibi. Bu belki direkt olarak bir medeniyet ekseninde olmasa da siyasi, askeri ve ekonomik temelde bir durum yaratıyor. Şimdi İslam dünyasında Amerikan hegemonyası dendiğinde bu sayılan şeyler, arkaplanında bir şeyler çağrışıyor ve dediğiniz gibi bir zihinsel arkaplan gelişiyor; hatta gelişmiş olan derinleşiyor. Bu anlamda Başkan Obama'nın Ankara ve Kahire konuşmalarında yaptığı vurguya dikkat etmemiz gerekiyor. Zira bu vurgu, Bush yönetiminin dış politika vizyonunun uzun vadede Amerikan çıkarları için ne kadar tehlikeli olduğunun belirtilmesi anlamı taşıyordu. Çok boyutlu ve yapıcı bir tarzın gerekli olduğunun çok net olarak ortaya çıktığı bir dönemde Obama yönetiminin, temel odak olarak İslam dünyasını alan dış politika vizyonu, ekonomik ve kurumsal kalkınmanın da içerildiği bir vizyon; ve bu vizyon, Amerikan çıkarlarına en iyi hizmet edecek vizyondur. Fakat bu, halen birçok soru işareti ile birlikte anılacak bir süreç olduğu gerçeğini gözardı etmemiz anlamı taşımamalıdır. Zira Obama yönetimi, göreve geldiğinden bu yana ciddi olarak zor bir süreç yaşıyor ve öyle görünüyor ki yaşamaya da devam edecek. Bunu tersine çevirebilecek stratejik adımlar Afganistan ve Irak'taki askeri varlıktan, Filistin meselesine yönelik ortaya çıkması gereken ve bir şekilde bir beklentinin oluşmasına neden olan adil çözüm sürecinden, Pakistan ve İran sorunlarına nasıl bir tutumla yaklaşılacağından geçiyor. Bunlar ise hakikaten büyük soru işaretleri.

Evet. Çok teşekkür ediyorum Sayın Esposito; ayırdığınız zaman ve paylaştığınız fikirleriniz için.

Ben teşekkür ediyorum.

İktidar Süreçlerine Eklemlenme ve Toplum

Mustafa TEKİN

Foucault, iktidarın muhtelif işleyiş biçimlerini ele alan bir dizi çalışma yapmıştır: *Kliniğin Doğuşu, Hapishanenin Doğuşu, Deliliğin Tarihi* bunlardan başlıcalarıdır. Foucault'nun bilhassa iktidarın bilgiyi temellük eden işleyişine yaptığı vurgu dikkat çekicidir. Dolayısıyla ilişki bir kere oturduktan sonra üretilen bilgiler, iktidarın meşruiyet sınırlarını zorlamaksızın onu onaylamaya devam etmektedir. Bu ise, son kertede kendi kendini doğrulayan bir kehanete dönüşmektedir. "İktidar" der Foucault, "mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: Eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu imkan alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar, aşağı yukarı muhtemel hale getirir; uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak engeller; ancak eylemde bulundukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir." (Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, Çev. İ. Ergüden - O. Akınhay, 2. baskı, İst., Ayrıntı Yay., 2005, s. 72) Bu "baştan çıkarıcı" sürecin en büyük zaafiyeti de, insanın kendinden mesafe alarak kendisine bakamamasıdır. Dolayısıyla bu süreçte konjonktürellik ve konformizm de kronik virüsler olarak gündeme gelir.

"İktidar" kavramı en yaygın kullanımıyla, merkezi büyük iktidar aygıtına ya da devlet erkini elinde bulunduranlara güçlü referanslarla işaret ediyorsa da, buradaki kullanımımız çok farklı düzey ve güçteki tüm iktidar biçimlerini kapsama alanına almaktadır: Aile, okul, sivil, toplum, devlet vb. Fakat diğer yandan Türkiye'de büyük iktidarın diğer düzeydekileri güçlü etkileme oranı, analizleri her seferinde üst iktidarla bağlantılandırma zorunluluğunu gündeme getirir. Fakat farklı düzeydeki işleyiş biçimleri itibarıyla iktidar, toplumun içindeki tüm bireylerin birebir hem uzun vadedeki taleplerini dillendirir hem de basit insan ilişkilerine kadar yayılır. Bu da onun işleyişini tüm gerilim ve çeşitliliği içerisinde daha da ilginç hale getirmektedir.

İktidarın kendini onaylayan dili, hayatlarını ona endekslemiş olan iktidar bağımlılarını kendilerinden mesafe alarak kendilerine bakmalarına engel olmakta; "şu an", "şimdi"nin baştan çıkarıcılığı her türlü "kendi denetimi" erteleyerek konformizmin tarifsiz hazlarına kapı açmaktadır. Mağduriyetten, "adalet" yerine "nimet" çıkarmaya çalışmak, tarihe bir "tekkerür" kaydı koymaktan öteye geçemeyecektir herhalde.

Dışarıdan kendisine dair alınan kararların epistemoloji temelli bir denetimle değil, grup ve aidiyet refleksleriyle değerlendirildiği; dolayısıyla "biz"den biri yaptığı zaman "hikmet", "öteki" yaptığı zaman "şer" aramayı yol edinmiş bir perspektifle davranmanın varacağı nihai nokta, söylenenleri tekrar etmekten öteye geçemeyecektir. Bunun sonucu, erkek evlenip koca olunca, koca olarak kaldığı sürece, iktidarın kendisine sağladığı nimetten faydalanmasıdır. Müdürün, zaten daha önce çizilmiş bulunan "hakim" yönetim portresini sergilemesidir. Hasılı her türlü iktidar erkinin artık kendisinde ve "yönetim aklı"nda bir hikmet-i hükümet görmeye başlaması; kendisine dışarıdan bakamamasıdır. İktidar erkinin kendisine temellük ettiği geniş yığınlar da, bireysel akıllarını yürürlükte olan "iktidar aklı"na endeksleyerek zaten bu konjonktürellik ve konformizmi kanıksamışlardır.

Bir başka deyişle, beden ve ruhlarına yapılacak her türlü temellük edilmenin yanındadırlar. Maalesef muhalefet edenlerin büyük çoğunluğu da, yanlışlardan bir "adalet" değil, gelecekte "iktidar" çıkarmayı planlamaktadırlar. Böylece tarih de tekerrür etmektedir.

Konjonktürellik, parçacılığın, istikrarsızlığın, gelip geçiciliğin egemenliği olarak Türkiye'nin önemli bir yarasıdır. Kendisine nihai bir hedef belirleyememiş iktidar biçimlerinin içinde kaybolduğu karmaşık ilişkiler ağıdır. Türkiye siyasetinin aslında Tanzimat'tan bu yana Batı'ya endeksli gündemi, bu konjonktürelliği çok net bir şekilde gösterir. Konjonktürelliğin bir yaşam tarzı haline gelmesi ise, yığınların kimlik, kişilik ve hedeflerindeki çözülmelerde tezahürlerini göstermektedir. Çünkü gericilik, değerlerin de sürekliliğini çözündürür.

İşlerin muhtelif iktidar düzeylerinde hikmet-i hükümete dönüşmesi, bir yandan yöneticilerin iktidarı kendinden menkul bir güç şeklinde görerek hareket etmeleri, diğer yandan da yönetilenlerin her işte hikmet aramaları gibi karşılıklı bir konsensüs içinde devam etmektedir. Kitleler kendileri adına düşünen ve eyleyen bir iktidara genel bir vekalet vererek konformizmin dayanılmaz cazibesi içinde kaybolmuş görünmektedirler. Fakat bir ülkenin entelektüelleri de konformizmin ağları içinde işlevlerini giderek kaybediyorsa, orada iktidarın bilgi üzerindeki mutlak temellükü teyit edilmiş demektir.

Eklemlenmenin Resmi Söylemi: Reelpolitik

Türkiye son zamanlarda, arkaplânı oldukça tarihi bir seyiri hatırlamayı gerektiren tartışmaların odağına oturmuş görünmektedir. Geertz'in deyişiyle "kültürel bagajı" farklı referansların bilgi yoğun ayrıntılarıyla yoğunlaşmış, ancak ayırdına varılmamış bir zihn-i müşevveş duruma ulaşmış haliyle tezahür eden söylem ve tartışmalar kendisini göstermiştir. Bir yandan "ne"liği henüz netlik kazanmamış fakat ilk adımı pratik hayatın içinde sınanma süreci içerisine giren demokratik açılım, diğer yandan sivil siyasetin geliştirilmesi yönünde adım olacağı söylenen çabalar medyada yoğun olarak tartışılmaktadır. Fakat esas olarak küreselleşmenin tüm hızıyla dünya ölçeğinde devam eden politikaları, Türkiye gibi diğer ülkeleri "zamanı sıkıştırmak" zorunda bırakarak konjonktürel davranışlar zinciri içerisine itmektedir.

> Zahiren dindarların hayatında birçok şeyler "İslamileş"ti. Daha doğrusu her şeyin "İslami" olanı üretildi. Artık dindarlar için de beş yıldızlı oteller, astronomik fiatlı konutlar, yeni tüketim alışkanlıkları üretildi. Beş yıldızlı otellerde gezinen "haşema"lı insanlar, "marka"ya takılan sakallı erkek ve başörtülü kadınlar, tüketimin yaşam tarzı haline geldiği dindar aile manzaraları görülmeye başlandı. Ahlakın para ve onun işlevini dönüştürmesi beklenirken, para kazanmanın yegane değer haline geldiği bir dindarlık ve dini yaşam ortaya çıktı.

Reelpolitik kavramının tam da böyle zamanlarda daha çok devreye girdiğini ya da meşrulaştırma aracı olarak görüldüğünü belirtmek gerekir. Öncelikle "reelpolitik" kavramının hangi çerçeve içinde anlam bulduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bir başka deyişle, reelpolitik kavramının tarihi ve konjonktürel içeriği ve arkaplânı çerçevesinde operasyonel bir tanımını yapmak önem taşımaktadır. Bunun için reelpolitik kavramının hangi bağlamlarda tartışıldığını belirlemek ve onları alt alta yazarak nasıl bir anlam bütününe ulaşıldığını görmek gerekmektedir.

Kavramı bir yanıyla idealizm-pragmatizm dualizminde ele alabiliriz. Ancak bunları felsefî bir zeminde değil, pratik gündelik hayattan yola çıkarak tartışmak daha anlamlıdır. Çünkü bilhassa 1980'li yıllara kadar Türkiye'de yaşanan keskin kutuplaşmaların çözümlenmesi söz konusudur. Nitekim her bir ideolojik kutbun pratiklerini ütopya ile sınaması sonucu meydana gelen homojenleştirme ortamı, bu dualizmden beslenmektedir. Sonuçta mesiyanik bir cennet ütopyası ile dolan zihinler, 1980'lerden itibaren giderek kayboldular. Şüphesiz homojen, problemsiz bir dünya tasavvurunun Tanrılık anlayışına benzer bir iddia taşıdığını: dolayısıyla patolojik bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bugün geldiğimiz noktada, pragmatizmin "ideal"i bulanıklaştıran zaferi, "reelpolitik" kavramıyla meşrulaşmış görünmektedir. Bir başka deyişle, reelpolitik, kendi özgül ağırlığını da aşarak,

giderek küresel ölçekte iyi ya da kötü tüm "mevcut"un olumlanmasını meşrulaştıran bir kavram hüviyetine bürünmüştür.

Reelpolitik, aslı itibarıyla politik alanda konuşulan bir kavram olmakla birlikte, bir pragmatizmi beslediği ölçüde bir boyutuyla kitlelere de değmektedir. Doğrusu iktidarlar, yap(a)madıkları için reelpolitik kavramının meşrulaştırıcı ve temize çıkarıcı içeriğinden faydalanarak kendilerine konforlu bir yol açabilmektedirler. Sorumluluklarını da aynı şekilde "reelpolitik"in çeperleri içerisine sığınarak ertelemekte ya da görmezden gelmektedirler. İşin diğer kanadında bulunan geniş kitleler ise, "hakikaten zamanı değil"i reelpolitik kavramının içerisine sıkıştırarak doğrusu iktidarların işini kolaylaştırmakta ve ellerini rahatlatmaktadırlar. Muhalefetler programsızlıklarını ve ufuksuzluklarını iktidara gelince "reelpolitik" kavramıyla kapatmaya çalışmaktadırlar. Reelpolitiği artık bir yaşam tarzı haline getirenler ise, diğerlerini ütopyacılık ve idealizmle suçlamaktadırlar. "Burası Türkiye" sözünün kendi başına bir reelpolitikten beslendiği ve bir reelpolitiği beslediği gerçek değil mi? Gerçeği aramaya dair yapılacak her bir ufuk turu, "Burası Türkiye" sözüne takılıp kalabilmektedir.

Batı dünyasında dualistik yapıya uygun olarak keskin iki kutbu oluşturan idealizm/materyalizm ya da idealizm/pragmatizm, dengesizliği besleyen bir ayrıştırmadır. İdeal ve reel olan arasındaki ilişki birinin lehine diğerinin aleyhine tekedildiği zaman, ya radikalizmin işlerlikleri içerisine girilecek ya da mevcudun her halükarda onanması gibi bir duruma ulaşılacaktır. Halbuki ideal ve reel olan birbirlerini besleyen bir süreç olarak okunduğunda herhangi bir kutba kayma riski de gittikçe azalacaktır.

İnsanlar bir kültürün içine doğar, o kültürden beslenir ve onu içselleştirirler. Fakat içinde yaşanılan toplumun tüm işlerliklerinin hiçbir sorgulamaya tabi tutulmaksızın devam ettirilmesi, son kertede kimi yanlışların da kurumsallaşmasını sonuçlar. Kur'an-ı Kerim'de Mekke müşriklerinin "biz bulduğumuz yola uyarız" şeklindeki mevcudu veri kabul eden yaklaşımları eleştiri konusu olmuştur. Doğru olan şey, bunun ideal ile sürekli kontrol edilmesidir. Bir yerde ideal ile reel arasındaki mesafe, farklı boyutlarda olabilir. Her seferinde reel olan, ideal ile sorgulandığında en azından doğrunun ölçüsü kaybolmayacak, nihayetinde insan da pragmatizmin içinde kaybolmayacaktır. Ancak bu kontrol ve sorgulama bir kez bırakıldıktan sonra, pratikler "doğru"dan mesafe alarak düzey ve irtifa kaybedecek, irtifa kaybettikçe yeni durum "doğru"nun kendisi olarak kabul edilecektir ki, bunun nasıl bir bozulmayı beslediğini tarih bize göstermektedir.

Hiç şüphesiz toplumsal değişimler belirli bir süreç ister. Ancak değişim, toplumsal talepler ile başlar ve bir sürece girer. Fert düzeyinden başlayarak devletin politik tavır alışlarına kadar ideal/reel ilişkisi sağlıklı kurulmadığı; reellik idealle sınanmadığı sürece halkla iktidar arasında mevcudu veri kabul etme üzerine kurulu gizli konsensüs, kendisini reelpolitik gibi siyaset ve uluslar arası ilişkilerin bilimselliği altında sunumlayarak bir şey yapmamaya devam edecektir.

Türkiye'de, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, dinin kültürel, sosyal, sınıfsal, ekonomik birçok görüngülerine hayatın giriftliği ve karmaşası içinde tanıklık etmeyi sürdürmekteyiz. Zaten evrensel düzeyde "hayat"la ilintisini tüm geri çektirme çabalarına rağmen ısrarla vurgulayan din, değişimin çok farklı boyutlarında adından söz ettirdiği gibi, bundan sonra da hayattan geri dönen tüm yanlışların müracaat edeceği yegane adres olarak da görünmektedir. İnsanın elinden çıkarmak istemediği sahipliklerine (aile, çocuk vb.) bakış açıları ve bunların gündelik hayat içerisinde merkezsiz ve perspektifsiz yeni yapılandırmaları, bir müddet sonra ağır maliyetle geri dönmekte ve neticede ortodoksilerini hâlâ koruyanların şemsiyesi altında "emanet"e alınmaktadır.

İnsan hayatı ayrıştırılmaya kalkışıldığında, olabildiğince detaylı ara başlıkları dahi bulmak mümkündür. Bu ayrıştırmaların sadece meseleleri daha iyi kavramak, anlamak ve açıklamak olması durumunda işlevsel olduğu söylenebilir. Ancak ayrıştırmaların her birini diğerinden bağımsızlaştırdığımızda, bütünlük kaybolduğu gibi her bir başlığın ana yoldan saptırıcı çıkmaz sokaklar olarak "iğva edici" bir niteliğe büründüğünü görürüz. Aslında "şeytan ayrıntılarda gizlidir" ifadesinin anlamlı olabileceği nokta tam da burasıdır. Fakat ayrımlaştırmanın birbirine bağlı boyutlar olarak görülmesi durumunda "bütünlük" ve "birlik" görülebilecektir.

Bir Tarih Okuması ve Kategorizasyon

Muhafazakâr kavramının kullanılışı, birçok bakımdan muğlaklıklar taşımaktadır. Mevcudu olduğu gibi korumayı hedefleyen muhafazakârlık, sadece din-

dar kimseler için ya da dinle bağlantılı olarak kullanılmaz. Fakat Türkiye'deki gündelik kullanımında muhafazakâr, dinle de bağlantılı olarak toplumda mevcut geleneksel değerleri koruyan ve bu değerler çerçevesinde yaşam tarzı tutturmuş oldukça geniş bir halk kesimi içi kullanılmaktadır. Özelde sol ve sağın Türkiye'de değişim kelimesi çerçevesinde anatagonizmik konumlandırılışı, değişime genetik kodlarında oldukça az yer ayıran muhafazakârlığı sağ ile zaten birbiri üzerine çakıştırmıştır. Öte yandan Fransız İhtilâlinin ardından, Meclis'in sağ tarafında oturan kral taraftarlarının "muhafazakârlar" olması, zaten sağ ile muhafazakârlık arasındaki ilişkinin genetik kodları hakkında oldukça fikir vericidir. 1970'lerden sonra özellikle halk içinde muhafazakâr-dindar tanımlaması, dini, milli, geleneksel, tarihsel birçok nitelikleri içinde barındıran bir kavram olmuştur. Tersinden değilleme ile meseleye yaklaştığımızda, muhafazakârlar, batıcı ya/ya da solcuların karşısındaki geniş ve gevşek dokunuşlu alanları tanımlamaktadır. Bugün de bu özelliklerin önemli bir kısmını içine almakla beraber, 1980 sonrası dışa daha açık modernleşmeden yaşam tarzı olabildiğince etkilenmiştir. Sosyal hayatta modernleşme artık bir sentez konusu olmuş; merkezin imtiyazlı alanlarına tırmanma arttıkça, modernlikle ilişki giderek argümantatif bir sorun olmaktan çıkmıştır. Bu yazıda sol, ateist vb. muhafazakârları, muhafazakârlık kavramının içine dahil etmemekteyiz. (Bu başka bir yazının konusu olur.)

Muhafazakâr kavramına bu şekilde operasyonel bir tanım getirdikten sonra, kısa bir tarih okuması yapabiliriz. Türkiye'de muhafazakâr kesimler, özellikle son otuz yıla (1980'den bu yana) gelinceye kadar her anlamda periferide bulunmaktaydırlar. 1950'lerden itibaren başlayan şehre göçlerin ardından İstanbul başta olmak üzere birçok şehrin perifersinde yerleşmeye başladılar. Burada daha az prestijli işlerde çalıştılar, alt sınıfları teşkil ettiler. Zaman ilerledikçe şehrin merkezine doğru muhtelif kanallarla mobilize oldular. Esnaflık ve işadamlığına doğru yükseldiler. 1980'lerin kültürel iklimi de doğrusu bunu hem destekledi hem de ona eşlik etti. 1980'lerden başlayarak bilhassa 1990'dan sonra belediye başkanlıkları ve merkezi bürokraside de önemli ölçüde yer almaya başladılar. Eğitim, mobilizasyonun en önemli araçlarından birisi olarak işlevsel bir rol kazanmıştır. Çevrenin merkeze doğru bu mobilizasyonunda İmam Hatip liselerinin gördüğü fonksiyon hatırlanabilir. Hasılı meslek hayatından eğitime ve siyasete kadar muhafazakârlar ciddi atılımlar yaptılar ve bugün gelinen noktada orta ve alt sınıfların içerisinde hatırı sayılır bir yer edindiler.

Muhafazakâr çevrelerde batılılaşma, modernleşme ve yaşam tarzı konusundaki değişimleri tam da bu sosyal süreçle birlikte okumanın zarureti vardır. Batılılaşmacı ve/veya modernleşmeci hareketlere karşı öncelikle direnç gösteren (bu direncin gösterilmesinde modernleşmenin yukarıdan aşağıya bir karakter taşımasının da etkisi vardır) geniş kesimlerin, sosyal hayatın prestijli ve statülü alanlarında daha fazla görünürlüğü arttıkça bu direnişleri kırılmıştır. Nitekim 1970'li ve 1980'li yıllarda yapılan ve argümentatif bir içerik taşıyan tartışmaların, bugün çok fazla anlam taşımadığı görülmektedir. Hatta muhafazakâr çevrelerde, "geçmişte ne kadar tutucu oldukları" yönünde yeni yaşam tarzını onaylayıcı itiraflar yapılmaya devam etmektedir.

İşte bu değişim ve dönüşümün ortasında muhafazakârlar içerisinde meydana gelen zaafiyetleri konuşmak anlamlıdır. Kimilerine göre "normalleşme" olan bu süreci acaba nasıl okumalıyız? Geçmişteki karşı çıkışları, yoksunluğun bir edebiyatı, yoksunluğun konjonktürü mü olarak adlandırmak gerekir? Yoksa yanlış giden bir şeyler mi var? Biz burada muhtemel bazı zaafiyet noktalarına işaret etmekle yetineceğiz.

Para"nın Sıcak Yüzü:

Burada konumuzla bağlantılı olarak altını çizeceğimiz nokta, muhafazakâr ya da dindarlar denilen kategorinin para ile sıcak karşılaşmasıdır. Bazı zaafiyetler, işte bu tanışma süreci içerisinde gittikçe belirgin hale gelmeye başlamıştır. Sadece bu teşkilat ve organizasyonlar içerisinde değil, kategorinin oldukça geniş bir kesimi de bu süreçten nasipdar olmuştur. Bir değişim süreci sonunda oluşan zaafiyetler, aynı zamanda zihniyetlerin de temel referans noktalarında dünyaya yönelmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye özelinde bazı enstantanelere değinmek ve bunlar üzerine okuma yapmak istiyoruz.

MÜSİAD'ın ilk kurulduğu yıllarda başkanı olan kişiyle yapılan röportaj bir dergide yayımlanmıştı. Röportajın başlığı, başkanın konuşma esnasında söylediği ve aslında İslam düşüncesi içinde çok tanıdık mottonun değiştirilmiş şekliydi: "Bin lokma bin hırka."

İçerik olarak zahid kalvinistlerin kurtuluşu "dünyevi" olana yöneltmelerine benzer bir şekilde, müslümanların "bir lokma bir hırka" felsefesiyle geri kaldığı gibi çok tekrarlanan bir söyleme referansta bulunmaktaydı. Röportaja, tenis-kortta elinde raket, üzerinde t-shirt ve dizaltına kadar uzanan şortla başkanın bir resmi eşlik etmekteydi. Burada tenis oynamanın imajına dikkat etmek gerekir.

Hiç şüphesiz arkaplanında bir "geri kalmışlık" duygusunun belirlediği bu kategorinin "gerilik"ten kurtulma konusunda çaba ve isteklerini görmemek mümkün değildir. Ancak dünyevileşmeye karşı bir korunak işlevi görmesi mümkün olan "bir lokma bir hırka"nın içindeki "bir"lerin "bin"lere dönüşümü müslüman zihnin hangi noktalara doğru savrulduğuna dair ipuçları vermektedir. Hiç şüphesiz İslam, üretime pozitif, miskinliğe negatif bir değer yüklemektedir. Fakat bugün tüketim, müslümanların üzerinde tartışması gereken en önemli sorunlarından birisidir.

1990 sonrasında yaşanan süreç, dünyevileşmeyi bu kategori içerisinde oldukça geniş sınırlara doğru götürmüştür. Bu bağlamda hiç şüphesiz 1990 sonrası tartışılan en önemli fenomen "Caprice Hotel" isminde sembolleşen yaşam dünyasına dindarların adım atmasıdır. İlk çıkışından itibaren en çok dindarların dünyevileşmesi, israf vb. konular üzerinden tartışılan konu toplumda da ciddi bir yankı buldu. Gündelik hayatta tüketim alışkanlıklarının dönüşmesi, ihtiyaçtan tüketime doğru dönüşüm vb. birçok hususlar para ile sıcak karşılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıktı ve esasta zihniyetteki döüşümleri de besledi. Şimdilerde ise sosyal sınıfların birbirine temasını azaltan yeni tip konutlar, yaşam tarzları tüm hızıyla artmaya devam etmektedir.

Bütün bu süreçte zahiren dindarların hayatında birçok şeyler "İslamileş"ti. Daha doğrusu her şeyin "İslami" olanı üretildi. Artık dindarlar için de beş yıldızlı oteller, astronomik fiatlı konutlar, yeni tüketim alışkanlıkları üretildi. Beş yıldızlı otellerde gezinen "haşema"lı insanlar, "marka"ya takılan sakallı erkek ve başörtülü kadınlar, tüketimin yaşam tarzı haline geldiği dindar aile manzaraları görülmeye başlandı. Ahlakın para ve onun işlevini dönüştürmesi beklenirken, para kazanmanın yegane değer haline geldiği bir dindarlık ve dini yaşam ortaya çıktı.

İktidar:

İktidar da Türkiye özelinde dünyevileşme sürecini hızlandıran temel ögelerden birisidir. Bu kavramı sadece devlet yönetimi için hükümet etmek anlamında değil, her türlü iktidar biçimlerini kastederek kullanıyoruz. Hiç şüphesiz iktidar hem "otorite" hem de "paylaştırma" işlevi bakımından önemli bir güçtür. Hele kurumsallaşması Batı ülkeleri kadar tamamlanmamış ülkelerde iktidar olmak daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü kurumsallaşamamanın oluşturduğu boşluk, iktidarın felsefi yönelimleri doğrultusunda yönlendirilebilmekte; hatta manipüle edilebilmektedir. Bir de buna kültürel anlamda aşağıdan yukarı (toplumdan iktidara) kültürel anlamda bir değişimi değil de, yukarıdan aşağıya dönüştürme anlayışının belirleyici olması eklendiğinde, iktidarın hem yönetilenler hem de yöneticiler bağlamındaki dönüştürücü işlevi daha rahat anlaşılacaktır.

Muhafazakârlar ya da dindarlar diye isimlendirilen kategori 1980 ve hatta 1990'lara kadar iktidardan uzaktı. 1980'den sonra Anavatan iktidarı ile çok geniş anlamda muhafazakârlardan başlayarak AK Parti özelinde neo-muhafazakârların iktidarına kadar gelen süreç, Türkiye'de bu kategori için önemli bir tecrübe olmuştur. Sıklıkla "iktidar oldular ama muktedir olamadılar" şeklindeki sözünün içeriğinden de anlaşılacağı üzere burada süreç, aşağının taleplerinin yukarıya yansıtılması yerine aşağıdan yukarı taleplerde dünyevileşme lehinde bir dönüşüm şeklinde gerçekleşmiştir. Şüphesiz bunda son on yılda Türkiye'de yaşanan siyasal ve sosyal düzeydeki travmaların etkisinin olduğunu inkar edemeyiz.

Tabii işin birkaç boyutu bulunmaktadır. Öncelikle muhafazakâr ya da dindarlar denilen çok geniş kitlenin, "iktidarda zaten biz bulunuyoruz, o zaman iktidara çok yüklenmemek gerek" şeklindeki mantalitelerinin yanı sıra, "İktidardakiler bizim gibi düşündüğüne göre, onların yaptıkları doğrudur" düşüncesi kanaatimizce dünyevileşme yönündeki dönüşümleri hızlandıran en temel zihni zaafiyetlerdir. Bu da birçok gerçek talep ve düşüncelerin yukarıya iletilmesi, gerektiğinde eleştirilmesi yerine farkında olmadan hem iktidar hem de insanların dünyevileşmesini hızlandırmaktadır.

Benzer bir süreci aslında bir otorite olarak medyada da yaşamaktayız. Adına "İslami" denilen kanalların, muhafazakâr ya da dindarlar nezdinde kazandığı güven ve ailece izlenebiliyor oluşu, çok geniş halk kesimlerinin hiç sorgulama yapmaksızın kendilerini bu kanallara bırakmasını sonuçlamıştır. Aynı şekilde "bunlar yan-

lış şeyler göstermez" mantığı burada da işlemekte ve dolayısıyla dünyevileşme bu kanallar üzerinden de insanlar üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Buradaki temel problem de eleştirel bir gözle okuma eksikliğidir. Daha önce birçok program, reklam vb. ne rezervler geliştiren bu kanallar, artık daha dünyevileştirici talepleri meşrulaştırma işlevi de görmektedirler.

Eğitim:

Eğitimin modern dünyadaki dönüştürücü işlevi hep konuşulagelen bir fenomendir. Homojenleştiren, bir kalıba dökmeye çalışan eğitim birçok uzmanlarca eleştirilmiş; hatta Ivan Illich gibi Batılılar tarafından "okulsuz toplum" önerileri bile yapılmıştı. Bugün eğitim ve bir çok devlet kurumlarının en çok şikayet ettiği konuların başında, verilen bilgiyle orantılı insan modellerinin yetişmemesi gelmektedir. Türkiye, annesini öldüren üniversiteli öğrenci skandalını atlatmadan, kafası koparılarak öldürülüp çöpe atılan Münevver ve onun katil zanlısı liseli öğrenciyi konuşmaya başladı ki, bu olaylardan sonra Türkiye'de eğitim sistemi daha çok tartışılmaya başlandı.

Mevcut eğitim anlayışının en önemli sorunu; çocukları sadece dünyevi bir başarıya odaklaması ve ahlaki zemini ihmal etmesidir diye düşünüyorum. Çünkü bütün okul ve imtihan sistemi iyi bir lise ve üniversitede okumak ile iyi bir meslek sahibi olmaya endekslenmiş durumdadır. Çocukları ilkokuldan itibaren buna odaklayan eğitim sistemi, ilköğretim 6, 7 ve 8'de seviye belirleme sınavı ile yarışa sokmakta; başarılarını ise sadece toplumun itibar ettiği okulları kazanmaya endekslemekte; çocuğun eğitim hayatı boyunca ahlaki davranışlarını ödüllendiren hiçbir mekanizma bulunmamaktadır. Aynı şey lise yılları boyunca da devam etmekte; başarının paraya tahvil edildiği bir zihniyet dünyası her şeyi belirlemektedir.

> Reelpolitik, aslı itibarıyla politik alanda konuşulan bir kavram olmakla birlikte, bir pragmatizmi beslediği ölçüde bir boyutuyla kitlelere de değmektedir. Doğrusu iktidarlar, yap(a)madıkları için reelpolitik kavramının meşrulaştırıcı ve temize çıkarıcı içeriğinden faydalanarak kendilerine konforlu bir yol açabilmektedirler. Sorumluluklarını da aynı şekilde "reelpolitik"in çeperleri içerisine sığınarak ertelemekte ya da görmezden gelmektedirler. İşin diğer kanadında bulunan geniş kitleler ise, "hakikaten zamanı değil"i reelpolitik kavramının içerisine sıkıştırarak doğrusu iktidarların işini kolaylaştırmakta ve ellerini rahatlatmaktadırlar.

Son dönemlerde yaşanan travmalar özellikle zihin dünyasında ciddi savrulmalara sebep olmuştur. Meslek sahibi olmak, para kazanmak bütün değerlerin önüne yerleştirilince, birçokları ahlaki değer dünyalarını bir anda dışarıda bırakarak bunlar için her şeye katlanan bireyler haline dönüşmekte; artık ahlakın dönüştürdüğü ve değiştirdiği insanlar değil, paranın dönüştürdüğü bir "yeni ahlak" ortaya çıkmaktadır.

Tüm bunların bugün ve gelecekte Türkiye'nin önüne maliyetli bir hesap koyacağı henüz üzerinde düşünülmemiş bir konu gibi görünmektedir. Çünkü artık aileler çocuklarının gündelik faaliyetlerini değerlendirirken, "bugün kaç soru çözdün" sorusuna çocukları muhatap yapmaktadırlar ki çocuğun, ailesinin, çevresinin ve öğretmeninin gözüne girmek için yapacağı tek şey "test çözmek", sonra da bol para kazanabileceği bir meslek edinmek olacaktır. (Burada dükkanlarda eskiden yazılan ve bugün sayıları bir hayli azalan "Bugün Allah için ne yaptın?" şeklindeki soru aklıma geldi) Bu anlamda giderek toplumsal değerlerin değersel dönüşümü ve yozlaşması hızlanacak ve yozlaşma bir müddet sonra normalleşecektir. Tam da bu noktada ailelerin dünya ve ahiret dengesinde yaşanan bozulma kendisini göstermekte; çocuğun söz gelimi âhirete nasıl hazırlanacağı ailelerin gündemine pek gelmemektedir. Hiç şüphesiz söylediklerimiz, imtihan başarıları ve iyi bir meslek sahibi olmayı olumsuzlamak anlamına gelmemelidir. Ancak dengenin tutturulması çok önemlidir.

Biz burada daha çok krizlerin hangi noktalardan kaynaklandığına dikkat çekmeye çalıştık. Gelinen her durumun meşrulaştırılması, sürekli konjonktürelliği üretmekte ve değerler dünyasını dağıtmaktadır. Bundan dolayı, sürekli olarak bireysel ve toplumsal sorgulamanın devam etmesi önem taşımaktadır.

CİHAN TUĞAL İLE SÖYLEŞİ
PASİF DEVRİM:
İslamcılığın Çözülüşü

Alperen GENÇOSMANOĞLU - M. Emin BÜYÜKCOŞKUN

Cihan Tuğal'ın Berkeley Üniversitesi'nde tamamladığı, Stanford Üniversitesi Yayınları'nın neşrettiği *Pasif Devrim* Koç Üniversitesi tarafından Türkçede yayınlandı. *İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* alt başlığıyla çıkan kitap, ilmek ilmek örülmüş, gayet derinlikli teorik perspektiften, Cihan Tuğal'ın Sultanbeyli'de geçirdiği üç yılın gözlem sürecinin ışığında İslamcıların söylemlerini ve yaşam pratiklerini mercek altına alıyor. Tuğal'ın teorik perspektifi bu alandaki literatürde yaygın olanın aksine gayet oturaklı ve meseleyi kendi iç dinamikleriyle okumaya daha yakın bir noktada. Öyle ki daha en baştan *İslamcılık* kavramıyla kastının, hayata dair bütünlüklü bir Tevhidi perspektif olduğunu söyleyerek çizgiyi net bir yerde çiziyor. Kitap son on yıl içerisinde İslamcılığın bir zamanlar en büyük düşmanları olan unsurlar tarafından nasıl massedildiğini, nasıl hem Türkiye'deki hakim yapıya hem de küresel sisteme, neo-liberalizme ya da başka bir deyişle eklemlendiğini gözler önüne seriyor. Tabi tüm bunları gösterirken İslamcılığın Türkiye'de nereye oturduğundan, İslami yapıların ve partilerin varolan imkânlarını ve kısıtlarını ortaya koyarak gelinen nokta ve heba edilen fırsatların tahlilini de es geçmiyor. Kitabın bu samimi, sahih ve deruni tavrı, yıllardan beri İslamcılık alanındaki derinlikten uzak, çapsız, perspektif sorunlu çalışmaların arasında adeta ilaç gibi geliyor. Biz de tam bu bağlamda; bir yandan AKP'nin hem Türkiye'de hem Orta Doğu'da hatta bu günlerde Tunus'ta tartışmasız en doğru İslami model olarak sunulduğu, diğer yandan endişeli modernlerin içki tartışmaları üzerinden şeriat sendromlarının tekrardan depreştiği bir düzlemde, meseleye çok daha geniş ve kapsayıcı bir perspektifle yaklaşan Cihan Tuğal'la bu söyleşinin, mevcut tartışmanın boğucu ortamında bize bir nebze nefes aldırabileceğini düşündük. ABD'de Berkeley Üniversitesi'nde akademisyenliğine devam eden Tuğal ile son Türkiye ziyaretinde, kendimizi kaptırıp uzunca ama bir o kadar da dolu dolu bir sohbet gerçekleştirdik. İslamcıların mekân siyasetinden kapitalizme, İslami bilgi üretimi sorunundan pasif devrimin teorik boyutuna, sosyal adaletten belediyecilik tecrübesine, Kürt sorunundan komplotik muhayyilelere değin pek çok konu hakkında ufuk açıcı bir sohbet olduğunu düşünüyoruz. Uzunluğu dolayısıyla kısaltmak aklımızdan geçmedi değil ama açıkçası kıyamadık. İstifademize medar olması temennisiyle...

Fotoğraflar: *Mustafa Emin Büyükcoşkun*

Çalışmanız için neden Sultanbeyli bölgesini seçtiniz?

Neden Sultanbeyli; özellikle biraz İslamcı hareketin yükselişiyle kuruluşu eş zamanlı olan bir yer aradım. Önceden kurulmuş, yerleşmiş sonradan İslami hareketin dönüştürdüğü değil de, bizzat İslami hareketin kurduğu bir yer aradım. Tabi hikâye tam böyle de değil, daha karmaşık bir hikâye, işin içinde cemaatler var, daha mütedeyyin-milliyetçi sol, DSP cinsi bir çizgi de var orada, yani tek başına İslami hareket kurmuyor elbette ama daha hâkim olabildiği, dolayısıyla kendi kurgusuna daha yakın bir dünya kurabildiği bir yer aradım. 80'lerin ortası gibi kuruluyor, daha öncesinde köy olarak var, bir göçmen köyü Bulgaristan'dan gelenleri kurduğu bir köy olarak var, aslolarak 70'lerin ortalarında dindarlar taşınmaya başlıyorlar. Fakat asıl kitlesel göç 80'lerin ortasından itibaren başlıyor. O kitlesel göçte, mütedeyyin, milliyetçi, merkez sol kadar daha İslami bir ağırlık kendini hissettirmeye başlıyor. 80'lerin sonuna kadar bir dengede gidiyor fakat 80'lerin en sonunda bir seçim galibiyetiyle aslında kendini tam olarak hissettiriyor ve bir göç dalgası oluyor. Zaten 90'ların ortasından itibaren göç daha da karmaşıklaşıyor, çünkü zorunlu göçle gelen çok büyük bir kitle var, bu da demografiyi iyice karmaşıklaştıran bir şey ama yine de göreceli olarak baktığımızda İslamcıların bu kadar kontrolünde olan ve kent yoksulu olan ve kentleşmiş olan küçük bir cemaat olmayan, küçük bir köy olmayan pek bir yer yok. Bu açıdan benim için idealdi. Hem kent yoksulu, hem hegemonya, siyasi önderlik ve benzeri soruları sormak ve onların cevaplarını aramak açısından idealdi ama şunu da ekleyeyim; ben ilk çalışmaya başladığımda benim gündemim yani doktora tezini yazarken, bu kitap sonuçta doktora tezi değil, sorularım biraz farklıydı. Siyasi önderlik nasıl kuruluyor ve İslamcılar kendi kurgularına yakın bir yer nasıl kuruyorlar sorusu daha ağırlıklıydı. Kitabın kendisi ise bambaşka bir şey oldu. Hani o değişim nasıl yaşanıyor ve İslamcılıktan nasıl uzaklaşılıyor sorusu ağır basmaya başladı fakat ilk soru o değildi; İslamcı bir ilçe neye benzer ve kent yoksulları İslamcılığı ve o İslamcı önderliği nasıl yaşarlar sorusu.

> Ekonomi meselesi genel olarak hafife alınmış bir mesele. "Ne kapitalizm ne komünizm: çözüm İslam ekonomisi" denilerek meselenin halledileceği zannediliyormuş eskiden, şimdi bu söylemde kalmadı ya da lafın kendisi var ama kastedilen bambaşka bir şey oldu. Kardavi'nin İslam ekonomisine dair kitapları var ama meselenin sadece, "biz faizle nasıl uğraşacağız" meselesine indirgendiğini görüyorsunuz, İslami bankacılık faiz olmadan nasıl olacak, bunun üzerine yüzlerce binlerce sayfa yazıldı ama mesele sadece bir banka meselesi değil ki, üretim nasıl örgütlenecek, mübadele nasıl olacak, bir İslami işyeri nasıl bir işyeridir, İslami bir fabrika nasıl bir fabrikadır, kapitalist bir fabrikadan farkı nedir, böyle bir gündem yok.

Peki, Refah Partisi orada nasıl bir uzam kent kuruyor sizin kavramlarınızla kullanırsak, sivil toplum inşa ediyor?

Ben üç şeye vurgu yaptım bu sivil toplum boyutunda; bir, dini yaşam nasıl bir yaşam, kent nasıl yaşanıyor ve ekonomik ilişkiler nasıl kuruluyor? Eğer 80'lere ve 90'lara bakacak olursak ana mücadele cemaat çizgileriyle, sufi Sünni tarikat geleneğiyle İslamcılık arasında ve Refah Partisi bunun tarafı olmaktan çok bunun ortamı gibi aslında Refah Partisi'nin kendi böyle çok net bir dini söylemi, din budur dediği bir din tam anlamıyla yok. Cemaat bir yana çekiyor partideki din anlayışını, bir taraftan daha İslamcılar bir tarafa çekiyor ama parti ne İslamcı bir parti ne de tarikat partisi, hepsinin kavga ettiği yer gibi ve dönem dönem denge, bir bir tarafın lehine kayıyor bir öbür tarafın. Cemaatler daha gündelik pratiği vurgulayan, hani daha çok namaz beş vakit yetmez daha fazla, tesbih çekelim, Allah'ın adını ne kadar zikredersek o kadar iyi, dindarlığı biraz böyle bir şey üzerinden kurmak istiyorlar ve bunu benimset-

meye çalışıyorlar ve bunun etkilerini de görüyorsunuz. Mesela nasıl görüyorsunuz, köyünde öyle çok dini yaşamı olmayan bir sürü insan gelmiş çok daha sık namaz kılmaya başlamış, belki cemaatin istediği altı vakiti kılmıyor ama en azından beş vakite razı olmuş pek çok insan. Ya da köyü dindar bir yerken, gelmiş İstanbul'un bir sürü yerinde kalmış ve o dindar yaşamdan uzaklaşmış ama Sultanbeyli'ye taşındığında tekrar en azından beş vakit olayını hayata geçirmiş. İslamcı gruplar ise dini buradan kurmaya karşı çıkıyorlar, namaza tamam ama tesbihatla kaybedecek vaktimiz yok, mesela bazı tarikat çevreleri haftada üç bin elhamdullillah gibi hedefler koyuyorlar, İslamcılarda bu büyük bir vakit kaybıdır bunu yapacağınıza gidin mahallenizi dönüştürün, daha büyük idealler de var elbette; devlet, ulus, bütün bölgeyi dönüştürmek ama en azından önce bir mahalleni dönüştür sen bu kadar tesbihat yapacağına, çevreni dönüştür, Sultanbeyli'yi daha İslami bir yer yap, İstanbul'u daha İslami bir yer yap...

Toplumsal, mekânsal bir vurgunun öne çıktığı bir söylem olduğunu söylüyorsunuz...

Evet, toplumsal, yer yer ulusal... Tabi bu kavganın bir boyutu, kavganın diğer bir boyutu da hadise, fıkha bu kadar kafa yormanın gereği yok, ilmihalden ne öğreniyorsunuz, direkt Kur'an'ı okuyun kavgaları da var. Mesela cemaat çevreleri bir sürü kaynak üzerinden hareket ediyorlar illa Hadisin kendisi de değil, bir sürü ikincil kaynak, 'al işte şu hocanın şu kitabını oku' derken, daha İslamcı çevreler insanlara Kur'an-ı Kerim'in mealini, tefsir okutmaya çalışıyorlardı. Tabi bu yer yer beyhude bir çaba oluyor, çünkü eğitim düzeyi çok yüksek değil dolayısıyla tefsir, meal bu kitleye çok hitap etmiyor, kitleye ilmihal, rüya tabirleri gibi şeyler bazen daha çok hitap edebiliyor, bu da cemaatlerin elini güçlendiren bir şey oluyor. Aslında çoğunlukla 80'lerde, 90'larda özellikle 90'ların sonlarına doğru ben ilçeye ilk ayak bastığım zamanlar İslamcıların çok büyük hayal kırıklığı yaşamış olduğunu söyleyebiliriz, çünkü bu çabaların çoğu meyve vermemiş, bir sürü küçük küçük eğitimli çevreler var ama o eğitimli çekirdeği kırıp daha böyle Kur'ani çizgi ağırlık kazanamamış diyebiliriz.

"Mekânın İslamileştirilmesi" bağlamında Müslümanlar nasıl bir mekân kurguladılar Sultanbeyli'de, kitapta da üzerinde durduğunuz çay ocakları örneği üzerinden neler söylersiniz?

Bu alanda çok büyük kavgalar görmüyoruz, daha anlaşılabilecek ortak bir proje var, mesela benim görmediğim bir çay ocağı var 28 Şubat öncesinde. Benim bölgeye ilk gidişim 2000 gibi, fakat 28 Şubat öncesinde Merkez Camii'nin bitişik çay ocağı var ve onun içinde belki bir sürü mücadele sürüyor ama orası bir anlamda ortak olarak kurtarılmış bir bölge; her türden cemaatin ve İslamcı grubun güçlü olduğu bir yer ve hedef daha çok o tür mekânlar kurmak haline geliyor. Nedir bu mekânın özelliği: Bir kere net biçimde kâğıt oynanmayan yerler buralar ve böyle bir sürü çay ocağı var zaten, bu "başarı"nın bir boyutu oluyor, kâğıttan uzak ve gazete okunan, bir eğitimsizlik var falan diyorum ama ben 2000 yılında gittiğimde yine de inanılmaz bir gazete sürkilasyonu vardı. Belki insanlar tefsir okumuyor ama İslami camianın bütün gazeteleri çok dikkatli bir biçimde inşaat işçileri tarafından okunuyordu. Orada hegemonik bir yapı görebiliyorduk mesela, İslamcıların hayatın tüm alanlarına yayılan bir hegemonyası olamadı, bir sürü sebepten dolayı ama bu alanda inşaat işçilerinin, toplumun en eğitimsiz kesimi kentlerde, gündelik gazete okuduğu ve bu basit bir şey değil, ben nasıl görüyordum bunu, satır satır kelime kelime zorlanarak okuyorlardı kolektif bir şekilde okuyorlardı ama okuyorlardı, mesela altı yedi işçi bir araya toplanıyor, biri bir haberi yavaş yavaş okuyor, gazete öbür ele geçiyor o haber yavaş yavaş okunuyor. Çay ocaklarının böyle bir işlevi vardı yani gayet dinamik bir hegemonya yaşanıyordu orada. Şunu da söyleyeyim daha yüksek hedef şuydu o pek olamadı; o çay ocaklarında aynı zamanda tefsir, Seyyid Kutub gibi şeyler de okunmak istedi, o iş o kadar kitleselleşemedi. Seyyid Kutublar, tefsirler daha eğitimli kesimle sınırlı kaldı.

İslamcılar ya da Milli Görüş varolan imkânlar bağlamında gecekondular ve enformel kentle nasıl bir ilişki içindeydi. Gördüğümüz kadarıyla Türkiye'de, sol da İslamcılar da buraları adam devşirme yeri olarak görmüşler. Bu açıdan varolan fırsatlar kullanılabildi mi? Buralarla doğru bir ilişkilenme niçin tutturulamadı?

Olayın ekonomik boyutuna kayarsak belki onu da daha iyi tar-

tışabiliriz. Dini ve mekânsal olarak olayın sınırlarını biraz anlatmaya çalıştık, karşılıklı sınırlar yaşandı, bir tarafta eğitim sınırı var tefsir falan rahat rahat tartışılamıyor, en azından kitleselleşemiyor, yaşayan yaşıyor gibi. Çünkü esnafta var orada, sadece inşaat işçisi ve tekstil işçisi yok, esnaf arasında bu tür şeyler daha yaygın fakat ekonomik ilişkilerde şöyle bir şey yaşandı; (sivil toplumun üçüncü boyutuna geliyoruz şimdi) piyasa ilişkilerine nasıl bir cevap verildi meselesi. Bir taraftan arazi kapma yarışı var, İslam böyle bir şeyin de aracı haline dönüşüyor. Mesela şu şekilde şeyler anlatılıyor: adam bir saate randevu veriyor ama yarım saat geç geliyor geldiğinde de, "abi kusura bakma ikindi kılıyordum" diyor ama bu ayarlanmış bir şey, böylece karşısındakini "bir sıfır ticarette mağlup başladım, ben ikindiyi kılmadım o kıldı" diye düşündürtüyorsun. Böyle bir sürü numara ve orada bir arazi kapma yarışının içinde İslam'ın böyle bir rolü oluyor. Yani yer yer bir dayanışma ağı ama yer yer de bir kendini ayırma sembolü dolayısıyla da ticarette bir avantaj olarak kullanılıyor. Diğer taraftan bütün bunlar olurken, mülk Allah'ındır gibi tevhidi bir söylemde var. Bunu yayan İslamcı gruplar var, mesela cemaat çevrelerinde ne kadar dayanışma ağı olursa olsun özellikle cemaatin dışındakilere karşı bir umursamazlık olduğunu da görüyoruz. Yani benim cemaatimden adamı ben korurum bu vahşi piyasa ortamından ama cemaatin dışındakiler, belki pilav veririm şu bu ama genel ekonomik rekabet ve ekonomik zenginleşme anlamında cemaat dışındakini umursamıyor. Daha tevhidi gruplarda ise ayrı bir kaygı var. Burası nasıl bir yer, bu ekonomik ilişkiler İslam'a gerçekten uygun mu? Zaten tevhidi gruplar şirkin bir parçası olarak görüyorlar bu yaşanan ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerde İslam'ın araçsallaştırılmasını; fakat sorun şu ki genel kitleye yol gösterecek, "bakın çıkış budur, bizim gruba gelirseniz biz de size şunları sunacağız ve bu sizi zenginleştirmeyle kalmayacak, bizim çözümümüz Sultanbeyli ve İstanbul ve Türkiye için" diyebilecek bir proje de yok. Dolayısıyla Tevhidi gruplardan gelenler de, özellikle sonradan dönüşenler şöyle bir noktaya da geliyorlar: "benim yoksul bir insanla konuşacak neyim olabilir ki, ben ona ekmek veremiyorum, cemaatler gibi pilav veremiyorum o zaman benim projem benimle alakalıdır. Müslüman olarak benle alakalıdır, benim yoksul bir insana o anlamda söyleyecek bir şeyim de yok, onunla cemaatler uğraşsın."

Bu noktada o zaman ekonomi-politik söylemin doktrinel bilgisinin üretilememesinden de bahsediyoruz...

Evet, evet ama artık bu noktada ulusal ve hatta İslam dünyasının tamamıyla ilgili sorunlara geliyoruz, çünkü bu sadece Sultanbeyli'nin sorunu değil genel İslami projenin sorunu böyle bir şey sunamamış zaten. Refah Partisi sonrada Fazilet Partisi bütün bunlarda yine orta yol, aynen din meselesinde olduğu gibi ekonomi alanında da ne böyle tevhidi bir söyleme sahip ne, "bakın bunlar şirktir" falan diyor; bu kadar eşitsizlik, bu kadar zenginleşme şirktir gibi bir söylemi yok partinin ama ne de cemaatlerin bu kadar alıp götürmesini kaldırabilen bir yapı. Ulusal çapta adil düzen varsa yerel çapta da bu tevhidi söyleme bakıp oradan birtakım kavramlar ve söylemler devşirme, ara ara kadro devşirme var. Hatta radikal İslamcı gruplardan bir sürü insan sızıyor partiye ara ara, dönemler halinde bunlar yaşanıyor ve bunlar tevhidi söylemi partinin içine de sokuyorlar, partide ara ara bunun mücadeleleri de oluyor mesela belediye başkanı Koçak "kapitalistlik" ile suçlanıyor, kendisi hep böyle yarı sol popülist bir yerden kurmuş

ekonomik anlamda arazi dağıtıyor. Çünkü arazileri tabiî ki bire bir eşit dağıtmıyor, dolayısıyla bu tevhidi gruplar partiye sızdıklarında oradan vuruyorlar, "bu adam kapitalisttir, kendisi de zenginleşmiştir, çevresi de zenginleşmiştir" diyerek, onu oradan devirmeye çalışıyorlar parti içinde, başarısızlığa uğruyorlar ama söylem oradan kuruluyor anlatabiliyor muyum: "mülk Allah'ın ama siz öyle davranmıyorsunuz." Dolayısıyla partinin öyle dönemleri de oluyor, daha tevhidi ekonomik söylemler kullandığı dönemleri de oluyor ama aynen Adil Düzen meselesinde olduğu gibi kapitalizme karşı çok büyük laflar ediliyor ama kapitalizm değilse ne uygulanacak o zaman, nedir İslami ekonomi, tevhid ekonomisi nedir belli değil. Nasıl adil düzen kitapçığında çok belli değilse Sultanbeyli'de daha da belirsiz tabii ki. Kent rantı o zaman nasıl paylaşılacak, kent rantı olacak mı buna bir cevap yok.

Kapitalizmi düşman olarak gören insanlar 3-5 yıl gibi kısa süreçlerde neo-liberalizmin en büyük destekçileri haline geldiler, bunu sonuna kadar sahiplendiler. Bu büyük savrulmanın nedenlerini İslamcıların fikir ve teori üretememiş olmasıyla birlikte düşünebilir miyiz? Tabi bu bağlamda çokça söz edilen Türkiye'de çeviri eserler ve yerli bir düşünce oluşturma tartışmasını da göz önünde bulundurmalıyız sanırım.

İkisi de doğru ikisine de bakmak lazım, çeviri eserlerden başlayalım. Bu Türkiye İslamcılığında genel olarak bir sorun zaten, belki aşılacak bilmiyorum çünkü ciddi sorun edilmeye de başladı son 10 yılda; niye hep böyle oluyor, diye fakat ne kadar aşılabilir o da bir soru işareti, çünkü Türk Solu da mesela 20-30 senedir nedir bu çeviri ağırlığı, mesela Yalçın Küçük ilk başkaldıranlardan: "Türk aydını çeviri odalarında yetişmiştir" diye feveran etmiş. Solda bunu dert ediyor ama aşamıyor, çünkü dünyada da belirli güç dengeleri var sonuçta. Türk akademisiyle, Amerikan akademisi kaynak anlamında, dillere hâkimiyet anlamında ve daha birçok konuda aynı yerde değil. Bu sol için böyle, şimdi İslamcılar için bir yerde paralellik var, bir yer de yok. Paralellik nerede yok, asıl sorun İslami camiada; tabi Amerikan akademisiyle veya Fransız akademisiyle Türk akademisi arasındaki eşitsizlik değil daha ziyade Arapçaya hâkim olamamak, Arapçaya hâkim olan entelektüeller ya da ilahiyatçılar olabilir de bu iki üç kişiyle çözülecek bir şey değil. Bazen isimler sembolleşir, Seyyid Kutup gibi, Ali Şeriati gibi ama o sembolleşen isimler aslında bir havzadan çıkıyor. Tek kişi böyle bir kahraman gibi hadi ilham geldi, Arapçayı da zaten çok iyi biliyor birden mükemmel bir tefsir yazdı… Böyle bir şey yok, yani bir havzanın içinden yetişiyorsunuz, sonra onları eleyip yazıyorsunuz dolayısıyla mesela Ali Şeriati'nin Hüseyniye-i İrşad'dan gelmesi, o bir aile geleneği aynı zamanda, Seyyid Kutup için benzer bir hikâye anlatılabilir. Yani Türkiye'de öyle bir havza yok, bizim belirli dil sınırlarımız var, o bir sorun ama bu Türkiye ile ilgili bir sorun fakat diğer taraftan genel olarak İslam dünyası ile ilgili bir sorun var. Ekonomi meselesi genel olarak hafife alınmış bir mesele.

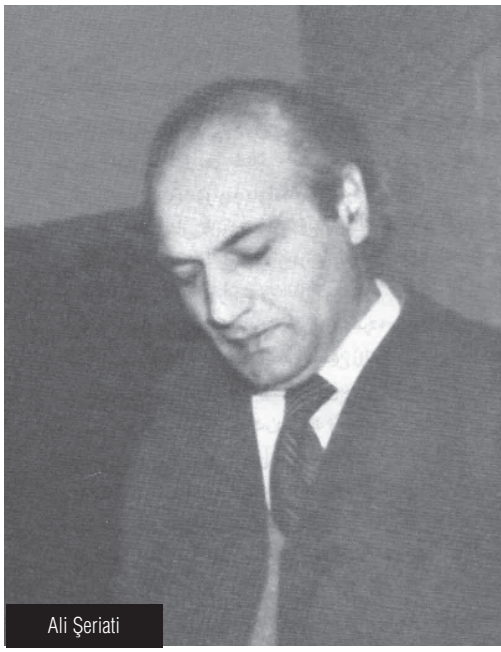
Ali Şeriati

"Ne kapitalizm ne komünizm: çözüm İslam ekonomisi" denilerek meselenin halledileceği zannediliyormuş eskiden, şimdi bu söylem de kalmadı ya da lafın kendisi var ama kastedilen bambaşka bir şey oldu. 80'lerde, 90'larda düşünce üretimi hâlâ devam etti İslam dünyasında, mesela Kardavi'nin İslam ekonomisine dair kitapları var ama meselenin sadece, "biz faizle nasıl uğraşacağız" meselesine indirgendiğini görüyorsunuz, İslami bankacılık faiz olmadan nasıl olacak bunun üzerine yüzlerce, binlerce sayfa yazıldı ama mesele sadece bir banka meselesi değil ki, üretim nasıl örgütlenecek, mübadele nasıl olacak, bir İslami işyeri nasıl bir işyeridir, İslami bir fabrika nasıl bir fabrikadır, kapitalist bir fabrikadan farkı nedir, böyle bir gündem yok, bütün gündem bankayla nasıl uğraşacağız, parayla da değil bankayla ama bunu da küçümsemiyorum bu da olayın bir boyutu, çünkü baya bir süre banka diye bir kurum olacak, 400 yıl sonra hâlâ olacak mı bilmiyoruz ama 50 yıl

> Sorun sadece İslamcılığın kendisinde değil, ekonomik alanda da bir çıkışsızlık var. Bugün solcular da hem dinamik olan hem eşitlikçi olan bir ekonomi nasıl kurulacak problemini çözemediler. Bunun cevabı daha yok, sadece İslamcılarda değil bunun cevabı şu an kimsede yok. Ya da nüveler halinde var birileri bir şeyler yazıyor ama uygulamaya baktığımızda çok bir şey yok.

sonra olacak muhtemelen. Dolayısıyla orada İslami bir alternatif geliştirmek elbette önemli ama proje sadece bununla sınırlanınca kapitalizm içinde bir adacık oluyor, o adacığın da ne kadar İslami kalabildiği tartışılır.

Peki, emek ve mülkiyet sorununun bir şekilde ötelenmesinin, değer görmeyişinin sizce İslamcılar arasındaki sebebi ne olabilir, birtakım epistemolojik bariyerlerden mi bahsetmemiz lazım yoksa bir yanda çok ciddi bir Marksist deneyim ortadayken İslami hareketin yükselişte olduğu yıllarda, böyle bir deneyimle gözlem düzeyi dahilinde bile bir ilişkilenme yok. Seyyid Kutub'un bu kadar önem verilen bir âlim olmasına rağmen, İslam'da Sosyal Adalet metni bu yönüyle tartışılmamış, Seyyid Kutub radikallerin Kutsal kitabı olarak kabul edilip, cihada çağıran görüşleri şiddetle önemsenirken, İslamcılar sizce neden Kutub'un sosyal adalet tezlerine çok da eğilmiyorlar?

Yoldaki İşaretler daha önemli yani...

Evet, aynen öyle ve dediğiniz noktada üretilen tek bilgi de aslında uzun vadede mevcut finans sistemine bir tür entegrasyonu sağlayan faizsiz bankacılık, özel finans kurumları...

Evet, bu ciddi bir sorun ama sorun katmerli bir sorun aslında. Bence sadece İslamcılığın kendisiyle de alakalı değil. Sorunun kökleri nerede, mesela yine Kutub ve Şeriati üzerinden gidecek olursak, Kutub'un kendisi de 60'larda bu düşüncelere mesafeleniyor, çünkü seküler cenahta bu projeyi sahiplenen bir rejim var yani toplumsal adalet projesini ve bu rejim (Nasır rejimi) çok kıyıcı bir rejim haline dönüşüyor dolayısıyla belki toplumsal adalet fikirlerini reddeden bir yere gelmiyor ama, "aman benden uzak olsun" gibi bir psikolojik tepki de oluştuğunu düşünüyorum. 1. Baskıyla 2. Baskı arasında da bir açı farkı var mesela, *İslam'da Sosyal Adalet* kitabının 2. baskısı daha karma ekonomici, o katı devletçilik kırılmış ilk kitaptaki. Şeriati meselesi de farklı ama aynı yere geliyor. Orada Kutub'takinden daha açık bir sınıfsız toplum çağrısı ve sınıfsal mücadele çağrısı var, Şeriati'nin metni daha keskin sol bir metin aslında Kutub'a göre. Fakat bunun tam tersi taraftan bir İslami rejimin ideolojisi haline dönüşmesi ve uygulamadan da çok bir şey çıkmaması, yani o sloganların kullanılarak bambaşka bir dünya kurulması, belki o sloganların araçsallaştırılması rejim tarafından, o da bir yabancılaşmaya yol açıyor. Bu meseleler belki daha ciddiye alınsa, içerde bir uğraş olsa, İran rejiminin içinde mücadeleler devam etse, Şeriaticiler bu kadar marjinalize edilmemiş olsa belki İran ekonomisi farklı bir yere gidecekti fakat 88'e kadar o marjinalizasyon süreci tamamlanıyor, Meclis etkisizleştiriliyor. Meclis'te asıl güç Şeriaticilerin 88'e kadar, o etkisizleştirmeden sonra ekonomi çok ta dinamik olmayan bir yere eviriliyor ve o fikirlerin taşıyıcıları bugün hâlâ yaşıyorlar, reformist hareketin önderleri şu anda ekonomi meselesini aynen atıyorlar, Seyyid Kutub'un Mısır'daki bugünkü takipçileri gibi sadece *Yoldaki İşaretler*, aynen Şeriati cenahında da öyle zaten artık Şeriati'nin fikirlerine dönüp çok bakmıyorlar, daha çok Suruş'a doğru bir kayma oldu. Suruş zaten kendisi sürekli Şeriati'ye saldırıyor, ekonomik radikalizm hikâyesi unutuluyor. Belki bunda rejimlerin de etkisi var; rejimlerin bu fikirleri slogan haline getirip çok ta bir şey yapmamaları... Aslında hiçbir şey yapmıyor da değiller. İran'da eşitsizlikler bu kadar keskinleşmemiş durumda Türkiye'de olduğu gibi, Mısır'da ise Nasır'ın projesinden uzaklaşıldıktan sonra yani 74 sonrası eşitsizlikler keskinleşti. Dolayısıyla diktatöryel rejimler, İran'daki İslami diktatörlük, Mısır'daki seküler diktatörlük aslında bir şeyler de yaptı toplumsal adalet anlamında ama toplumsal adaletçi olan ekonomilerini dinamik ekonomiler haline getiremediler. İran'da bir stagnas-

yon ekonomisi var, ekonomi büyüyemiyor, çok eşitsiz dağılmıyor mülkiyet ve servet ama ekonomi büyüyemiyor. 90'larda bir büyüme oldu birazcık ama o dönemde eşitsizlik arttı zaten bir ara neoliberaller hâkimiyet kurabildiler. Dolayısıyla söylemeye çalıştığım sorun sadece İslamcılığın kendisinde değil, ekonomik alanda da bir çıkışsızlık var, bugün solcular da hem dinamik olan hem eşitlikçi olan bir ekonomi nasıl kurulacak problemini çözemediler. Bunun cevabı daha yok, sadece İslamcılarda değil bunun cevabı şu an kimsede yok. Ya da nüveler halinde var birileri bir şeyler yazıyor ama uygulamaya baktığımızda çok bir şey yok.

Sadece ekonomi bağlamında değil de daha geniş, içine başka alanları da kattığımızda fikir üretimi açısından Mısır deyince veya İran deyince hem dünden hem bugünden bazı isimler hemen aklımıza düşüyor. Ancak dönüp Türkiye'ye baktığımızda ise bilgi üretiminin, teori üretiminin daha zayıf olduğunu görüyoruz ve akla da pek isim gelmiyor.

Genel olarak baktığımızda yok gibi gözüküyor bu da dil meselesiyle alakalı. Dil devrimiyle de alakalı, çünkü sadece ana dilimizin Arapça olmaması meselesi değil, İran'da da ana dil Arapça değil sonuçta ya da Pakistan'da da değil ama Pakistan'dan Mevdudi çıkıyor. Biraz dil devrimiyle alakalı, hem bir kopuşu gösteriyor hem de nereden baksanız Kur'an kursunda öğretilen bir alfabeyken eğitim sistemi içinde öğretilen alfabe aynı yere varmıyor. Aynı tazelikle insanların zihninde korunmuyor. Bu yüzden dil meselesinin ciddi bir mesele olduğunu düşünüyorum. Diğer taraftan baktığınızda biz yok diyoruz, ben bu konuda kendi fikrimi belirtmeyeceğim ama yurt dışından şöyle görülüyor: Kutub var, Şeriati var, Mevdudi var, şu aralar Suruş var, bir de Gülen hocaefendi var, onun fikirleri var dolayısıyla Türkiye'den de böyle bir alternatif çıktı ya da Said-i Nursi var, Türkiye'nin çıkardığı düşünür de budur. Yurt dışında böyle bakan çevreler var, yurt içinde böyle bakan çevreler olduğunu zaten biliyoruz. Gülen konferansları da değil sadece Risale-i Nur konferansları dünyanın her tarafında örgütleniyor, akademisyenler sunuşlar yapıyor. 20. Yüzyılın asıl müctehidi budur, şu ana kadar Kutub'un, Şeriati'nin gölgesi altında kalmıştır, Mevdudi'nin gölgesi altında kalmıştır ama asıl müctehid budur.

Ben olayın fikirsel, teorik boyutu radikal olarak adlandırılan kitleden çıkabilir mi diye düşünüyordum ama sizin de kitabınızda değindiğiniz üzere bu kitlede topluma karşı elitist ve modernist tavırlar hâkim. Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminden İstanbul'a giriş vizeli olsun şeklinde beyanatlarını da hatırlıyoruz. Bu dışlama algısı radikallerde nasıl ortaya çıkmış? Bu durum kitleselleşememelerinde önemli bir faktör sanırım…

Evet, kısmen sebep kısmen sonuç işte. Davet edebilecekleri bir proje olsa, mesela çekirdeği radikal olan ama kendisi kitle partisi olan bir parti olsa o zaman bu eğitimli modernist önyargılar da arka plana atılır. Refah Partisi gibi bir yerin

Seyyid Kutub

daha radikal bir çekirdeği olduğunu düşünün böyle bir yer istişare ve karşılıklı dönüştürme alanı haline gelebilir. Bir radikal İslamcı gidip gecekondudaki adama ne söyleyebilir ki, gidip tefsir mi öğretecek, arada uçurum var, anlatabiliyor muyum? Bunların bir yerde kesişmesi lazım, gecekondudaki adam kitle partisine belki yine patronaj için gelecek ama orada başka bir evrene sahip olacak zaman içinde, bu bir gecede olacak bir şey değil. Adam iş bulmak için gelecek, toprağını gecekondusunu kurtarmak için gelecek ama 5 sene sonra eğitim seminerleriyle, başka şeylerle farklı bir yere gelmiş olacak. Refah Partisi bunu kısmen yaptı zaten, Refah Partisi hiçbir şey yapmadı değil Türkiye'de. 90'larda böyle şeyler yaşandı, ben Sultanbeyli'de kısmen bunu da gördüm, bir sürü inşaat işçisi patronaj için gitmiş partiye ama sıkı İslamcı olarak çıkmış ama parti dağılınca tabi adam tekrar gevşiyor.

Anlattığınız radikal çekirdek ve bunun etrafında yapılanma örneğini düşündüğümüzde, İran'ı buna benzetebilir miyiz?

Orada bir organizasyon yok ki, orada devlet var. İslami bir örgüt aranacaksa İran'da o da devlettir. Zaten sorunlar da biraz oradan kaynaklanıyor, bunun dinamizminin olmaması, zaman içinde hantal bir yapıya dönüşmesi. Çok roman-

tikte olmamak lazım; her devrimde her siyasi harekette baskı, şiddet vardır. Bütün mesele baskı ve şiddet mi ön plana çıkıyor, yoksa rıza süreçleri mi ön plana çıkıyor. İran'da her şeyin merkezine devletin oturmasından dolayı baskı rızaya baskın çıkıyor. Hâlbuki daha hegemonik bir süreç nedir, şu an Türkiye'deki neo-liberalleşme süreci gibi, burada da baskı var yok değil. Öğrencilere biber gazı var mesela, ama hâkim olan şey rıza: toplumun çoğu rıza ile kenetleniyor, neo-liberal yaşam projesine kenetlenmeyeni de biz harcarız, mantığı işliyor. Tersinde de bu olacak: daha toplumsal adaletçi bir İslamileşme yaşanırsa da bu olacak, yine birileri razı olmayacak, yani baskı olmayacak diye bir şey yok ama İran'daki sorun şu: siyasi örgütlerin olmayışı, Humeyni'nin bir örgütü yok, Humeyni'nin bir devleti var. Mesela çekirdeği daha Şeriatici bir kitle partisi olsa, rıza üzerinden örgütlenir toplumun çoğunluğu, İran'da yaşanmayan buydu.

Peki, hocam bu noktada Pasif Devrim teorisine gelirsek sizin bütün bu ilişkiyi bilhassa da dönüşümü pasif devrim üzerinden anlatmaya sizi tercih ettiren veya ikna eden şey ne oldu?

Öncelikle Pasif Devrim'in ne olduğundan başlayalım. Pasif devrimden kastedilen şu (gerçi herkes farklı bir şey anlıyor ama benim anladığım şu); Gramsci'nin zaten bu konuda yoğun altı sayfası var ve o altı sayfanın dışında bir sürü yerde söylediği farklı farklı şeyler var. Benim çıkarsamam, bir dönem devrimci bir hareket yaşanıyor, özellikle de çok güçlü olmayınca, zaten çok güçlü bir devrimci hareket ya devrimle ya da sıkı bir karşı devrimle sonuçlanır ama özellikle devrimci hareketin güçsüz olduğu, daha devrimci olmayan bir kitle hareketine sızdığı, dolayısıyla o kitle hareketinde kafa karışıklığı yaşandığı, ama tam bir devrimcileşme yaşanmadığı ortamlarda şöyle bir şey yaşanabiliyor. O devrimci söylemin bazı öğeleri, bazı devrimci kadrolar varolan sistemin içine alınıyor. Bunu da emilme, massetme ve soğurulma gibi kelimelerle karşılamaya çalıştık. Genel planda bir değişiklik olmuyor fakat gayet garip ve kafa karıştırıcı bir şekilde sistemin kadrolarının o eski devrimci kadrolardan oluştuğunu yer yer, sistemin aynı kaldığı fakat söyleminin o devrimci dönemden izler taşıdığını görmeye başlıyoruz ve bu da sisteme yeni bir dinamizm kazandırıyor. Bir yere gelip tıkanmış olan sistem, ekonomik olarak büyüyemeyen, siyasi olarak bir şey vaat etmeyen, siyasal olarak tamamen bölünmüş, parçalanmış bir merkez sağ, sol olmayan bir merkez sol içinden, birden bir toparlanma. Siyasi bir dinamizm, ekonomik bir dinamizm; bu tam da eski devrimci kadroların ve söylemin dinamizminden geliyor. Kavramın anlattığı durum bu, niye ihtiyacımız var bu kavrama, yani beni ikna eden şey nedir? Çünkü bu, şu kopuşu görmemizi sağlıyor. Partinin kendi söyleminde de eleştirel sosyal bilimde de AK Parti'nin merkez sağın devamı olarak kurgulandığını görüyoruz, genel olarak doğrudur aslında Menderes'ten Özal'dan bir devamlılık vardır fakat şunu göremiyoruz o zaman: bu dinamizm nereden geliyor? Özal biraz sönüktü yani şu anda yaşanan sürece göre ve o da söndü ve bitti. Bu dinamizm nereden geliyor, bu canlılık, bu ateş, bu kutuplaşma nereden geliyor. Toplumda keskin bir kutuplaşma da var. Birilerinde (şaka falan değil) şeriat geliyor korkusu var. Cumhuriyet mitingleri yapıyorlardı, şu anda da başlarını kaldıracak halleri kalmadı, onun için öyle bir mobilizasyon yok, nereden geliyor bütün bunlar, bu anlaşılabilecek bir şey değil, sırf merkez sağın devamı diye kurarsanız AK Parti'yi. Pasif devrim bunu görmemizi sağlıyor. Dönüşüm hem büyük hem küçük, çünkü kadrolar olduğu gibi emilmiş, söylem olduğu gibi emilmiş yani "şeriat" denilen şey gelmiyor da aslında; bir bu. İkincisi, şunu da anlayamayız sırf merkez sağın devamı diye bakamayız, zira büyük destabilizasyon süreçleri oluyor, bu, rejimin ve sistemin yapısını da aslında değiştiriyor, işte pasif devrim. Nedir o, Mavi Marmara gibi bir şey yaşanamazdı ANAP iktidarında ya da ANAP benzeri bir iktidarda ya da yaşanırdı, gidip insanlar belki ölürdü ama sonuçları aynı olmazdı. Şimdi ne oldu orada, Ak Parti bütün İsrail sürecini belli bir dengede tutmaya çalışıyordu, yani biz büyük laflar edelim İsrail'e küfredelim ama çok da bir şey yapmayalım, yani büyük bir söylem radikalizmi olsun, bu pasif devrimin pasif boyutu, eski İslamcı ateşimizi koruyalım İsrail'e karşı ama askeri anlaşmalar devam etsin, tatbikatlar devam etsin, onlar bize Kürtlere karşı nasıl savaşacağımızı öğretsinler biz buna karşı onlara Filistinlilerle nasıl savaşacaklarını öğretelim, bu yaşanıyordu İsrail'le. Ortak tatbikatlar ve karşılıklı eğitim! Ne demek o karşılıklı

eğitim? Kime karşı eğitildiği belli aslında ama söylenmiyor. Bunlar devam ediyordu yani "one minute" ile "daha düşük kürsüde oturttu Türk büyükelçisini" hikâyesiyle bunlar bitecek şeyler değildi. Bu devam edecekti ama araya kan girdi, araya kan girmesinin nedeni de Mavi Marmara olayı ve orada İslamcılıktan arta kalanların üstelik hani en radikal İslamcılık da değil milli görüşten arta kalanların, rejimi başka bir rotaya itmesi: rejimin elini zorladılar. Buna ikinci cumhuriyet mi denir yoksa tam ikinci cumhuriyetleşemedikleri için 1.9uncu cumhuriyet de diyebiliriz, o yeni rejimi zorladılar ve de artık söylem boyutunda değil eylem boyutunda İsrail ile restleştiler, pratikte artık İsrail ile çok büyük bir mesafe var ve hâlâ arada bir onarılmaya çalışılıyor ama İsrail de kendi dinamikleri dolayısıyla her gün daha da sağa kaydığı için bir türlü onarılamıyor da. Dolayısıyla olayın İsrail ile de alakalı bir boyutu var, iç dinamiklerle de alakalı boyutu var, o da işte pasif devrimin bu destabilizasyona her zaman açık olması. Aslında egemenler açısından çok tehlikeli bir durum, nereye gideceği pek belli değil çünkü...

Peki, bu durum AK Parti açısından tehdit olarak algılanan bir şey mi yoksa onun kendi hegemonyasına devşirdiği bir güç mü?

İkisi birden, AK Parti için hem bu bir tehdittir, onlar da hesaplayamıyorlar nereye gideceğini ama bir taraftan da olanak, çünkü AB süreci çok yavaşladı, bu içerde de memnuniyetsizliğe yol açıyor, özellikle Ak Parti'nin laik liberal destekçileri arasında ciddi bir memnuniyetsizliğe yol açıyor ama çok güzel dikkat dağıtan bir şey hem içeride dikkat dağıtıyor, hem de dışarıda yeni müttefikler doğmasını sağlıyor. Dolayısıyla AB'de müttefik kaybediyoruz ve güçsüzleşiyor devlet olarak Türkiye fakat Ortadoğu'da yeni müttefiklerimiz var artık. Ne kadar hesaplanmamış bir şey olsa da, birden kendi avantajına çevirebiliyor yeni rejim bunu. Dolayısıyla hem tehdit hem olanak.

Bir süreç de var herhalde. Orta Doğu'da her ülkede Tayyip Erdoğan kahraman pozisyonunda. Bunda Mavi Marmara gibi veya Filistin'e giden kara konvoyu gibi şeylerin de etkisi var. Her ne kadar AK Parti bunu çok sahiplenmese de dışarıda yine oraya referans verilen bir şey. 80'lerde cihada gidenler mesela, milli görüş geleneğini kabul etmediklerini daha radikal olduklarını söyleyerek gidiyorlar ama nereye gitseler sizi Erbakan mı gönderdi gibi bir tepki alıyorlar… Bu süreçler partiler açısından fayda getirmiş gibi.

Kesinlikle, Refah Partisi'nde orta ölçekte yaşanan şeyler, parti boyutunda yaşanan şeyler şu anda rejim boyutunda yaşanıyor. Her mücahid öldüğünde, insanların gözünde daha çok mücahidleşen Erdoğan oluyor. Burada AK Parti'nin stratejik zekâsını da görüyoruz. O zekâ ne kadar kendi geçmişinden geliyor, ne kadar daha sonradan eklemlenen merkez sağcılardan geliyor, ne kadar batılı müttefiklerden geliyor? Bunlar partinin iç dengeleri, muhtemelen istişare halinde birbirlerini besliyorlar. Birbirlerine çok şeyler öğrettiklerine eminim, bu farklı siyasi geleneklerden gelen insanların. Bir taraftan dönüp batı dünyasına "demokrasi budur, yani ne yapabiliriz ki gemiyi mi durduracaktık bunu söylüyorlar, sivil toplum var, bilmiyor musunuz siz bunu, sizin memleketinizde de var, bakın İrlandalılar da geliyor zaten, siz durdurdunuz mu, biz de durduramıyoruz, ne yapacaklarını her saniye kontrol edecek halimiz yok ya" diyor bir taraftan da (Sultanbeyli'de konşulan hatta bu laik liberal intelijansiyanın daha sol kanadında konuşulan) "aslında bunu Erdoğan yaptırdı" gibi bir inanç var, orada da başka bir hikâye dönüyor.

> Bir İslamcı gidip gecekondudaki adama ne söyleyebilir ki, gidip tefsir mi öğretecek, arada uçurum var, anlatabiliyor muyum? Bunların bir yerde kesişmesi lazım, gecekondudaki adam kitle partisine belki yine patronaj için gelecek ama orada başka bir evrene sahip olacak zaman içinde, bu bir gecede olacak bir şey değil.

Peki, hocam bu pasif devrim ile ilgili bunun üç temel ayağını biraz açabilir misiniz; devlet siyasal toplum ve sivil toplum? Bunların arasındaki ilişki kısaca neyi simgeliyor?

Fikir aslında basite indirgenebi-

lecek bir fikir. Sivil toplum dediğim şey şu: 3-5 kişi bir araya geldiğinde sivil toplum başlamıştır zaten. "Abi gelin gidelim şu mahalleye biraz daha çeki düzen verelim, ağaçların dallarını budayalım" falan, bu bile bir sivil toplumdur. Mahalledeki futbol derneği de sivil toplumdur, mahalledeki cami yapma derneği de bir sivil toplumdur. Yani daha kısıtlı hedefler için bütünsel, bütün dünyayı, ulusu kapsamayan,

bütün siyaseti kapsamayan hedefler için insanlar bir araya gelince bu beş kişi de olsa, Türkiye çapında örgütlenmiş bir dernek de olsa buna sivil toplum diyoruz. Siyasi toplum ise yine beş kişiden başlasa bile bütün dünyayı kuşatan bir hedefi varsa ve bu hedefi yaşatabiliyorlarsa siyasi toplum diyoruz. Mesela, siyasetteki çözümümüz şudur, ekonomideki şudur, kültürde şudur, biz bütün bu boyutlarda şöyle bir dünya istiyoruz. Bu illa radikal olacak anlamına da gelmiyor, şu anda varolan ekonomiyi sahipleniyoruz ama şurasını değiştireceğiz dediği olabilir siyasi toplumdaki bir örgütün. Dolayısıyla siyasi toplum deyince sadece parti değil bunun en örgütlü hali parti ama bunun küçük halleri de var. Radikal örgütler olabilir ya da daha küçük çevreler de olabilir, on beş kişilik bir arkadaş cemaati de olabilir. Bunun ehemmiyeti nedir? Bu on beş kişilik gruplar sonradan resmi bir platformları, programları olmasa bile kafalarındaki bütünsel proje ile Sultanbeyli Refah Partisi ilçe teşkilatına girerek orayı dönüştürebiliyorlar. Dolayısıyla o açıdan hâlâ bir siyasi toplum, bir cami yapma derneğinden de farklı, hatta IHH' dan da farklı. IHH'nın dünya çapında etkisi olabilir ama o işin bir boyutu üzerinden olur. Siyasi toplumun meselesi bütün toplumu kuşatması ve de önderlik iddiasında olması, onu devletten ayıran şey de bu. Siyasi toplumu sivil toplumdan ayıran şey bütünsellik. Devlet de çok bütünsel bir mekanizma, toplumun her tarafına müdahale ediyor ama devletin önderlik iddiası yok, siyasi toplumun önderlik iddiası var. Ben insanları sürükleyeceğim bu proje için. Böyle kurduğumuzda venn şemaları gibi birbiriyle örtüşen şeyler görüyoruz. Devletteki sonuçta bazı odakların, bazı kişilerin önderlik iddiası olabiliyor, ya da belediye gibi bir şey tam bu ikisinin kesişimine oturabiliyor. Her belediye değil ama İslamcı belediyeler mesela; Diyarbakır belediyesi de böyle Refah Partisi'nin Sultanbeyli belediyesi de böyle. Bir taraftan devlet, administratif bir şey çünkü idari bir mekanizma ama bir taraftan da önderlik iddiası var ve toplumun bütün boyutlarına müdahale ediyor. Refah Partisi belediyesi ne yapıyordu; insanları evlendiriyordu, sünnet törenini düzenliyordu, toprak ihtilaflarını çözüyordu ve bir sürü yerde Refah Partisi Sultanbeyli belediyesi, Koçak'ın da müftü kimliğinden dolayı bir tür İslami mahkeme gibi işlemeye de başlamıştı. İnsanlar mahkemeye gitmiyorlardı, belediyeye geliyorlardı. Sadece toprak gibi belediyecilikle ilgili ihtilafı çözmek için değil de İslam hukukunun alanına dâhil olan herhangi bir ihtilaf (bu da her ihtilaf anlamına geliyor zaten), bunu çözmek için belediyeye gidiyorlar. Bir anlamda o siyasileşmiş bir devlet kurumuydu.

Mesele şimdi bu tam da venn şemasının iç içe geçtiği yerde AKP'yi postmodern prens olarak adlandırdınız. Bunu biraz açabilir misiniz?

Önce, modern prens ne demek? Gramsci, modern prens diye bir kavramdan bahsediyor. Modern prens, tam da her taraf için bir projesi olan ama aynı zamanda önderlik iddiası olan dolayısıyla hem böyle sivil topluma hem de devlete sızan, hepsini birden dönüştüren; hem bütünsellikli hem de bunu rıza ve liderlik üzerine kuran bir örgütten bahsediyor. Fakat önemli bir ek daha var buna, burada bir standardizasyondan bahsediyor, mesela burjuva partilerinin bunu çok yapmadığını söylüyor. İslami "modern prens"te durum şu: bir standardizasyon var. Hepimizin

dini hayatı birbirine benzeyecek, yani modern İslamsa modern İslam, laiklikse laiklik, sufilikse sufilik. Refah'ın bu şekilde kendi dini programı olmasa bile gidişat buydu, bir tür erime potası gibiydi. Sufiler gelip sufi özelliklerini kaybediyorlar, laik insan gelip laik özelliğini kaybediyor, İslamcı gelip İslamcılığını törpülüyor, biraz sufilik ile bütünleşiyor, Refah Partisi bir erime potası bu açıdan. AK Parti ise bir erime potası değil. Toplumun farklı alanlarına, devletin farklı alanlarına bulaşıyor, hepsi için söyleyeceği bir şey var, hepsine kadrolarını sızdırıyor fakat standardizasyon yok, girip laik olarak kalabiliyorsun, girip İslamcı olarak kalabiliyorsun, girip tarikatçı olarak kalabiliyorsun. Refahta bu çok mümkün değildi, daha modern bir prens, o da tam bir modern prens değildi ama görece daha modern. Çünkü insanlar birbirlerinin dini hayatına daha çok müdahale ediyorlardı, AK Parti'de bu azalmış durumda.

Bu siyasal toplum benim anladığım kadarıyla sivil toplum ile devlet arasındaki bağı kurabilen ve aynı zamanda yok edebilen, kırabilen bir güç. Kitapta bu bağlamda kullandığınız mevzi ve cephe savaşları kavramları yine Gramsci'nin sanırım. Bunlardan biraz bahsedeblir miyiz?

Mevzi savaşı şu; mesela bir cami yaptırma derneği var, Refah Partisi üzerinden gidelim yine. Refah Partisi'nin orayı kontrol altına alması, orayı ne bileyim Süleymancıların kontrolünden kurtarması ve böyle teker teker bir sürü yeri ele geçirmesi. Birden, "ben Sultanbeyli'yi alıyorum" şeklinde değil de, bir orası bir orası. Bir de manevra hareketleri var, mevzi savaşları küçük hareketler, manevra hareketleri "hop Sultanbeyli'yi aldık", mesela belediye seçimleri böyle bir şey. Tabi farklı ölçeklerde baktığınızda bunlar değişkenlik gösteriyor, bir yerde mevzi savaşı dediğinize, bir yerde cephe savaşı diyebilirsiniz. Çünkü hani dünya çapında bir İslami proje açısından baktığınızda Sultanbeyli Belediyesi'ni almak aslında bir mevzi savaşı oluyor, biraz kaygan bir kavram ama yine temelde bir ayrım var. Küçük küçük ilerlemek mevzi savaşları oluyor ve bunun en başta konuştuğumuz pasif devrim denilen olayla da alakası var. Gramsci İtalya'daki liberal burjuvaları mevzi savaşını strateji haline getirmekle suçluyor. Bu ne demek, diyor ki pasif devrimi strateji haline getirdiler. Bundan kastı da şu, kendilerini tamamen mevzi savaşı ile sınırlandırdılar İtalya'daki liberal burjuvalar, burjuva devrimini hedeflemiyorlar artık, yavaş yavaş feodal topluma sızıp o parçalanmış yapıyı yavaş yavaş burjuvalaştırıyorlar. Kendi önerdiği ise hem mevzi savaşı hem cephe savaşı, arada bir küçük küçük ilerleyeceksin, arada bir de bütünsel vuracaksın, ulusal iktidar hedefleyeceksin mesela, kendini Bolşeviklerden ayırdığı yer neresi, cephe savaşına çok vurgu yapmayalım çünkü zaten iktidarı ele geçiremeyiz İtalya'da. Rusya hem çok aşırı merkezileşmiş, hem de Katolik kilisesi gibi, burjuva şehirleri gibi, o merkezi yapıyı çok koruyan yapı da yok, dolayısıyla merkezi yapı çok zayıfladığı bir anda vurup onu alabiliyorsun, sonra bütün Rusya'ya hâkimiyet kuruyorsun bir anda, bir gecede. Bunun İtalya'da çok mümkün olmadığını söylüyor, iki nedenden dolayı. Biri merkezi iktidar zaten yok, bir de merkezi iktidarı ele geçirsen bile kilise başka tarafta, burjuva şehirleri başka bir tarafta, dolayısıyla bunların hepsini teker teker ele geçirmesi gerekiyor Komünist partinin. İkisi birden yapılmalı diyor. Pasif devrim ise tam da bu mevzi hikâyesinin artık ana strateji haline getirilmesi. Şu anda da mesela toplumun bazı yönlerinin yavaş yavaş daha İslamcılaştığı söylenebilir ama toptan biçimde Türkiye daha İslamcı bir yapıya gitmiyor. Dış siyaset mesela, dış ilişkiler biraz İslamileşiyor, alkol olayında parça parça İslamileşmeler yaşanıyor ama böyle tak diye işte "biz şunu da değiştirdik bunu da değiştirdik" diye böyle büyük ve açık manevralar hedeflemiyor hükümet.

Tam da böyle cephe mücadelesinin iyice tasfiye olduğu, tamamen mevzi savaşı merkezli bir siyasal stratejiye geçişte sizce 28 Şubat'ın nasıl bir rolü olabilir?

Tabi tabi, 28 Şubat direk "biz size yaptırmayız cephe savaşını" demek oluyor. Tabi 28 Şubat'ın hedefi mevzi savaşını da yaptırmamak. "1000 yıl sürecek" söylemi, çay ocaklarını kapatmaya varan müdahaleler... Her yerde her noktada bitirmeye çalışıyor. Aslında o kadar da değil, onu da hemen not düşelim. "Kadiri cemaatini örgütleyelim, onlar Gülencilerden istediğimiz, beklediğimiz ama olmayan şeyi yapsınlar" beklentisi de var. 80'lerde de Gülenciler ve Süleymancılar o şekilde desteklenmişti ama tutmadı. Küçük küçük tavizler vermeyi yine de düşünü-

yordu 28 Şubat ama genel olarak mevzi savaşını bitirmeyi hedefliyordu, o hedef tutmadı ama cephe savaşını imkânsız kıldı hakikaten, en azından kısa ve orta vadede.

İslami sermaye nezdinde de mesela o zamana kadar hani şöyle bir şey var, bir şekilde bir tür renkten birtakım pozisyonlardan MÜSİAD'ın daha politik bir kimliğinden söz ediyoruz ve işçi sınıfı en azından belki mütedeyyin işçi kesimi ile de bir ilişkileri var ama 28 Şubat'tan sonra mesela işçi ile işveren arasındaki ilişkide darbenin yarattığı tahribat bir işbirliği, kritik bir dönemden geçilirken içine girilmesi gereken bir dayanışma şeklinde bir söylemselleştirme de var ve uzun vadede tamamen o sermayenin de sistem nezdindeki ideolojik tehlikelerinden arınıp tamamen entegrasyona doğru geçişi söz konusu.

Evet, hemen geçerken not etmek lazım, MÜSİAD Türkiye'nin en çok çalışılan konularından biri, doktora tezlerine bakarsanız özellikle çok çalışan var fakat işçiyle işverenin ilişkisi nasıl değişiyor, bu boyutunu yoğunluklu bir şekilde çalışana ben henüz rastlamadım. Daha çok İslami sermayenin büyümesi, İslami ahlakın kapitalizm üzerinden tanımlanması, sermaye payının büyümesi, bir sürü farklı boyutuyla çalışılıyor ama fabrikanın içinde ya da atölyenin içinde ilişkiler nasıl değişiyor, oradan bakan yok, bildiğim kadarıyla. Bir yerde vardır mutlaka, o kadar çok master doktora tezi yazılıyor ki bir yerlerde vardır ama çok görünürlük kazanmadı. Dolayısıyla sorunuza net bir cevap vermek de pek kolay değil ama şunu söyleyelim: görebildiğimiz kadarıyla ne değişti; bir kere MÜSİAD'ın üzerindeki bir sürü yük kalktı 28 Şubat sayesinde, çünkü MÜSİAD ister istemez adil düzenle ve benzeri söylemlerle muhatap olmak zorunda kalıyordu, artık bunların hiçbiriyle muhatap olmak zorunda değil ve de kendi çizgisini çok daha rahatça hiçbir ayak bağı olmadan ortaya koyabiliyor. Adil düzen ya da benzer bir şey söylemeye kalkışan olursa da, "ya sen neden bahsediyorsun, generaller var, ordu var, yargı var, bir de dünya piyasası da var, biz yapamıyoruz bir şey kusura bakma bizim elimizden bu kadarı geliyor" demek artık daha kolay.

Bir de bu sürecin getirdiği yani sermayeden toplumun çok geniş bir tabanına yayabileceğimiz şekilde artık daha neo liberal bir ekonominin tamamen bir amentü şeklinde belirlenmesi ve bunun ideolojik yansımalarının da giderek daha fazla belki eski İslamcı kitlelerce, entelektüellerce benimsenmesi, özümsenmesi yani artık bir şekilde eski İslamcı kadroların entelektüel ideolojik bayraktarlığının bundan böyle Yeni Şafak'tan Taraf gazetesine geçtiğini söyleyebiliriz bir noktada belki de.

Şimdi bu yine genel siyasal süreçlerle bağlantılı bir şey. Türkiye'de bunun önünün kesilmiş olması, gerçi önü kesilen neydi o da ayrıca tartışılır da, bir şeyin önü kesildi. Ondan sonra bir de yeni müttefiklerin AB ve ABD olması ile de ilgili bir şey. Neo liberalizm, adı da çok konulmuyor, "ekonominin kendi mantığı var kardeşim yani siz buna işte yok İslammış, yok toplumsal adaletmiş, bulandırmayın ortamı çünkü ekonominin kendi mantığı var." Söylem bu, her zaman liberal bir yerden kurulan bir söylem de değil; daha çok teknokratik, rasyonalist, modernist bir yerden kurulan bir söylem. Neredeyse sosyolojik diyebileceğimiz, ana damar sosyolojiden bahsediyorum tabi, eleştirel sosyoloji değil de, "din başka bir alandır, ekonomi başka bir alandır, siyaset başka bir alandır ve bunların mantıklarını birbirine karıştırmamak lazım": Aslında bu dönemde en çok yayılan söylem bu oldu. Ancak deşip sorarsanız, "yani ne demek ekonominin mantığı" deyince, ancak serbest piyasa cevabını alabiliyorsunuz ama "serbest piyasa, serbest piyasa" diye insanlar 24 saat bağırmıyor, ancak deşince bu çıkıyor ve bas bas bağırılmadığı için de mesela Taraf dediniz. Taraf'ta Etyem Mahçupyan bir süre önce çıkıp şunu söyleyebiliyor "bu solcular niye şimdi AK Parti'nin neo liberal olduğunu söyleyip duruyorlar" diye yazdı. "AK Parti neo liberal değil orada bir tane neo liberalizme inanan insan yok" diyor. Sanki neo liberalizme inançtan biz şunu kastediyoruz: Hayek alıyor insanlar, satır satır okuyor, ezberliyor ve, "evet ben hayekçiyim" diyor. Mesele bu değil ki, Washington konsensüsü diye bir şey var ve çok ayrıntısına girersen 20'ye yakin ana maddesi var, ama aslında 4-5 tane ana madde var onu da herkes benimsiyor: yani neoliberlizmden kastedilen bu, yoksa ayrıntılı bir ideolojik angajman, bir fanatizm falan değil. Uygulamada ve söylemde çok sadık oldukları apaçık ortada.

Aslında bu bahsettiğiniz süreç ekonominin şeyleşmesi diye de anlattığınız süreç değil mi?

Evet evet aynen.

Peki, tamam tarihsel düzlemde bu bir şekilde içselleştirilmiş de, neoliberlizmin bu kadar hâkim olduğu bir yerde Müslüman işçi sınıfı veya yoksul kesim niye bununla ilgili bir şey söylemiyor ya da bu kadar kabullenmişler bir şekilde meseleyi?

Bir kere kabullenmemeleri için alternatif lazım. Tam tersinden başlayalım, ne olmasını bekliyorduk? Bir romantik işçi sınıfı kurgusu vardır, sömürülürler, ezilirler sonra birdenbire uyanırlar ve sosyalist olurlar, devrimci olurlar. Bu şekilde bir olay yok aslında, insanlar yoksulluğa, hastalığa, iş kazasına isyan edebiliyorlar ama o isyanın bir renk kazanması için birilerinin bir yerde bir şey söylüyor olması lazım. Gününün 10 saatini çalışarak gerisini uyuyarak, yiyerek geçiren insanların oturup da bunun teorisini yapacak halleri yok. Yani birileriyle temas halinde olmaları lazım, birilerinin onlara bir şeyler anlatıyor olmaları lazım ve bunu tek taraflı bir ilişki olarak da söylemiyorum tabi, anlatan da bir şeyler öğreniyordur, anlatılana göre bir daha düşünüp, bir daha anlatıyordur, ideal ilişki odur. O ilişki nerede var o bir soru işareti de, öyle bir ilişki olsa, o zaman insanlar, "ya aslında bu partinin uyguladığı ekonomi değil de şöyle bir ekonomi olması lazım" der ama böyle bir ilişki yok, böyle bir söylem yok, bir amentü var ortada. Başbakanından en değerli ve en değersiz ekonomistine kadar herkesin üzerinde ittifak sağladığı, buna maraz çıkaran ekonomistin ancak cumhuriyet gazetesinde falan yazdığı acayip geniş bir konsensüsten bahsediyoruz ve açıkçası neo liberalizme itirazlar da çok romantik itirazlar, niye eşitsizlik var, var işte yani bir alternatif getirebiliyor musun? Getiremiyorsan işçi de çok bir şey düşünmüyor, onun asıl amacı hayatına devam etmek. Bu, muhafazakâr, dindar işçiler rahatsızlık duymuyorlar anlamına gelmiyor. "Niye böyle oluyor?" diye elbette soruyorlar, "niye ben bu haldeyim?" diye soruyorlar ama amentüyü önüne koyup, "bu özelleştirmeler, finansallaşma buna benzer konularda ne düşünüyorsun" deyince, "başka ne olacak ki!" diyor.

Bir de HAS Parti'nin kuruluşu süreci var. DESA direnişinin efsanevi figürü Emine Arslan'ı mesela kurucu kadroya aldılar. Böyle bir söylemi oluştursa bile bir yönelim yaratması mümkün mü bu girişimin?

Kolay kolay olmayacağı kesin. Şimdi bir noktayı daha ekleyeyim, bu temel bahsettiğim çaresizlik ve alternatifsizlik durumu var fakat bir şey daha var, az önce bahsettiklerimizi de hep olumsuzluk üzerinden kurmuş oluyoruz, fakat olumlu bir boyut da var, umut da var, bu umut da ben şimdi sürünüyorum ama ekonomi, o "şeyleştirilen" ekonomi şöyle bir düşünceye yol açabiliyor: "böyle giderse 10 seneye Allah bilir benim çocuklarım nerede olacak ya da 20 sene sonra benim çocuklarım nerede olacak, Türkiye mükemmel bir yere gidiyor. Mükemmel bir yere gidiyoruz, dünyanın 15. büyük ekonomisiyiz şu anda." Sürekli bu rakamlar tekrar tekrar vurgulanıyor, insanların gözünde acayip bir gelecek. Ve bunun işaretlerini de görüyorlar, acayip bir tüketim acayip bir refah da yayılıyor bir taraftan, kendilerinin refahı olmasa bile, görünür bir dönüşüm var ve, "ben dâhil olmayabilirim ama benim çocuklarım dâhil olacak", bunun beklentisi var.

Onun için tam da bir tekel direnişi gibi, Türkiye'de toplumsal anlamda bir daha çok uzun zaman göremeyeceğimiz bir direnişin acayip bir şekilde sönümlendiğini ve bu sönümlenmenin de aslında gayet

geniş bir toplumsal mutabakatla onaylandığını gördük.

Evet tabii.

Sizin kitapta belirttiğiniz bir şey var, AK Parti'li işçi sınıfının işçi sınıfı kavramını lügatlarından çıkarttıklarına dair bir vurgu vardı. Dolayısıyla AK Parti işçi sınıfına yönelik bir baskı uyguladığında bu halka karşı yapılmış bir saldırı olarak algılanmıyor.

Kesinlikle evet. Bu ülkücü camiada daha yerleşik bir söylemdi, sendikalı işçiler zaten halk değil ki onlar, ayrıcalıklı bir kesim ki "objektif" olarak baktığınız zaman doğrudur da zaten, inşaat işçisine göre daha avantajlıdır, daha ayrıcalıklıdır ama İslamcılık ne yapmıştı, o sağ söylemlere kısmen karşı çıkmıştı, en azından aşındırdığını söyleyebiliriz, şimdi bu algı geri döndü, ya da bu ülkücü, merkez sağ söylemler şimdi AK Parti ve ona gönül veren işçilerin daha yerleşik söylemi haline gelmiş durumda. Bir kere kendisini işçi olarak değil girişimci olarak görüyor insanlar. Öyle bir söylem de vardı, 90'larda da o söylem vardı, artık bu söylem iyice kemikleşmiş durumda, herkes girişimci artık. İşçiler ve burjuvazi ve orta sınıf diye katmanlar yok daha ziyade girişimciler ve memurlar var insanların gözünde.

Biraz da siyasal düşünce açısından bakarsak, Türkiye'de Müslümanlar Kemalizm'e karşı bir savaş veriyorlardı ve bu Kemalizm'e karşı savaşta son süreçte kim bir şey söylese biraz onunla aynı cephede olma hissi liberal bir söyleme yol açtı ve sanki liberal demokrasi dediğimiz şey artık sadece Müslümanlar için değil, sol için de diğer toplumsal gruplar için de sorgulanamayan bir üst gerçeklik olarak algılanıyor. Hem bunun Müslümanlarda belki nasıl bu hale geldiği, hem de liberal demokrasi bize böyle çölde vaha olabilecek bir şey mi?

Durum tespiti doğru. Liberal demokrasi belki piyasa meselesinin tam tersine açık açık sahiplenilen bir şey. Şu anda soldaki dinamik bence tam tersine işliyor, sol o doğallaşmayı 90'larda yaşadı, 2000'lerin ortasına kadar yaşadı, özellikle son 1-2 senedir solda o bence yavaş yavaş kırılmaya başlıyor. Tam bu referandum süreci de onu güçlendiren bir şey oldu ama kırılacak da nereye gidecek o belli değil tabi. Tekrar otoriterleşmeye de gidebilir o da işin tehlikeli boyutu tabi, onun emareleri de uzun zamandır var, o da çok büyük bir tehlike. Şimdi bu bir sorun ama şunu da teslim etmek lazım; bu liberal demokrasi sorgulanamaz bir şey değildir deyip sorgulayanlar da buna batı akademisini de katıyorum, 10-15 senedir post yapısalcılık, yapı çözümcülük ötesinde bir yere geçemediler. Bütün çelişkileri gösteren, Talal Asad'ın falan mükemmel analizleri var, liberal demokrasinin iç çelişkileri, yer yer iki yüzlülükleri üstüne, ama onun ötesine geçip bir şey söyleyemiyor bu eleştirileri yapanlar ve eskiden alternatifler vardı zaten, otoriter alternatiflerden bahsetmiyorum, daha demokratik alternatifler. İşte demokratik sosyalizm, sosyalist demokrasi gibi, bunlar biraz tekrar tedavüle sokuluyor solda ama bunun ötesinde bir şey yok açıkçası, bir ufuk yok. O açıdan evet liberal demokrasi sorgulanamaz bir şey değildir, ama o sorgulamayı çok abartmamak lazım. Şu açıdan da çok abartmamak lazım, liberal demokrasi ya da demokrasi ya da arada muhafazakâr demokrasi diye bağırılıyor ama aslında demokrasi ile alakası olmayan yığınla uygulama var. Türkiye'deki liberaller bunları sorgulamaktan, bunlarla uğraşmaktan uzaklaştı. Bence şu anda bu daha büyük bir sorun. "Liberal demokrasiyi nasıl sorgulayacağız?" bence şu aşamada en azından daha akademik bir soru, onu yaparız derslerimizde daha akademik ortamlarda fakat bence şu anda Türkiye'de ciddi bir liberal demokrasi sorunu da var. Yani bu kadar

> İnsanlar yoksulluğa, hastalığa, iş kazasına isyan edebiliyorlar ama o isyanın bir renk kazanması için birilerinin bir yerde bir şey söylüyor olması lazım. Gününün 10 saatini çalışarak, gerisini uyuyarak, yiyerek geçiren insanların oturup da bunun teorisini yapacak halleri yok. Yani birileriyle temas halinde olmaları lazım, birilerinin onlara bir şeyler anlatıyor olmaları lazım.

bağırılırken liberal demokrasi diye, her türlü anti liberal ya da anti demokratik uygulama da yaşanıyor ve bunun sözcüsü tuhaf bir şekilde yine bu liberal aydınlar oluyor.

28 Şubat tam olarak genel çerçevede nereye oturuyor? 28 Şubat keskin bir andı ve geldi gitti mi yoksa başka önemli tarihsellikler var mı?

Ben her yerde 94'ü vurgulamaya çalışıyorum. Herkes 28 Şubat'ı bu kadar hatırlarken, 94'ü hatırlamamaları manidardır. Aslında zaten toplumsal hafıza böyle bir şey, bazı şeyler unutulur, bazı şeyler hatırlanır ve de daha dramatik şeyler hatırlanır. Sonuçta bir askeri darbe daha dramatik bir olay. 94'ü ise, yorumla ancak ne kadar önemli olduğunu görebiliyorsunuz, dramatik bir hikâye yok orada ama yaşanan neydi 1994'de; burjuvalaşan bir Müslüman kesim var, fakat siyasi kanallar bir türlü bunlara tam açılamıyor, devlet bunlara tam açılamıyor, dolayısıyla ekonomik alanda güç birikiyor birikiyor, kuvveden fiile çıkamıyor, bir türlü siyasi ve toplumsal ve tam bir ideolojik güç haline bile dönüşemiyor. Hep bir utangaç Müslüman burjuva söylemi, kendine güvenmeyen bir Müslüman burjuvazi, bu biraz Özal ile kırıldı ama Refah Partisi'nin varlığı zaten Özal'ın onu tamamen kırmasını engelleyen bir şey. Önemli olan dolayısıyla Refah Partisi'nin dönüşümüydü, o dönüşüm de yavaş yavaş yaşandı 94'e kadar, 94'ten sonra hızlandı. 94'e kadar nasıl yavaş yavaş yaşandı? 1991'de basılan Adil Düzen kitapçığı; hem Müslüman burjuvaziye göz kırpayım, hem gecekondulara, işçilere göz kırpayım, hem radikal Müslüman entelijansiyaya göz kırpayım, böyle bir bulamaçtı. Her türlü öğe var içinde, cemaatçi sosyalizm var, devletçi kalkınmacı model var, serbest piyasa var, içinde her şey var ve o kitapçık yayınlandıktan sonra mücadele daha keskinleşiyor, çünkü bu sefer laik kesimlerde de panik başlıyor. Ekonomi çevrelerinde, laik burjuvazide, "bu adamlar mahvedecek Türkiye ekonomisini, hakikaten gelip bunu uygularlarsa bizim kendimizi korumamız lazım" diye bir sürü Adil Düzen çürütmesi yayınlanmaya başlıyor. Kapitalist eleştiriler bunlar. Sosyalist eleştiri yok sosyalist reddediş var, sosyalistler "bunlar demagojidir, bunlar halkı kandırmadır" diyerek kestirip atıyorlar ama onu herkes söyler, eleştiri bile değil. TÜSİAD ve burjuva çevreleri ise ayrıntılı olarak çatır çatır çürütüyorlar: bakın şurası şurasıyla uyuşmuyor, hem bunu hem bunu uygulayamazsın, sırf bunu uygularsan ekonomi böyle çöker, sırf şunu uygularsan ekonomi şöyle çöker. Kesinlikle tedirginlik var, burjuva çevrelerinde herkes çok ciddiye alıyor ve çatır çatır çürütüyorlar. Oradan aldığı güçle Müslüman burjuvazi karşı saldırısını başlatıyor Refah Partisi içinde ve tutup da "bakın laikler haklı" demiyorlar ama oradan devşirilen argümanları kullanıyorlar. Yani hem laik kesimden baskı hem de İslami kesimden baskı var. Bu süreç, 94'deki 21 soru 21 cevap kitapçığını getiriyor ve tamamen yeniden tanımlanıyor Adil Düzen, serbest piyasa düzeni olarak, yani orada büyük bir dönüşüm var. Fakat bu işin biraz daha iç mücadele kısmı, işin dışarıyla bağlantılı olan kısmı belediyelerin alınması, dolayısıyla İslami sermayenin önünde daha kurumsal olanaklar, ihaleler gibi imkânlar oluşuyor, fakat bu sadece sermaye için değil elinde sermayesi olmayanlar için de büyük bir vaat; "ben şu ana kadar zenginleşemedim ama artık zenginleşebilirim." Üstelik gözünüz bu kadar parada değilse yine de bir vaattir belediye. Bu kadar çok yerde İslamcı belediye olması şu anlama geliyor, ben çok sermayeye bulaşmak istemiyorsam benim burada da kariyerim olabilir, hayatım olabilir, illa kâfir devlete çalışmak zorunda değilim, belediyelere de çalışabilirim. Çok keskin değilsem tabi, yoksa hani küfür dairesinde belediyelerde olabilir ama tabi bu konuda arada bir yerde duruyorsanız, devlete çalışmak istemiyorsanız, sermayeye çalışmak istemiyorsanız belediye daha ilkeli bir şeye de benziyor. Bu yüzden daha genç dinamik İslamcı nüfus için, üniversite gençliği için bir umut kapısı da oluyor. Dolayısıyla çok farklı farklı kesimleri, İslamcılık içindeki çok farklı farklı ideolojileri gevşeten bir şey ve Refah Partisi zaten çok hızlı biçimde değişiyor 94'ten sonra. Yerel seçim propagandası sermayeyi kentin dışına atmak üzerine kurulu, Tayyip Erdoğan'ın meydanlarda yaptığı konuşmalar, "biz bütün bu büyük kuleleri, finans çevrelerini görünmeyen yerlere atacağız, burada tekrar Osmanlı mimarisini kuracağız, İslami mimariyi kuracağız" minvalinde. Yani iş sadece para meselesi değil, bir estetik kaygı da var ama tam tersini yapıyorlar, 94'ten itibaren yavaş yavaş tam tersi uygulanmaya başlanıyor. Yani kuleleri bizzat artık Refahlı sonra Faziletli

sonra AK Partili belediyeler dikmeye başlıyor. Bu Levent- Maslak hattı tam da Refah, Fazilet Partisi döneminde sermayenin yeni mekânı haline geliyor ve bunun gibi pek çok örnek. 28 Şubat işte bunun üstüne oturuyor, 28 Şubat'a keskin tepki olmamasının tek nedeni Türkiye'de zaten az silahlı örgüt olması değil, bir neden bu elbette, bir neden de insanlar zaten gevşemiş ya da gevşemeye hazır.

Zaten o aradaki bağ zayıflamış bir şekilde 94'ten sonra. Aslında bu iktidar sunumuna baktığımızda da bir ara davalar için belediyeye gidiyorlar Sultanbeyli'de. Aynı örnek değil ama benim kafamda canlanan şimdi Hakkâri'ye bakıyorsunuz, Hakkâri'de millet mahkeme oldu mu örgüttekine gidiyor ama orada biraz hareketle aralarındaki bağ daha sıkı olmasından biraz da devletin onlara daha çok saldırmasından dolayı TC'yi yok sayıp bu tarafa bağlanma var ama İslamcılarda benzer süreç olmuyor sanırım.

Evet olmuyor. Orada çok faktör var yani iki hareketi karşılaştırmaya kalkarsanız, Kürt bölgelerindeki ana dinamik Güney Kürdistan'da özerk bölge kurulmasıdır. Hep vaatler üzerinden ve umutlar üzerinden konuşuyoruz ya, o insanlara çok başka umutlar veriyor. Orada bir devlet olmasa belki hâlâ odak noktası Ankara ve AB olacaktı (Ankara'dan AB'den vazgeçmiyor Kürtler onu söylemiyorum da) ama artık bir vaat daha var, hiçbir şey olmazsa orası var ama İslamcılar için hemen dibimde "bir alternatif var" gibi bir durum yok; İran yok bir kere, İran çok radikal, çok küçük gruplar için böyle bir vaat noktası sadece ve o zaten o grupları yeniden üreten bir şey. Mesela o grupların dinamiğine baktığımızda gerçekten komşuda böyle bir şey olması çok çok önemli bir olay. Sürekli sınır geçiliyor, oradaki medreselere gidiliyor, oradan besleniliyor, o grupların yaşamasını, kendini yeniden üretmesini sağlayan şeylerden biri bu, şu anda aynı şeyi Kürt hareketi için söyleyebiliriz. Orada bir devletçiğin oluşması çok çok önemli bir durum, o devletçik olmasaydı, bugün oylar da o kadar yüksek olmazdı, söylem de o kadar keskin olmazdı. İslamcıların ise hemen yanı başlarında böyle bir durum olsaydı, Suriye'de Müslüman Kardeşler iktidarı olsaydı mesela o zaman farklı olurdu.

Ama İran'ın asla böyle bir role bürünemediğini görüyoruz.

Bürünemedi evet, İslam devrimi yayılamadı.

Bir de kitapta bu 30 yıllık süreci anlatırken İran devrimine yaptığınız bir atıf bana biraz abartılıymış gibi geldi. Türkiye'de pasif devrim sürecinin, Kemalist rejimin İran'da gerçekleşen İslam inkılâbının ardından kapıldığı panikle tetiklendiğini belirtiyorsunuz. Bu açıklama biraz iç dinamikleri önemsizleştirmiyor mu?

İç dinamikler bile İran'dan çokça etkilenen dinamikler. Akıncılar çizgisindeki kırılmalara bakarsanız, 70 sonlarında İran'daki hareketliliğin çok büyük etkisi var. MSP o kadar kolay kontrol kaybetmeyecekti iş kendi dinamiklerine kalsaydı. Hicret gibi ana gövdeden kopan fikirlerin ortaya çıkması, İran devrimi ile çok alakalı. İran devrimi 79'da öyle bir gecede olan bir şey değil, 2-3 seneye yayılmış bir süreç ve o takip ediliyor Türkiye'de. 70 sonlarındaki Türkiye İran etkileşimi ile 90'lardaki İran Türkiye etkileşimi aynı şey değil, İran 80'lerin sonlarına kadar bölgede çok daha fazla güç sahibi ki, hiç azımsanacak bir şey değil. Nasıl Bolşevik devrimi Orta Avrupa'yı, Doğu Avrupa'yı salladıysa aynı şekilde burası sallanıyor, bütün bölge sallanıyor, bütün bölgede çok büyük panik var. Yani şu andaki hikâye ile hiç karıştırmamak lazım, çünkü şu anda bölge devletleri çok başarılı oldular. Orada bir başarı hikâyesi var,

Sünni-Şii hattını çok iyi kurdular. İlk başta o hatta bir kırılma var, İran devrimi çok da Şii bir devrim olarak algılanmıyor, bir İslam devrimi olarak algılanıyor. Şu anda ama genel kitlelerin nezdinde algısı, bir Şii devrimi ve Şii devletidir ama ilk başta öyle değil hakikaten her an yayılacak korkusu var, büyük devrimci kalkışmalar bekleniyor ama olmuyor, tabi bunun da bir sürü nedeni var ama hiç azımsanacak bir şey değil, orada büyük patlama odur. Bolşevik paralellikleri üzerinden gideceğim, 1919-1921 arasındaki İtalya Almanya için de bunları düşünebiliriz, elbette orada da sol hareketler vardı, orada da işçi hareketleri vardı ama onları devletle çatışmaya iten Sovyet devrimidir, yoksa pasif devrimlere gidecekti, birden hareketin devrimcileşmesi Bolşevik devriminin etkisi ile oldu. İran'ın da aynı etkiyi yaratacağından çok ciddi korkuldu ve bunun nüveleri vardı.

Bugün baktığımızda zamanında Refah Partisi'ni insanların gözünde değersizleştiren ne varsa daha bol miktarda AK Parti'de var. Belki de buna en önemli örneklerden biri yolsuzluk, eskiye göre çok daha fazla olmasına rağmen aynı tepkiyi almıyor sanırım. Bu açıdan Milli Görüş geleneği ile AKP arasında nasıl bir karşılaştırma yapabiliriz?

Bir kere yolsuzluk aynı yabancılaşmayı yaratmıyor, çünkü vaatler farklı, beklentiler değişmiş durumda; İslam devleti, İslam ekonomisi, İslam hukuku gibi bir söz yok ki. Dolayısıyla bunu açıktan açığa çiğneyen şeyler de, "bu ne şimdi, ne oluyor!" gibi karşılanmıyor. Baştan söyleniyor: partimiz muhafazakâr girişimci partisi. Girişimci de çalar çırpar, muhafazakârlığa da çok aykırı bir şey değil. Tabi sorun değil anlamında söylemiyorum, elbette insanları rahatsız ediyordur ama, "ben bu davadan kopayım lanet olsun bunlara" noktasına getirmiyor. O mal daha sonra başka şekillerde temizleniyor, hayır işleriyle, ibadetle, zaten laik kesimle kurmuş olduğu farkla bir sürü yerde o mal temizleniyor zaten.

> Liberal demokrasiyi nasıl sorgulayacağız" bence şu aşamada en azından daha akademik bir soru, onu yaparız derslerimizde ve daha akademik ortamlarda, fakat bence şu anda Türkiye'de ciddi bir liberal demokrasi sorunu da var. Yani bu kadar bağırılırken liberal demokrasi diye, her türlü anti liberal ya da anti demokratik uygulama da yaşanıyor ve bunun sözcüsü tuhaf bir şekilde yine bu liberal aydınlar oluyor.

Bir taraftan da bu darbenin de bunun üzerinde bir etkisi vardır.

Aynen, darbenin, cumhuriyet mitinglerinin, bu mitingler de çok önemlidir, o tekrar canlandırdı projeyi hem liberallerle entelektüel-duygusal bağın tazelenmesi etkisini yarattı hem de kendi içinde projeyi tazeledi.

Parti teşkilatları açısından baktığımızda Milli Görüş geleneği daha halkın içinden, AK Parti'deki teşkilat yapıları ise daha profesyonel, daha burjuva ama liderlere baktığımızda halk kendini Erdoğan'la daha fazla özdeşleştirirken ve Erdoğan'la özdeşleşmek aynı zamanda devletle özdeşleşmek iken Erbakan'da hem liderle tam özdeşleşme yok hem de orada ortaya çıkan popülizmde devletle özdeşleşme gibi bir şey değil.

Değil evet, o ilerde vaat edilen devletle özdeşleşmeydi: Siyasi toplum-sivil toplum bağı kuruluyor ama daha devleti almadık. Devlet alınınca o zaman Erbakan'la özdeşleşme devletle özdeşleşme olacak(tı). Erbakan'da hem Almanya eğitimli mühendis hem hafif şeyh havası var, Erdoğan ise tam mahalle delikanlısı hep bir Kasımpaşalı vurgusu var, ama sadece bu değil mesele. Hem Kasımpaşalılık boyutu var hem futbol boyutu var ama aynı zamanda teşkilatta çalışmış olmak boyutu var. Belki çok atlanan ve dikkat edilmeyen bu, siz Kasımpaşa'dan herhangi bir delikanlı alıp isterse biraz da futbolcu olsun, partinin başına koysanız aynı etkiyi yaratmaz. Şu andaki etkisi toplumun her kademesini tanıyan bir insan olmasıyla alakalı gerçekten, tanımak da şu şekilde bir tanımak, gece gündüz her kademe ile hemhal olmuş bir insan. Kime nasıl hitap edeceğini çok iyi biliyor ve bunu kitaplardan değil hayatın kendisinden öğrenmiş. Herkesi, her şeyi çok iyi tanıyor. Ben bunu nasıl gördüm, televizyonda gördüğümüz konuşmalarla benim Sultanbeyli'de gör-

düğüm konuşması çok farklıydı. Orada hissediyorsunuz, o kitlede nasıl bir bağlılık var ve hep çok başarılı bir biçimde yeniden kuruluyor. Bir metin var, o metni öğrenmiş gelmiş konuşuyordu fakat her konuşmacı konuştuğunda insanlar kendi aralarındaki konuşmalarına dalıp gidiyorlar, işin doğasında var zaten dağılıyorlar. Erdoğan çok iyi farkına varıyor hemen tonunu değiştiriyor, konuyu değiştiriyor, vurguyu değiştiriyor ve millet yine ayağa kalkıyor. Ben öyle bir konuşmacı az gördüm.

Teşkilatçı bir geçmişten gelmesi önemli diyorsunuz.

İşte bu, buradan pişip geldiği için.

Sürekli bir tekrardan tefsir edilme durumu var, yani o ne dese mesela, başka kodlarla başka bir satıhta gizli manalarıyla biraz komplotif katkılarla tekrar bir manalandırma var. Daha Fazilet ikiye bölünürken yok siz bilmiyorsunuz, Hoca cumhurbaşkanı Tayyip de başbakan olacak komplolarından bugün One Minute sonrasında hakikaten gidip Kudüs'ü fethedeceğine kadar giden bir komplo evreni. Bu tavrı nasıl değerlendiriyorsunuz, bu komplo siyasetini ve yeniden anlamlandırma ihtiyacını doğuran ne sizce?

Bu çok inanılmaz bir şey. Bu sadece Erdoğan, sadece Davutoğlu meselesi değil, bu bir siyasi gelenek, siyasi kültür meselesi. Bu bizim kültürümüzün bir parçası zaten ama kültür deyip, biz de buyuz, demek istemiyorum. Bu son on senedir inanılmaz şiddetlenmiş bir durum. Her kesim bunu besledi, "muhafazakâr demokrasi"nin (ya da siz ona ne derseniz deyin, neo liberalizmin mi dersiniz, İslamcılığın mı dersiniz) düşmanları bunu ayrıca besledi. Bu dönemde şunu da gördük mesela, eski İslamcı komplo teorilerinin nasıl seküler kesim tarafından benimsendiğini, nasıl daha da meşruiyet kazandığını, tekrar tekrar dolaşıma sokulduğunu bunların hepsini gördük. Bu sadece AK Parti'nin şeriatçı olması üzerinden kurulan bir şey değil. Ulusalcıların, dünyayı nasıl Yahudilerin yönettiğini, her köşede bir Yahudi olduğunu Türkiye'nin bütün iplerinin Yahudilerin elinde olduğunu anlattığını gördük. Zamanında İslamcı camiada olan bu korku çok daha şiddetli gösterdi kendini ulusalcı camiada, tabi ulusalcı mı dersiniz o camianın da adı belli değil ancak şu an Türkiye'nin laik kesimleri bunu benimsemiş durumda. Şimdi de her taşın altında Kürt arıyorlar. Şimdi yeni moda, başbakanın danışmanlarının kaçı Kürt, kaçı Şeyh Said'in torunu. Bu zihniyet daha sağ kesimlerin zihniyetiyken, eskiden bir zamanlar kendilerine merkez sol diyen kesimlerin zihniyeti haline geldi şu anda, bu da dönüp dolaşıp o kesimleri vuruyor. Biz Yahudiysek asıl siz Yahudisiniz, tartışma böyle yerlere kilitlenince, bu da bahsettiğimiz komplo teorilerini besleyen bir şey haline geliyor. Hepsinin komploları birbirini beslemeye ve siyaset bunların üzerinden dönmeye başladı. Uygulamalar nedir, ne oluyor, ne yapılıyor, devlet nasıl dönüşüyor üzerinden değil de, aslında gerçek niyet ne ve bunlar aslında ne yapacak. İşin ironik yanı laik kesim aslında bunlar şeriat devleti kuracak dedikçe, İslami kesim "vay be aslında şeriat devleti geliyormuş" diyor.

Tüm bu liberal söylemin dolaşımına rağmen aslında siyasetin çok daha başka semboller üzerinden, temsiller üzerinden gitmesi. Bütün oyun böyle kurulmuş olsa da aslında çok daha başka belki tarihsel kökenlerini de bulabileceğimiz daha bir tepkisel, semboller kapalı bir dil, kesinlikle bu ekonominin sürdüğünü görüyoruz. Sürekli olarak 94'te ve 97'de Sultanbeyli'deki örneklerinizde, çok ciddi bir ayrışma olan İslami kesimin milliyetçilik diye bir meselesi var hep, asla aşılamayan birtakım bariyerler, en radikallerde dahi belli bir noktaya kadar gelen bir millilik meselesi var ve hani bunun da 8 senelik iktidar süresince de çok ciddi birtakım transformasyonlara karşın hâlâ çözüm noktasında hep bir yerlerde tıkandığını fark ediyoruz. Siz bu hikâyeyi nasıl görüyorsunuz?

Evet, hatta biraz daha geriye götürüp MTTB'den de başlatabiliriz. Geçişlilikler o kadar ilginç ki, şu andaki en radikal İslami gruplardan birine baktığınızda 60'larda bunların hocalarının Türkeş'in kamplarına gittiğini, orada komando eğitimi aldığını görüyoruz, sonradan onlar da daha dürüst bir sorgulama süreci yaşıyorlar ama genelde o süreçler yaşanmıyor. Semboller iç içe, söylem iç içe, kadrolar iç içe ve hep geçişlilikler yaşanıyor MSP'den itibaren. 89'da tekrar bir geçişlilik var seçim koalisyonu sırasında, MHP-İDP-Refah seçim ittifakı, ama seçim ittifakı deyip geçmemek lazım çünkü 80'lerde sözde çok büyük bir kopuş yaşanmış, artık biz onların yüzüne bakmayız denmiş, Metin Yüksel olayı falan da var, çok büyük laflar edilmiş, bütün o lafların yutulduğunu,

tabi bütün harekette olmayabilir ama hareketin büyük çoğunluğunda o lafların yutulduğunu görüyoruz ve 89'da tekrar bağlar kopuyor. Hep böyle zaten, yani milliyetçilik diye halledilemeyen bir mesele var. Ufak bir istisna var ama o istisnanın ne kadar istisna olduğu tartışılır. Özellikle Kürtlerin ağırlıklı olduğu İslami gruplarda, bunun daha az olduğunu görüyoruz ama niçin tartışılır diyorum, çünkü özellikle son dönemde, son 7 senedir, çünkü 94 ve 97 bir milat ise, Türkiye'nin yarısı açısından da ya da dörtte biri açısından da 2003 milattır. Kürt İslamcılarda da bir milliyetçileşme, bu sefer de öbür tarafın milliyetçileşmesini görüyoruz. Bu sefer Türk İslamcılar onlara dönüyorlar, "abi ne yapıyorsunuz, bir de siz milliyetçi olursanız dava toptan gitti.", Geçenlerde güzel bir metafor duydum Kürt İslamcılardan, "ümmetin namusunu biz mi kurtaracağız". Yani, Kürtler diyor ki "herkes milliyetçi olmuş, bütün ümmetin yükünü biz mi sırtlayalım, insafsızlık değil mi bu? Siz milliyetçilikten uzaklaşın eyvallah, sonra biz de uzaklaşırız. Biz yaptık, hep biz yaptık, olmaz bu kadar."

90'larda Kürtler zorunlu göçle İstanbul'a geldiğinde mesela burada hani milli görüşün, Erbakan'ın onlara vereceği bir imkân var mıydı yani sürekli bir şey korkusu pompalanıyor ya, hâlâ var, biz yaparız ederiz, daha ümmetçiyiz aslında ama tabanımız milliyetçi bir kitle var ve bunu yaparsak kaçarlar. Bir kere bu korku ne kadar gerçek, Kürtler zorunlu göçle geldiği zaman, o zaman Kürt partisi HADEP zorunlu göçle gelenlerin örgütlenmesi açısından lokaller, dernekler yapılıyor, insanlar oturup kalkacak yerlere gitme açısından oralarda sosyalleşmeye başlıyorlar. Benzer bir süreci acaba 90'larda İslami parti de yapabilir miydi?

Yapmadı zannetmeyin, yaptı zaten. Bunlar hep yaşandı, zorunlu göçle gelenler de, zorunlu göçle gelmeyen bir sürü Kürt de partinin içinde yer buldu fakat bu hep ihtilaflı bir süreçti, Türklerden hep itiraz oldu buna. Dolayısıyla hep mevzi savaşı, bu sefer İslamcı mevzi savaşı değil, Kürtlerle Türkler arasında. Parti içi, belediye içi, "sen oraya alındın ben buraya alındım." "Her tarafa Kürtleri doldurdular" diyerek partiden ayrılanlar, tam tersine "Kürt davasına sahip çıkıyorum diye bana PKKlı diyorlar" deyip partiden ayrılanlar, hep bunlar yaşandı. AK Parti ile ne oldu, bunlar yaşanmaya devam ediyor AK Parti ile o süreç bitmiş değil. Bunu zayıflık olarak da, güç olarak da okuyabilirsiniz çünkü bütün bu kaynamayı içinde yaşamasına rağmen parti, diğer partiler bu kaynamayı içlerinde yaşamıyorlar, ya bu kaynama sayesinde ya da buna rağmen parti Kürtlerin ve Türklerin partisi olarak devam eden tek parti, kitle partileri arasında, böyle bir parti kalmadı Türkiye'de. Hâlâ AK Parti Türklerin ve Kürtlerin partisi ama AK Parti'yi aşan durumlar da var artık, çünkü olay çok keskinleşti. Benim 2000 yılında görmediğim mesele, mesela partinin içindeki blokların bunun üzerinden kurulması, yani partinin içindeki bloklar daha ekonomik ve dini meseleler üzerinden kuruluyordu 90'larda. Artık onlar zaten üzerinde tartışılan meseleler değil. Artık Türkiye'de bir siyasi mesele varsa bu etnik mesele, Türkiye'nin geneliyle alakalı bir şey, dolayısıyla partinin içindeki mesele de etnik bir mesele.

AKP ile ilgili birkaç yerde kendinin Amerikan muhafazakârlığını örnek alması ve Amerika iç siyasette ne yapıyor ona bakayım, ondan takip edeyim diye bir şey yaptığını söylüyorsunuz. AK Parti'ye oy verenler ve onun destekçileri açısından Amerikan muhafazakârlığı algısını nereye oturtabiliriz tam olarak?

Hem Amerikan hem Avrupa muhafazakârlığı tabi, aslında Avrupa ile kanallar bir yerde daha açık denilebilir, daha kurumsallaşmış. Mesela belediyenin Avrupa birliği eğitim seminerleri var. Avrupa'dan öğrenme süreci daha kurumsallaşmış bir şey. Amerika ise zaten ta bu soğuk savaş, ehli kitap algısı, dönemlerinden beri biraz daha romantik bir yerdir. Özellikle çok radikalleşmeyenler, çok İslamcılaşmayan daha muhafazakâr, kendini merkez sağda konumlandıranlar açısından bu tekrar canlandı ama bu daha ütopik romantik bir şey, ne kadar biliniyor, ne kadar takip ediliyor? On sene öncesine göre daha çok takip ediliyor, daha çok okunuyor ama AB hikâyesinde olduğu kadar kurumsallaşmış değil. Bunun tek istisnası var Gülen cemaati. Gülen cemaati zaten artık eğitim seminerlerini falan bırakın, orada yaşayarak öğreniyor. Amerikan kongresiyle iç içeler, senato ile iç içeler, iş çevreleri ile iç içeler, eğitim çevreleri ile iç içeler. Dolayısıyla sürekli bir öğrenme süreci olduğu kesin.

TEBLİĞİN (CİHADIN YUMUŞAK GÜCÜ) MUHATABA UYGUNLUK İLKESİ:

TEBLİĞ MUHATABA UYGUN OLMALIDIR

"İnsanlara bildikleri şeyden söz ediniz. Kabul etmeyecekleri şeyleri bırakınız. Sizler Allah'ın ve Rasûlü'nün yalanlanmasını nasıl isteyebilirsiniz."
Hz. Ali (r.a.)

Burhanettin CAN

Giriş

Tebliğde amaç, kişinin bilgiçliğini ortaya koyarak çevresine karşı üstünlük kazanması ve bu yolla nefsini tatmin etmesi değildir. Tebliğ sırat-ı müstakimden sapan bir fert ya da topumu sırat-ı müstakime getirmek ve de orada tutabilmek amaçlıdır. Sırat-ı müstakim üzere olan bir toplumu ise korumak, takva düzeyini artırmak da tebliğin görevidir. Bunun olabilmesi için kullanılacak metod ve metodun dayanacağı ilkeler önemlidir.

Geçen sayıda tebliğin dayandığı temel ilkeleri tasnif etmiş ve bu ilkelerden **Dua İlkesi (umdesi)**, ***Değerlere Uygunluk İlkesi, Tedricilik İlkesi ve Tekrar İlkesi***ni açıklamıştık

Bu çalışmada, tebliğde göz önüne alınması gereken temel ilkelerden **'muhataba uygunluk ilkesi'** üzerinde durulacaktır.

Muhataba Uygunluk İlkesi

Tebliğ, bir kimseyi uyarma, aydınlığa ve hakikate çağırma gayretidir. Ona kim olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini, hayatın gayesini başlangıcını ve sonunu anlatarak, onu kendi benliğine (fıtratına) döndürmek için yapılan bir duyuru, bir çağrı, bir ikna, bir telkin, bir nasihat, bir öğüt ve bir tavsiye, marufu emredip münkerden alıkoyma hareketidir. Bir kimlik, bir benlik oluşturma ve onu koruma sürecidir. Bu nedenle tebliğ, rastgele bir anlatım, bir bilgi aktarımı meselesi değildir. Tebliğ, tebliğci, mesaj(tebliğ konusu), muhatap, içinde bulunulan ortam ve kullanılan metod olmak üzere 5 ana unsur ihtiva eder. Tebliğde muhatap, değiştirilmesi ya da korunması gereken fert ya da toplumdur.

Bir doktor, her hastasını ayrı bir fert, varlık olarak ele alır; muhatabı olan hastanın hastalığının özelliğine ve bünyesinin durumuna bağlı olarak ona tedavi uygular ve ilaç verir. Hastalık aynı olsa bile vücut özelikleri farklı olan bireylere uygulanacak tedavi şekli ve verilecek ilaçların doz miktarı değişebilir. Aynı şekilde içinde yaşadıkları ortama, yedikleri yemeklere dikkat etmeleri gerektiğini kendilerine hatırlatır. Sirayet edici hastalıklara karşı uyarılırlar. Mikroplu ortamlardan uzak durmaları tavsiye edilir.

Tevhidi değerler ve şeytanı değerler açısından gerek fertlerin ve gerekse toplumların gösterdikleri özellikler ve tavırlar çok değişiktir. O nedenle tebliğci, bir doktor, bir psikolog olarak muhatabına uygun bir anlatım şekli ve yol haritası belirlemek zorundadır. Her bir şahsa ve her bir topluluğa sahip oldukları değer ve özelliklere göre ayrı bir reçete sunmak ve ayrı bir tedavi uygulamak, tebliğcinin en temel görevlerinden biridir. **Muhataba göre tebliğin çerçevesini ve yol haritasını belirlemeye, Tebliğde *muhataba uygunluk ilkesi* adını vermekteyiz.**

Tebliğin Muhatapları

Tebliğci açısından Tebliğin muhatabı herkestir. Dolayısıyla

tebliğcinin karşısında homojen belli bir insan unsuru olmayıp son derece karmaşık bir yapı, yelpaze(spektrum) vardır. Muhataba uygunluk ilkesi tebliğcinin muhatabını tanıması ve ona uygun bir yol haritası belirlemesi anlamına gelmektedir. Muhatabı **tanımak demek onun psikolojisini bilmek demektir. Muhatabın psikolojisi;**

İnanç, fikir ve kültürel yapısı ve bunlara bağlılık düzeyi Ruhsal durumu Mesleği Eğitim düzeyi Zeka düzeyi

Etnik kökeni Akrabalık ilişkisi Cinsiyeti Yaşı Sağlık durumu Toplumdaki sosyal konumu ve saygınlık düzeyi Kişilik yapısı Kendine güven derecesine bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. Tebliğcinin öncelikle bilmesi ve unutmaması gereken gerçek, Allah insanları **bedensel, zihinsel ve ruhsal yapıları ve gelişimleri itibariyle farklı güç ve yetenekte yaratmıştır:** ***"[017.084] De ki: «Herkes kendi yaratılışına (fıtrat tarzına) göre davranır." "[071.014] «Oysa O, sizi gerçekten tavır tavır yaratmıştır.»"*** İnsanların yaratılışlarındaki/genetik yapılarındaki farklılık, tebliğe karşı takınacakları tavrı ister istemez etkileyecektir. Tebliğcinin, muhatabının psikolojisini göz önüne alarak kullanacağı dili ve malzemeyi ayarlaması gerekmektedir. Bu nedenle **Hz. Peygamber;** ***"Herkese derecesine göre davranın", "insanlara akıllarının alabileceği (anlayabilecekleri) kadar konuşun."*** uyarısında bulunmaktadır.

Konunun, seviyenin ve ortamın ayarlanamaması fayda yerine zarar getirebilir. Halk arasındaki tabirle 'kaş yapalım derken göz çıkarılabilir.' Abdullah ibni Mesud muhataba uygun olmayan bir anlatımın fitneye sebep olacağı kanaatindedir:

"Bir kavme akıllarının idrak edemiyeceği şeyi söylemen doğru olmaz. Eğer böyle yaparsan bazısı için fitne olur." (1)

Muhammed Hamdi Yazır tefsirinde; ***"Halkın anlayış kapasitesi (havsala-i marifeti)ne girmeyen ve girmek ihtimali bulunmayan şeylerin emredilmemesi gerekir."*** görüşünü belirtmektedir. (2)

Dolayısıyla *muhataba uygunluk ilkesi* tebliğci ile tebliğin muhatabı arasında en önemli bir köprüdür. Muhatabın kalbine giden yolları keşfeden ve bu yollardaki kapıları açan önemli bir anahtardır. *Muhataba uygunluk ilkesi*, tebliğci, muhatap, konu, tebliğ metodu ve ortam arasında optimal (en uygun) bir ilişki kurulmasını sağlar.

Aşağıdaki ayetlerde konu ile muhatap arasında ki ilişkinin nasıl kurulduğunu görmekteyiz:

"[030.020] Sizi topraktan yaratmış bulunması, ***O'nun ayetlerindendir;***

[030.021]Onda 'sükûn bulup-durulmanız' için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da, *O'nun ayetlerindendir.*

Hiç şüphe yok bunda, **düşünebilmekte olan bir kavim için gerçekten ayetler vardır.**

[030.022] Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerinizin ve renklerinizin ayrı (farklı ve değişik) olması da, *O'nun ayetlerindendir.*

Hiç şüphe yok bunda, **alimler için gerçekten ayetler vardır.**

[030.023] Geceleyin ve gündüzün uyumanız ile O'nun lütfundan (geçiminizi temin için rızkınızı) aramanız, *O'nun ayetlerindendir.*

Şüphesiz **işitebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.**

[030.024]Size bir korku ve umut (unsuru) olarak şimşeği göstermesi ile gökten su indirmek suretiyle ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi de, *O'nun ayetlerindendir.*

Hiç şüphe yok bunda, **aklını kullanabilecek bir kavim için gerçekten ayetler vardır."**

Rum süresinin 20 den 24 'e kadar olan yukarıdaki ayetlerinde, **4 farklı özellik** öne çıkarılarak tanımlanan **4 farklı insan unsuruna** hitap edilmektedir:

Düşünebilenler
Âlimler
İşitebilenler

1. Aklını Kullanabilenler

Ayetlerin muhtevalarındaki değişime paralel olarak muhatap kitle değişmektedir.

Rum süresinin 20. ve 21. Ayetlerinde, **insanın topraktan yaratılması, yeryüzüne dağılmaları, eşlerinin yaratılması, eşlerin birbirlerine gerek biyolojik ve gerekse ruhsal olarak ihtiyaç duymaları konuları** ele alınmakta ve muhataplara sunulmaktadır. Pratik hayat içerisinde sürekli yaşanan ve gözlemlenebilen bir durum vardır. Ancak bundaki hikmetler ve nimetler, tefekkür edilerek kavranabilecek-

tir. İşte bu nedenle bu konunun muhatabı **düşünebilenler, tefekkür edebilenlerdir.**

Rum süresi 23. ayetinde **uyumak ve rızık aramak işitebilen, duyabilen bir topluluğa ayet olarak gösterilmektedir. Uyumak** vücudun doğal ihtiyaçlarındandır. İnsan iradesinin belli boyutları ile dışında olduğu için rızık aramaktan daha önce zikredilmektedir. Rızık aramak, ihtiyaç varsa gerekmektedir. Uykudan herhengi bir ses duyularak uyanılabilir. Rızık ise bilgi toplamak, sormak, araştırmakla elde edilir. Dolayısıyla o da nihai tahlilde işitme fonksiyonu ile bağlantılıdır. Bu sebeple bu iki konu işitebilenlere ayet olarak gösterilmekte, sunulmaktadır.

Rum süresi 24. ayetinde umut ve korku, gökten su indirme ile yeryüzünün Ölümünden sonra yeniden diriltilmesi konularında muhatap, aklını kullananlar/kullanabilenlerdir. Her iki konu ve kendi aralarında olan ilişkileri, sadece işitme ve düşünme ile vuzuha kavuşturulabilecek cinsten konular değildir. Hikmeti, esrarı ortaya çıkarabilecek olan ayrı bir fonksiyona, aklı kullanmaya, ihtiyaç vardır. Kaldı ki aklın verimli çalışabilmesi için de görme ve işitme fonksiyonlarını kullanması gerekmektedir. Ayette dolaylı, gizli olarak buna vurgu vardır.

Rum süresi 23. ayetinde yer alan 'Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerin ve renklerin ayrı (farklı ve değişik) olması' konularında, sahip oldukları hikmet, sır, esrar ve ilmi derinlikten dolayı âlimler muhatap olarak alınmaktadır. Çünkü bu dört konu çok karmaşık, çok büyük ve içerisinde pek çok bilimsel kanuniyet barındıran ve hâlâ daha esrarı tam olarak çözülemeyen konulardır. Bu dört olayı sade bir aklın, düşünmenin ve de işitmenin çözmesi mümkün değildir. **Vahyi, aklı ve beş duyuyu belli metotlar çerçevesinde birlikte kullanan/kullanabilen donanımlı insanlara ihtiyaç vardır. O insanlar da özel donanıma sahip olan âlimlerdir. Bu sebeple bu konular için âlimler muhatap alınmaktadır.**

Sosyal Konuma Uygunluk

Gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse Sünnette, konumuz açısından, farklı insan unsurlarının birlikte yer aldığı ilginç örnekler vardır. Biz burada üç tanesini ele alıp inceleyeceğiz.

2. Olay: Karun: Zengin, Mütekebbir

Kuran'da, Musa'nın kavminden, zengin ve mütekebbir olan Karun'a yer verilmektedir. Karun Kıssasında farklı insan unsurlarına bir olay üzerinden farklı hitaplarda bulunulmakta ve farklı mesajlar verilmektedir. Farklı insan unsurlarının psikolojileri, ruh halleri teşhir edilmekte, ona uygun bir anlatım ve hitap tarzı ortaya konulmaktadır:

"[028.076] Gerçek şu ki, **Kârun, Musa'nın kavmindendi, ancak onlara karşı azgınlaştı. Biz, ona öyle hazineler vermiştik ki, onun anahtarları birlikte (taşımaya) davranan güçlü bir topluluğa ağır geliyordu.**

Hani kavmi ona demişti ki: «Şımararak sevinme, çünkü Allah, şımararak sevince kapılanları sevmez.»

[028.077] «Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu ara, dünyadan da kendi payını (nasibini) unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsanda bulun ve yeryüzünde bozgunculuk arama. Çünkü Allah, bozgunculuk yapanları sevmez.»

[028.078] Dedi ki: «Bu, bende olan bir bilgi dolayısıyla bana verilmiştir.»

[028.079] Böylelikle kendi ihtişamlı-süsü içinde kavminin karşısına çıktı.

***Dünya hayatını istemekte olanlar:* «Ah keşke, Kârun'a verilenin bir benzeri bizim de olsaydı. Gerçekten o, büyük bir pay sahibidir» dediler.**

***[028.080]Kendilerine ilim verilenler ise*:**

«Yazıklar olsun size, Allah'ın sevabı, iman eden ve salih amellerden bulunan kimse için daha hayırlıdır; buna da sabredenlerden başkası kavuşturulmaz» dediler.

[028.081] Sonunda onu da, konağını da yerin dibine geçirdik. Böylece Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu olmadı. Ve o, kendi kendine yardım edebileceklerden de değildi.

[028.082] Dün, onun yerinde olmayı dileyenler, sabahladıklarında:

«Vay, demek ki Allah, kullarından dilediğinin rızkını genişletip-yaymakta ve kısıp-daraltmaktadır. Eğer Allah, bize

lütfetmiş olmasaydı, bizi de şüphesiz batırırdı. Vay, demek gerçekten küfre sapanlar felah bulamaz» demeye başladılar.

[028.083] İşte ahiret yurdu biz onu, yeryüzünde büyüklenmeyenlere ve bozgunculuk yapmak istemeyenlere (armağan) kılarız. **(Güzel) Sonuç da takva sahiplerinindir.**"

Karun kıssasında 5 grup insan Allah'ın mesajının muhatabıdır:
1- Karun
2- Karun'un İçinde Yaşadığı Toplum
3- Alimler
4- Dünyayı İsteyenler (Dünyevileşenler)
5- Takva Sahipleri

Kuran'da yer alan Karun kısasında ana muhatap, Karun ve Karun gibi düşünen, inanan ve yaşayan refahtan şımarıp azmış önde gelenler (Mele ve Mütref takımı)'dir. Ancak Karun üzerinden diğer insan unsurlarına mesaj verilmekte, uyarılıp korkutulmaktadırlar.

Karun'un içinde yaşadığı toplum anlaşıldığı kadarıyla duyarlı bir toplumdur ve Karun'un tutum ve tavrından rahatsızlık duymaktadır. Bu nedenle de onu uyarıp korkutmaktadır. **Belki de Allah bu kıssa üzerinden toplumların önemli görevlerinden birinin, yönetenleri, zenginleri, refahtan şımarıp azanları (mele ve mütref takımını) uyarıp korkutmak, onlara tebliğ yapıp denetlemek (Parlamento Dışı Siyaset) olduğu mesajını vermektedir.**

Kıssada tebliğin muhtevası, Karun'un yaşam tarzı ve zihniyetinde ki yanlışlıkları düzeltmeye dönüktür. Toplum Karun'u 5 ana noktada uyarmaktadır:

- **"Şımararak sevinme"**
- **"Ahiret yurdunu ara"**
- **"Dünyadan kendi payını (nasibini) unutma"**
- **"İhsanda bulun"**
- **"Yeryüzünde bozgunculuk yapma"**

Halk Karun'un içinde bulunduğu ruh halini ve toplum içerisindeki statüsünü göz önüne alarak Karun'un ihtiyacı olan konuda kendisine uyarıda, telkinde bulunmaktadır. Halk Karun'un Allah'a inandığını göz önüne alarak bütün uyarılarını Allah'la ilişkilendirerek yapmaktadır. **« 'Allah şımararak sevinenleri sevmez', 'Allah'ın sana verdiğiyle', 'Allah'ın sana ihsan ettiği gibi', 'Allah, bozgunculuk yapanları sevmez.»**' ifadeleri bunu göstermektedir. Halk Karun'un sahip olduğu servetin farkındadır. Ancak bu servet ona Allah tarafından ihsan edilmiştir. Bu nokta ifade edilerek yapılan hatırlatma, şımarmasını engellemek amaçlı olup onun da ihsanda bulunması ve toplumsal dengeyi bozmaması, böylelikle fesada neden olmaması, kendisine estetik bir şekilde hatırlatılmaktadır.

Ancak Karun kendisine yapılan bu hatırlatmaları anlayamaz, kibrinin bir sonucu olarak servetinin asıl sahibi kendisinin olduğunu ve bunu kendi bilgisi sayesinde kazandığını beyan eder. Servet edinmesinde Allahın lütfunu görmez.

Toplum içerisinde dünya hayatını isteyenler, dünyevileşenler, Karun'un servetinin gerçek mahiyetini keşfedemeyip ona hayranlık duyar, onun gibi olmak ister ve onun Allah'ın sevgili kulu olduğuna inanırlar. Ancak bu grup, Karun'un malı mülkü helak edildiğinde dün söylediklerini anında yalanlar ve tavır değiştirirler. Kendi hallerine şükrederler, gereği yapılmayan, gereği yerine getirilmeyen bir zenginliğin helak nedeni olduğunu anlarlar. Rızkın Allah tarafından dağıtıldığını, kısıp genişletmenin ilahi bir denklemin parçası olduğunu itiraf ederler. **Allah dünyevileşmiş olan bu grup üzerinden gelecek nesilleri uyarıp korkutmaktadır.**

Allah iman edenlere asıl mesajı, ilim adamları aracılığıyla vermektedir. Alimler dünyevileşen bu kesimi kınayarak onların üzerinde psikolojik bir baskı uygulamaktadırlar. Dünyevileşenler Karun'un servetine dikkatlerini yoğunlaştırırken Alimler, onların dikkatlerini Allah'ın sevabına çevirmeye çalışmaktadır. Allah'ın sevabının her şeyden üstün olduğunu onlara kabul ettirmek istemektedir. ***Allah'ın sevabına nail olmanın yolu üç şarta bağlanmıştır: İman etmek, salih amellerde bulunmak ve sabretmek.***

Karun kıssası ile toplumun değişik kesimlerine mesaj verilmiş olmakla birlikte asıl mesaj, takva sahiplerine verilmektedir. Kıssadaki tüm konular, ahiret yurdunun sahibi olmak isteyen takva sahiplerini eğitme amaçlıdır. Takva sahiplerine verilen en büyük ders, 'eğer ahiret yurdunu istiyorsanız, yeryüzünde büyüklenme-

yin ve de bozgunculuk çıkarmayın' olmaktadır.

Karun kısasında geçen 5 grup insana Tebliğ ve telkine elverişli olunan bir ortamda ya da psikoloji içerisinde hitap edilmektedir. Mesajın muhataplarına değer verilmekte, onlara doğrudan cepheden taarruz yapılmamaktadır. Sadece dünyevileşenler kınanmakta fakat azarlanmamaktadır. Olaylar anlatılırken muhatapların dikkatleri çekilmekte, zihinlerde yorgunluk oluşturulmamaktadır. Bu hususlar *muhataba uygunluk ilkesi*nde dikkat edilmesi gereken önemli noktalardır.

3. Olay: Cahil, Fakir Arabi

Hz. Peygamber muhataba uygunluk ilkesini en estetik bir şekilde kullanan büyük bir tebliğcidir. O, muhataplarının bütün durumlarını analiz ediyor, duruma hakim oluyor, sonra da muhatabının psikolojisine, durumuna, kaldıracağı yüke göre kendisine İslam'ı anlatıyor, sorduklarına cevap veriyor, taleplerini karşılıyor.

Aşağıdaki hadiste Hz. Peygamber'in muhatabın psikolojisini, ruh halini dikkate almadaki hassasiyeti çok açık bir şekilde görülmektedir:

"Birgün, **İslamiyet'e iyice ısınmamış bir arabi,** Hz. Peygamber'e gelerek O'ndan bir şeyler ister. O da, bu fakire yardımda bulunur.

Adam kalkıp giderken Hz. Peygamber ona, ***"Seni memnun edebildim mi?"*** der.

Adam, ***"Hayır, bunlar da memnun olunacak birşey mi sanki!"*** diye söylenir.

Adamın bu nezaketsiz davranışına karşı ashaptan orada bulunanlar son derece kızarlar ve onun üzerine yürümek isterler.

Hz. Peygamber, onlara durmalarını işaret ederek, evine gidip bu adama başka şeyler daha getirip verir.

Sonra yine ona, ***"Şimdi seni memnun edebildim mi?"*** der.

Adam da, ***"Evet yardımda bulundun, Allah ailene ve aşiretine hayır versin"*** der.

Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, ***"Öyleyse gel, deminki darılttıklarına bu memnuniyetini açıkla ve sana olan düşmanlıklarını gider"*** der.

Adam içeri girerek müslümanların huzurunda Hz. Peygamber'den memnun olduğunu belirtir.

Daha sonra Hz. Peygamber **şu misâli** anlatır:

"Bu adamla benim durumum, devesini kaçıran adamın durumuna benzer.

İnsanlar, devesini yakalayabilmek için peşine düşerler. Deve de, bu kalabalıktan ürkerek daha uzaklara kaçar.

Sonunda deve sahibi, ben devemin huyunu daha iyi tanırım, siz devemle benim aramdan çekilin, der ve sonra oturur.

Eğer bu adam ilk sözünü söylediğinde sizi bırakaydım, onu öldürmüş olurdunuz, o da cehenneme giderdi." (3)

Bu hadiste 3 grup insan yer almaktadır:

- ***Hz. Peygamber***
- ***Fakir Arabi***
- ***Sohbette Bulunan Sahabeler***

Arabi kendisine Hz. Peygamberin yaptığı yardımdan memnun değildir. Hz.

Peygamber Arabi'ye ilk yardımı yaptığında Arabi'nın verdiği cevaptan bunu anlayabilmekteyiz. Hz. Peygamber'in kendisine, ***"Seni memnun edebildim mi?" diye sormasının bir sebebi olmalıdır.*** Ya Arabi'nin kendisine yapılan yardıma karşı takındığı tavır, sergilediği ruh hali Hz. Peygamberin dikkatini çekmiştir ya da Arabi üzerinden sahabeyi eğitmek, telkinde bulunmak, nasihat etmek istemektedir. Belki de her ikisini birden gerçekleştirmek istemiştir.

Arabi kendisine yapılan yardımı yeterli bulmamış ve Hz. Peygamber'in sorusu üzerine çok kaba bir tarzda, ***"Hayır, bunlar da memnun olunacak birşey mi sanki!"*** diyerek duygularını dışa vurmuştur. Bu tavır üzerine (cahil, bedevi birine karşı) iki farklı insan unsurunun iki farklı davranışı ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber Arabi'nin tepkisini, kabalığını büyük bir olgunluk ve şefkatle karşılarken; sahabe onu dövmek ya da öldürmek istemiştir. Sahabenin hatası muhatap oldukları bedevinin karakterini, cahilliğini, kabalığını görememiş olmasıdır. Hz. Peygamber Arabi'nin isteğini makul görüp onu memnun edecek tarzda ona yeniden yardımda bulunmuştur. Arabi'nin yapılan yardımdan memnun olduğunu gören Hz. Peygamber, arabinin ruh dünyasına, ***"Öyleyse gel, deminki darılttıklarına bu mem-***

nuniyetini açıkla ve sana olan düşmanlıklarını gider" diyerek girip onun sahabeden dolaylı bir şekilde özür dilemesini sağlamıştır. Aynı zamanda sahabede ani olarak oluşan yanlış duygu ve düşünceleri, aceleci karar ve davranışları izale etmek istemiştir. Daha da önemlisi sahabeyi tebliğ konusunda çok ciddi bir eğitime tabi tutmuştur. **Onlara deve ile sahibi arasındaki ilişkiyi örnek vermekle, 'öncelikle muhatabınızı tanıyın, ondan sonra onun huyuna suyuna göre davranın, öfke ile karar vermeyin' demek istemiştir.**

Hz. Peygamber, tebliğin amacının insanları yaşatmak, kurtuluş yoluna götürmek olduğunu, tebliğcinin bu gerçeği asla unutmaması gerektiğini; "**Eğer bu adam ilk sözünü söylediğinde sizi bıraksaydım, onu öldürmüş olurdunuz, o da cehenneme giderdi." diyerek sahabeye bir kez daha hatırlatmıştır.**

4. Olay: Cahil, Zina İzni İsteyen Genç

Konumuzla ilgili ilginç örneklerden biri de. Hz. Peygamber'den zina için izin isteyen genç hadisesidir:

"Bir genç Rasûlüllah'tan zina izni istiyor, çevredekiler genci azarlıyor, tersliyorlar.

Rasûlüllah: "Yaklaş" diyor ve onu dizi dibine oturtuyor ve diyor ki: ***Annene zinanın yapılmasını istermisin?***

Genç: Yoluna kurban olayım, hayır istemem ya Rasûlallah.

Raûlüllah: Diğer insanlarda anneleriyle zina yapılmasını arzu etmezler.

Peki kızın için böyle bir şey düşünür müsün?

Genç: Olamaz ya Rasûlallah.

Rasûlüllah: İnsanlar da kızları için zinadan tiksinirler.

Rasûlüllah, kızkardeşi, halası, teyzesi için aynı soruları tekrarladı. Mahremleri hakkında insanların zinaya razı olmayacaklarını ifade etti. Ve elini gencin göğsüne koyup:

"Ya Rabbi, bunun günahını bağışla, kalbini temizle ve fercini muhafaza buyur." buyurdu.

Genç ikna olmuş olarak kalktı." (4)

Bu hadisede **Hz. Peygamber, Genç, Sahabeler olmak üzere üç grup insan bulunmaktadır. Hz. Peygamber baş tebliğci olarak toplumu değiştirerek fıtrat esasına dayalı bir hayat tarzını inşa etmek amacında olduğu için kendisine yapılan bu ve benzeri teklifleri hep bilgisizlik, cahillik unsuru olarak görmüş, kalplerinde hastalığın var olduğunu, henüz arınmadıklarını kabul etmiştir. Buna göre muhataplarına tedavi uygulayarak, onları arındırarak kurtuluş yoluna sırat-ı müstakime çıkarmaya çalışmıştır. Bu tür vakalarda Sahabenin ise ilk tepkisi, şiddet göstermek, muhataba hakaret etmek şeklinde olmuştur.**

Hz. Peygamber bu noktada tebliğini üç farklı insan unsuruna yöneltmektedir. Birincil hedef, istekte bulunan veya yanlış davranışta bulunan şahıs iken ikincil hedefi de olaya şahit olan, olay anında bulunan insanlardır. Dolaylı üçüncü hedef ise, olayı duyacak olan diğer sahabeler hatta gelecek nesillerdir.

Zina yapmak için izin isteyen gence Hz. Peygamber'in takındığı tavır, insanların genel bir zaaf noktasını dikkate almak şeklindedir. İnsanlar genel olarak acı, tehlikeli, kötü şeyleri düşünürken kendi başlarına gelebileceğini hesap etmezler, genelde başkaları üzerinden düşünürler. Hırsızlık yapanlar kendi mallarının da çalınabileceğini, zina yapanlar kendi aile efradının da zina yapabileceğini genelde düşünmezler. 'Etme bulma dünyası' olduğunu göz ardı ederler.

Hz. Peygamber gence, bu temel zaaf noktasını göz önüne alarak yaklaşmıştır. Ona, sen başkalarının kadın akrabaları (anne, kız, karı teyze vb…) ile zina yaparsan başkalarının da senin hanım akrabalarınla zina yapmasını kabul etmiş olursun, demek istemiştir. Bunu isteyip istemeyeceğini, bunun onu rencide edip etmeyeceğini sorgulamasını istemiştir. Bunu yaparken de annesinden başlayarak sorgulamayı yürütmüştür. Sorgulatma boyunca gençte meydana gelen pişmanlığı kalıcı hale getirmek için ona, **"Ya Rabbi, bunun günahını bağışla, kalbini temizle ve fercini muhafaza buyur."** şeklinde dua etmiştir.

Olayın hem başlangıç hem de bitiş anlarında Hz. Peygamber'in el temasında bulunması sıkça başvurduğu bir yaklaşım tarzı olup muhatap üzerinde bir sevgi ve şefkat etkisi yapmakta, direnme gücünü kırmaktadır.

Muhatabın İç Duygularını Sezme

Tebliğin etkili olabilmesi için muhatabın psikolojisini çok iyi bilip ya da sezip, kafasından geçenleri okuyup ona uygun bir muhteva ve teknik kullanmak önemlidir. Hz. Peygamber ile Hıristiyan olan Adiyy Bin Hatem arasında geçen konuşma bu açıdan önemli bir örnektir:

"Rasûlüllah (s.a.v.) (Adiyy Bin Hatem'e): ***Ben senin niçin müslüman olmadığını biliyorum.***

Şimdi sen kendi kendine diyorsun ki : **"Bu dine girenler, insanların mal ve mevki itibarı ile en zayıfları, Arapların aralarından tard ettikleri güçsüz kimselerdir."**

Oysa ki Allah'a yeminle söylüyorum, pek kısa bir zamanda bu dinin mensupları arasında mal öylesine çoğalacak ki alan bulunmayacak.

Yine seni bu dine girmekten alıkoyan bir sebep de, müslümanların sayısının az, düşmanlarının sayısının ise çok olduğunu görmendir.

Rasûlüllah (s.a.v.): Ya, Adî, el-Hireyi biliyor musun?

Adiyy: Görmedim, fakat duyuyorum.

Rasûlüllah (s.a.v.): Allah'a andolsun ki bu din mutlaka tamamlanacak ve **işte o zaman bu el-Hireden tek başına bir kadın kalkıp gelecek ve Kabe'yi tavaf edecek.**

Yine herhalde seni, satvet ve saltanatın başkalarında olduğunu görme de, bu dine girmekten men ediyor. **Ama and olsun ki, pek yakın bin zamanda bizzat sen Babil'in beyaz saraylarının fethedildiğini işiteceksin."** (5)

Hz. Peygamber muhatabı olan Adiyy bin Hatem'i son derece iyi anlamış, onun ruh dünyasını keşfetmiş ve zihninden geçenleri okumuştur. Onun İslam'i seçmeyişinin üç ana nedenini;

"Bu dine girenlerin, insanların mal ve mevki itibarı ile en zayıfları, "Arapların aralarından tard ettikleri güçsüz kimseler olması."

"müslümanların sayısının az, düşmanlarının sayısının ise çok olması"

"satvet ve saltanatın başkalarında olması"

şeklinde saymış ve her seferinde her birine cevap vermiştir. İçinden geçenlerin okunması Adiyy bin Hatem'i sarsmıştır. Adiy bin Hatem'in duygularına, düşüncelerine tekabül eden cevapları, Hıristiyanlığın mazisini göz önüne alarak vermiştir. Hz. Peygamber'in ifadelerinde bunlar açıkça belirtilmiş değildir. Hz. Peygamber'in üslubu dolaylı olarak Adiyy bin Hatem'e Hıristiyanlığın yayılış tarihini hatırlatmış olmalıdır.

Muhatabın İnançlarını, Değer Sistemini Göz Önünde Bulundurmak

Tebliğde muhatabın inanç, değer sistemini göz önünde bulundurmak en çok dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Zihniyetler eleştirilirken ya da değerlendirilirken nezaketi elden bırakmamak son derece önemlidir. Örneğin bir Hindu ile konuşurken onların inanç sistemlerinde ineklere verdikleri değeri göz önüne almamak, çok büyük yanlış olur. Bu, Kur'an'ın yasakladığı bir davranış şeklidir:

"[006.108] Allah'tan başka yalvarıp-yakardıklarına (taptıklarına) sövmeyin; sonra onlar da haddi aşarak bilmeksizin Allah'a söverler."

Ayrıca muhatabın inanç sistemini bilmek ve bu konuda eksikliklerini keşfetmek, tebliğe nereden ve hangi dozda başlanacağı noktasında tebliğciye bir fikir verir. Hz. Peygamber Muaz bin Cebel'i Yemen'e gönderirken kendisine yaptığı nasihata, bu açıdan bakılmalıdır:

"Hz. Muhammed (s.a.v.): "Sen ehli kitaptan bir kavimle karşılaşacaksın.

Onların yanına varınca önce onları Allah'dan başka ilah olmadığına,

Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna tasdike davet et.

Eğer bunu kabul ederlerse, onlara Allah'ın beş vakit namazı farz kıldığını haber ver.

Bunu yaptıkları taktirde Allah'ın zenginlerden alınarak fakirlere verilen zekatı emrettiğini bildir.

Bunu benimserlerse zekat alırken sakın mallarının iyilerini seçme. Mazlumun ahını almaktan çekin. Çünkü onun ahı ile Allah arasında hiçbir engel yoktur." (6)

Bu hadisede muhatap kitle Ehl-i Kitap'tır ve onlar Allah'a inanmaktadırlar. Ancak onlar aynı zamanda teslisi (Baba-Oğul-Ruhü'l-Kudüs) benimsemektedir-

ler. Allah'ın ilahlık sıfatını Hz. İsa'ya da uygun görmektedirler. Bu sebeple Hz. Peygamber Muaz bin Cebel'e, "onları Allah'a imana çağır" dememekte; bir merdiven basamağı yukardan başlayarak, "onları Allah'tan başka ilah olmadığına davet et" demektedir. Yapılan teklif kabul edildiğinde bir basamak daha yukarı çıkılmaktadır. Zekat mal ilişkisine geldiği vakit, Hz. Peygamber Muaz'ı muhataplarının mallarının en iyilerini almama konusunda uyarmaktadır.

Dolayısıyla farklı inançtaki insan unsurlarına (kafirler, zalimler, müşrikler, münafıklar, kalbinde hastalık olanlar, Yahudiler, Hıristiyanlar, alimler, cahiller…) yapılacak tebliğde muhteva farklı olmalıdır.

Daha İyiye Gidişi Tavsiye Etme

Muhatap tevhidi değerlere tam bağlı ve tevhidi değerlerin gerektirdiği bütün şartları yerine getiriyor, hayatını tevhidi değerlere göre sürdürüyorsa muhatap sağlıklıdır. Bu tür insanlar da tebliğden azade değillerdir. Onlara takva yolunda ilerlemesi, nefsini nefs-i raziyye ve nefs-i merziyye mertebelerine ulaştırması tavsiye edilmelidir (89/27-30).

Adil olmaları, hevaya kapılmamaları, şahitliği tam yapmaları gibi konularda

zaaf göstermemeleri için uyarılırlar Böylelikle onların takva yolunda daha ileriye gitmeleri teşvik edilmiş olur (5/8).

Kınayıcının kınamasından korkmamaları, çekinmemeleri, Allah'tan başkasını veli edinmeleri telkin edilir. Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu bir tavır sergilemeleri konusunda nasihatda bulunulur (5/54-57).

Şahsiyete Saldırmamak

Tebliğde muhatabın şahsiyetine saldırmak, şahsiyetini rencide edici bir dil veya üslup kullanmak, tebliğin muhatabı olan ferdin kendi içine kapanmasına sebebiyet verebilir. Fert bütün algı mekanizmalarını kapatıp düşünmeyi askıya alabilir. Algı mekanizmalarını dış dünyaya kapatan bir ferdin, ne kalbine ne de ruh dünyasına girilebilir. Bunun için zihniyetler eleştirilmeli, yanlış tutum, tavır ve davranışlar üzerine gidilmelidir.

Kur'an-ı Kerim'de Ebu Leheb, Firavun ve Samiri gibi birkaç isim hariç genelde isimler üzerinden eleştiri yapılmaz. Hedef bir zihniyettir, bir anlayıştır. Bu yaklaşımla muhatap rahatlatılmakta, algı mekanizmaları açık tutulmaya çalışılmaktadır. Aşağıdaki ayetteki ifadeye bu açıdan bakılmalıdır:

"[002.142] **İnsanlardan birtakım beyinsizler:** «Onları daha önce üzerinde bulundukları kıblelerinden çeviren nedir?» diyecekler." (Bak: 9/28)

Nitekim Hz. Peygamber gördüğü yanlış davranışları, toplumun içerisinde isim vererek düzeltmeye kalkmamış, bunun yerine isim vermeden, 'insanlara ne oluyor ki', 'insanlardan bazıları', 'bazılarınız' gibi ifadelerle insanları uyarıp korkutmuş ve düzeltmeye çalışmıştır.

Bu konuda **Hz. Ali, "Topluluk içinde öğüt vermek, yüze vurmaktır."** der.

Muhatabı Bireye İndirgemek

Muhataba uygunluk ilkesinde önemli noktalardan biri de, zihniyet eleştirisi yaparken ferdi o zihniyete mensup olanlardan yalıtmak, bireye indirgemektir. Böylelikle, arkadaşlık, kardeşlik, akrabalık, dostluk bağlarının neden olduğu direnci kırma imkânı ortaya çıkabilir. Genelde insanlar bu tür bağlardan etkilenirler, ayıplanmaktan kınanmaktan korkarlar. İşte bu noktada yanlışın referans alınamayacağı, kötülüklerden, yanlışlıklardan bireysel olarak hesaba çekileceğimiz, kimsenin bir başkasının günahını yüklenemeyeceği tarzında bir dil ve üslup kullanılması, ferdi, ait olduğu zihin dünyasının bireylerinden koparıp bağımsızlaştırabilir:

"[035.018] Hiç kimse başkasının günahını yüklenmez. Eğer günah yükü ağır bir kimse, yükünün sırtından alınmasını istese, en yakını bile yükünün en küçük bölümünü kendi sırtına almaz."(Bak: 34/25, 2/48)

Sonuç: Bir İlke Yedi Yanılgı

Allah insanları farklı yaratmıştır. Huyumuz, suyumuz, mizacımız, karakterimiz, tabiatımız, genetik kodlarımız farklıdır. Dahası inanç sistemlerimize olan bağlılığımız, onları anlama, algılama ve hayatımıza uygulama derecemiz, düzeyimiz de farklıdır.

Kur'an bir tebliğ olarak insanları tevhidi değerlere göre yeniden yapılandırmak, şekillendirmek için gönderilmiştir. Kur'an'ın amacı, tüm insanlığın tevhidi esaslara dayalı bir hayat sürmesini sağlamaktır. O

nedenle de Kur'an'da, kainatta var olabilecek tüm insan unsurları ana frekansları itibariyle anlatılmakta, temel özellikleri ifade edilmektedir. Her birine yapılacak tebliğin ana bileşenleri, ana eksenleri belirtilmektedir. Tebliğcilerin öncelikle bu sınıflandırmayı öğrenmesi ve muhatabını tahlil edip ona göre davranması gerekmektedir. Tebliğin etkili ve kalıcı sonuç verebilmesi için *muhataba uygunluk ilkesi*ne riayet edilmelidir.

Türkiye'nin pratiğinde *muhataba uygunluk ilkesi* noktasında yedi temel yanılgı vardır; yedi noktada ciddi hatalar yapılmaktadır.

***Birinci Yanılgı:* Bilim adamlarının/Aydınların kendi aralarında tartışıp mutabakata varmadan ihtilaflı konuları kamuoyuna duyurmalarıdır.**

Tarihte çözülemeyen ne kadar mesele varsa 1980 sonrasında Türkiye'nin gündemine sokulmuş ve fakat sonlandırılmadan rafa kaldırılmıştır. Bu arada da birçoklarının kafası karışmış, yorgun savaşçı durumuna düşerek İslami duyarlılıklarını kaybetmişlerdir.

Bilim adamlarımızın/Aydınlarımızın bu noktada sorumlulukları vardır. Meseleleri öncelikle kendi aralarında tartışmalı, ortak bir mutabakat sağlandıktan sonra, birlikte kamuoyuna sonuçları açıklamalıdırlar.

***İkinci Yanılgı:* Geçmişteki farklı söylem, fetva ve uygulamaları, dönemin şartlarını göz önüne almadan olduğu gibi bugün uygulamaya sokmaya çalışmak; şablonculuk.**

Yine, 1980 sonrasında bu ülkede Cuma kılınıp kılınamayacağı gibi birçok mesele tartışılmış ve fakat sonuç alınmadan rafa kaldırılmıştır. Yapılan iş, yanlış mukayesenin, geçmişte verilen fetvaların ruhunu keşfedememenin bir sonucudur.

***Üçüncü Yanılgı:* İnsanların tevbe yapma hakkını elinden almak, hataları af etmemek.**

Mümin hata yapmaz değildir. Mümin melek değildir. Mümin hata yapabilir hatta günah işleyebilir. Bu noktada önemli olan hatada ısrar etmemek, hatadan dönmektir. Allah tevbeleri kabul edendir:

"[003.135] Ve 'çirkin bir hayasızlık' işledikleri ya da nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayıp hemen günahlarından dolayı bağışlanma isteyenlerdir. Allah'tan başka günahları bağışlayan kimdir? Bir de onlar yaptıkları üzerinde bildikleri halde ısrarla durmayanlardır."

Bir dönemlerin devrimci Müslümanları bugün dünyevileşmiş, 'mücahitlikten müteahhitliğe oradan da müsaitliğe' evrilmiş olabilirler. Bu değişim ve dönüşümün sonucu olarak birçok hata yapmış olabilirler. Bu, onları yok saymamızı gerektirmediği gibi ebediyen ıslah olmayacakları, hatadan dönmeyecekleri ve tevbe etmeyecekleri anlamına da gelmemelidir. Bu noktada yapılacak şey, onları da tebliğin muhatapları arasına almak ve tebliği onlara da yöneltmektir.

***Dördüncü Yanılgı:* İki farklı kültür medeniyet değerlerinin çatışmasını göz önüne almamak:**

Bu ülkenin insanları, sistemin esas aldığı Batı kültür medeniyetinin değerleri ile

İslam kültür medeniyetinin değerleri arasındaki çatışmanın ortasında bulunmaktadırlar. İki değer sisteminin onlar üzerinde oluşturduğu şizofreniyi tebliğciler göz önüne almak zorundadır. İnsanların sergiledikleri birçok tezatlı davranışın ana sebebi bu değerler çatışmasıdır. Tebliğcilerin bu noktayı görmesi, insanları eleştirmek yerine insanları düzeltirken sistemi değiştirecek eylemi de ortaya koyması gerekmektedir. Bu noktada Hz. Yusuf'un yaptığı dua unutulmamalıdır:

"[012.033] (Yusuf) Dedi ki: «Rabbim, zindan, bunların beni kendisine çağırdıkları şeyden bana daha sevimlidir. Onların kurdukları düzeni benden uzaklaştırmazsan, onlara (korkarım) eğilim gösterir, (böylece) cahillerden olurum.»"

***Beşinci Yanılgı:* Değişenleri, dünyevileşenleri görememek**

Bu da üçüncü yanılgının tam tersi bir durumdur. Bir dönemlerin devrimci Müslümanlarının artık değiştiklerini, eski söylem ve iddialarından vazgeçtiklerini, dünyevileştiklerini kabul edememek ya da etmemek. Özellikle güç kullanma mevkiinde olanların yaptıklarında bir sır, keramet arama gibi bir yanılgı vardır. Buna serap görme de dene-

bilir. Bu bakış açısına göre onlara bir şey denmemeli, her hangi bir uyarıda bulunulmamalıdır. Adeta onlar hatadan, kusurdan azadedirler. Oysa bu insan unsuru tebliğin muhatapları olmalıdır. Onlara karşı güçlü ve etkili bir hitapta bulunulmalıdır:

"[004.063] İşte bunların, Allah kalplerinde olanı bilmektedir. O halde sen, onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve onlara nefislerine ilişkin açık ve etkileyici söz söyle."

Altıncı Yanılgı: **Unutulan yoksullar**

İslam her kesimden insanı muhatap alır. Zengin olsun fakir olsun fark etmez. İslam fakirleri korur, gözetir. Zenginden olan hakkını alır, ona verir. İslam davasını benimseyen ilk Müslümanların çoğunluğu yoksul kimselerdi. Son yıllara kadar fakirlerin, yoksulların, kimsesizlerin hakkını, hukukunu savunanlar Müslümanlar olmuştur. Bir zamanlar gecekondu bölgeleri tebliğcilerin mekanı idi. En verimli sohbet mekanları oralardı. Zenginleşen bir kısım Müslümanların aşağılık kompleksi duyarak sınıf atlama gayretleri, onlara fakirleri, yoksulları unutturmuştur. Tebliğcilerin bu gerçeği görüp tebliği bu bölgelere daha güçlü bir şekilde yaymak mecburiyetleri vardır.

Yedinci Yanılgı: **Olumsuzlukların genelleştirilmesi**

Tebliğde düşülen diğer ciddi bir yanılgı da, bir dönemin devrimci Müslümanlarından bir kesiminin dünyevileşerek çevresini değiştirmesi, hatta burjuva özentisi içerisine girmesinden dolayı yapılan genellemedir: **'İslamcılar kaybettiler'**

Gerçekte kaybeden İslamcılar değil; sapan, dünyevileşen, yanlış yola giren ve cihadı terk edenlerdir:

"[009.093] Yol, ancak o kimseler aleyhinedir ki, zengin oldukları halde (savaşa çıkmamak için) senden izin isterler ve bunlar geride kalanlarla birlikte olmayı seçerler. Allah, onların kalplerini mühürlemiştir. Bundan dolayı onlar, bilmezler."

Böylesi yanlış yorumlama ve değerlendirme yapılmasının temel nedeni, cihadın bütüncül ve topyekun bir mücadele olduğunun unutulması ya da bilinmemesidir. Veya şahsi psikolojik yenilginin genelleştirilmesidir. Cihad inişli çıkışlı olup birbirine zıt taktiklerin uygulanmasını ihtiva eder. Muharebenin kaybedilmesi, savaşın kaybedildiği manasına gelmez; taktik mağlubiyetler her zaman olabilir. Önemli olan stratejik zaferdir. İslami mücadele için Uhud savaşının birinci evresi taktik zafer, ikinci evresi ise taktik mağlubiyettir. Her olaydan ders çıkarmasını bilen Müslümanlar tecrübelerine yeni tecrübeler katarak güçlenmesini bilirler.

İslamcılar bu dünyadaki sonuçları ne olursa olsun herhalükarda kazanan taraftırlar (58/22). Evet Mücahitler kaybeden değil kazanan taraftırlar. Bu Allah'ın onlara bir vaadidir:

"[004.175] İşte Allah'a iman edenler ve O'na sarılanlar, onları kendisinden olan bir rahmetin ve bir fazlın içine yerleştirecektir ve onları Kendisine varan dosdoğru bir yola yöneltip-iletecektir."

İslamcılar kaybetmemiştir çünkü:

"[094.005] Muhakkak ki her güçlükle beraber bir kolaylık vardır,

[094.006] Gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır."

İslamcılar kaybetmemiştir çünkü:

Hz. Muhammed: *"Şunu da bil ki Nusret (i ilahî) sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır."*

İslamcılar kaybetmemiştir, çünkü onlar hak için zulme katlanmayı ilke edinmişlerdir:

"Hz. Muhammed (s.a.v.): Hak için zillete katlanmak, batılla izzetli görünmekten şerefe daha yakındır."

İslamcılar kaybetmemiştir çünkü:

"[005.016] Allah, rızasına uyanları bununla kurtuluş yollarına ulaştırır ve onları kendi izniyle karanlıklardan nura çıkarır. Onları dosdoğru yola yöneltip-iletir."

KAYNAKLAR

Buhari, İlim 49.

2- Yazır M. H., Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, c: 4, s: 2358.

3- İbn Kesîr, Tefsir, c: II, s: 419.

4- Hanbel, c: V, s: 256.

5- Kandehlevi c:1 s: 74-76.

6- Buhari.

AİLEYİ ATEŞTEN KORUMAK

Abdullah YILDIZ

Önceki yazımızda, İslamiyet'in 'ana-babaya ihsan öncelikli' bir toplum modeli öngördüğünü ele almıştık. Ancak bu öncelik, tek boyutlu ve tek yönlü bir sevgi-saygı bağı ve sorumluluk ilişkisi değil, aksine ebeveynin çocuklarına ve eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları dahil çok boyutlu bir ilişki ağını gerekli kılar.

Evlatların ana-babalarına karşı görevleri üzerinde durulduğu. Sıra ebeveynin birbirine ve çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarına geldi. Şu âyet-i celile, Müslüman ana-babalara muazzam bir sorumluluk yükler:

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi(ehl), yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun." (Tahrim 66/6)

Bu âyet hakkında Hz. Ali (r.a.), *"Nefsinize ve aile efradınıza faydalı ve hayırlı şeyler öğretiniz."*[1] yorumunu yaparken; Taberi, 'kendi nefsinizi ve ailenizi terbiye ederek yani hem kendinize hem de aile efradınıza iyi ve faydalı şeyler öğretip gereklerini yapmak suretiyle Cehennem ateşinden korununuz' açıklamasında bulunur.

Doğrusu, günümüzde aile kurumu ciddi bir felaketle karşı karşıyadır. Yeryüzünde büyük oranda egemen olan batıl/ı hayat tarzının ilk sarstığı kurum aile olmuştur. Batılı aile neredeyse göçmüş durumdadır. Modern batı tipi hayat tarzının neşvünema bulduğu bütün toplumlarda da aile hızla tezelzül etmektedir. Batılı yaşam biçiminin kaçınılmaz tezahürleri olarak yaygınlaşan benmerkezcilik, hazcılık, çıkarcılık, sorumsuzluk, cinsel sapmalar vb. insan fıtratının bir gereği olan kadim aile kurumu-

nun varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir.

Türkiye'de sağlam ve köklü bir geleneğe yaslanan aile kurumu da son yıllarda planlı ve sinsi bir tahribatla karşı karşıyadır. Aile kurumumuzu ayakta tutan manevi değerler hızla erozyona uğramakta, batılı yaşam biçiminin beraberinde getirdiği olumsuzluklar aile hayatımızda ciddi sarsıntılar meydana getirmektedir. SEKAM'ın 2010 "Türkiye'de Aile" araştırmasının da net bir biçimde ortaya koyduğu gibi, maalesef ülkemizde aile içi şiddet, iletişimsizlik, sadakatsizlik, namus anlayışındaki değişimler vb. sebebiyle boşanmalar artarken doğurganlık oranı düşmekte, zinanın hem hukuken yasallaşması hem de giderek zihnen meşrulaştırılması ve kutsal nikah kurumunun yara alması ile de nikahsız birliktelikler çoğalmaktadır.

Böyle bir vasatta, aile kurumunu her türlü yıkıcı etkiden, özellikle modern hayatın beraberinde getirdiği seküler tahribattan korumaya, onun kutsal temellerini tahkim edip yaşatmaya yönelik çabalar vazgeçilmez hale gelmekte, hatta insanımızın ve insanlığın geleceği açısından önemli ve öncelikli bir görev olmaktadır.

> Günümüzde aile kurumu ciddi bir felaketle karşı karşıyadır. Yeryüzünde büyük oranda egemen olan batıl/ı hayat tarzının ilk sarstığı kurum aile olmuştur. Batılı aile neredeyse göçmüş durumdadır. Modern batı tipi hayat tarzının neşvünema bulduğu bütün toplumlarda da aile hızla tezelzül etmektedir. Batılı yaşam biçiminin kaçınılmaz tezahürleri olarak yaygınlaşan benmerkezcilik, hazcılık, çıkarcılık, sorumsuzluk, cinsel sapmalar vb. insan fıtratının bir gereği olan kadim aile kurumunun varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir.

Firavunlaşan Dünyada Emin Bir Kale/Sığınak Olarak Aile

İnsanlık ailesinin bugün karşılaştığı durumun bir benzerine tarihte de rastlamaktayız: Totaliter baskıcı rejimlerin kadim örneklerinden biri olan Mısır'daki Firavun düzeni, kendi inanç sistemini ve yaşam biçimini benimsemeyen müminlere ve diğer toplum sınıflarına zulmetmiş; onların sosyo-ekonomik ilişkilerinden aile yapılarına kadar her şeylerine müdahale ederek hayatlarını bütünüyle denetim altına almaya kalkışmıştı. Öyle ki, gördüğü bir rüyadan hareketle, İsrailoğullarının yeni doğan bütün erkek çocuklarının öldürülmesine karar verebilmişti. Rivayetlere bakılırsa, bu talimat yıllarca uygulanmış ve on binlerce çocuk sıkı bir takibatla daha annesinden doğar doğmaz vahşice öldürülmüştü.[3] Dahası, Mısır halkı çok farklı alt ve üst sosyal gruplara bölünerek toplumsal yapı paramparça edilmiş, bazı sosyal sınıflar ve özellikle İsrailoğulları iyice zayıflatılıp köleleştirilerek ezilmiş, aşağılanmış ve zaman zaman uygulamaya konan sistematik bir soykırım yöntemi ile erkekleri öldürülüp kadınları sağ bırakılmak suretiyle tamamen yok edilmeleri plânlanmıştı.[4]

Böylesine zorlu bir süreçte, Mısır toplumunun en alt katmanında yer alan ve her türlü insani haklarından mahrum kalan İsrailoğullarını zulüm ve kölelikten kurtarıp özgürlüğe kavuşturma görevini Hz. Musa (a.s.) ve kardeşi Hz. Harun'a (a.s.) veren Yüce Rabbimiz, kurtuluşa yönelik ilk adım olarak müminlerin, peygamberleri öncülüğünde evlerini/ailelerini yeni baştan inşa ve tahkim etmelerini emir buyurdu. Zira, uzun süren zulüm ve katliam dönemlerinde, Mısır genelinde olduğundan daha fazla İsrailoğullarında aile ve cemaat yapısı darmadağın olmuş; inananların emin bir kale, bir merkez olarak sığınabilecekleri ev/aile hayatı kalmamıştı.

Evlerinizi Kıble/Mescid Edinip Namaz Kılarak Müjdeye Nail Olun!

İşte böylesi bir köleleştirme ve asimilasyon uygulamasına tabi tutulan İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun'a (a.s.)

Rabbimizin talimatı, onları bu durumdan kurtarmaya yönelikti:

"Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyettik: Şehirde halkınız için** (sığınak olarak) **evler hazırlayın ve evlerinizi kıble** (ye dönük mescitler) **haline getirin ve namazı dosdoğru** (devamlı ve kararlı olarak) **kılın! Ve** (sen ey Musa!) **inananları** (Allah'ın yardımıyla) **müjdele!" (Yûnus 10/ 87)

Bu ayetin tefsiri sadedinde Mevdudi şöyle der: "Bu sözleri ve hangi şartlar altında indirildiğini derin derin düşünüp vardığım sonuca göre Hz. Musa (a.s.) cemaatle namaz kılmak için birtakım binalar inşa etmek ya da evler edinmekle emrolunmuştur. Bu gerekliydi, çünkü cemaatle namaz kılmak şekli, iktidarın zulmü ve itikat zayıflığı yüzünden İsrailoğulları ve Mısır Müslümanları tarafından terk edilmişti. Bu durum onların dağılmaları ve dini ruhlarının ölmesi sonucunu getirdiği için cemaatle namaz kılmayı yeniden tesis etmek asıl olacaktı. Zira bu girişim ruhun dirilişi, dağılmış cemaatin toparlanması ve güçlerini birleştirmesi yolunda en önde gelen bir etkinlik olacaktı. *"Evlerinizi kıble (ye dönük mescidler) haline getirin"* ifadesi bence şu anlama gelmektedir: "Bu evleri cemaatle namazın kılındığı ortak mekânlar ve toplantılarınızın yapıldığı merkezi yerler haline getirin." İfadenin akabinde *"namazı ikame ediniz"* emrinin gelmesi, namazlarını tek tek değil, cemaatle kılmaları yolundaki imaya delalet eder. Çünkü Kur'ân'daki ***"ikametü's-salât"*** ifadesi, namazın topluca kılınması anlamında kullanılmıştır. Âyetteki ***"müjdele"*** emri ise şu anlama gelir: "Allah'ın lütfuyla ulaşılacak felahın müjdesini vererek onları umut ve cesaretle donat." Ümitsizlik, korku ve baskı altında oldukları için buna şiddetle ihtiyaç duymakta idiler çünkü."[5]

Üstad Mevdudi'nin de işaret ettiği üzere, burada namazın müminleri diriltici, inşa edici ve birleştirici ruhu ile karşı karşıyayız. Demek: Mısırlı müminler, peygamberlerinin öncülüğünde bir sığınak olarak inşa ettikleri evlerinde aileleri ile birlikte cemaatle kıldıkları namazlar ve okudukları vahiyle Allah'a daha yakın oldular, birbirlerine kenetlendiler ve üzerlerindeki kölelik ve ezilmişlik tortularından tamamen temizlendiler. Korkaklık, ürkeklik ve miskinlik gibi olumsuz özellikler cemaat namazları ile cesarete, atılganlığa ve umuda dönüştü. Dahası, uzun esaret döneminde edindikleri kötü alışkanlıklardan da namaz sayesinde kurtuldular. Zira dosdoğru ve huşu içinde omuz omuza kılınan namazlar, müminleri her türlü kötülüklerden alıkoyar.

Dosdoğru Namazlar Kılarak Hayâsızlık ve Kötülüklerden Uzak Kalın!

Yüce Rabbimiz, bu uygulamayı ümmet-i Muhammed'e de bir arınma ve dirilme vesilesi olarak emretti:

"Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı ikâme et** (dosdoğru kıl)**! Hiç kuşku yok ki, hakkıyla eda edilen namaz, insanı her türlü hayâsızlıktan ve kötülüklerin tüm çeşitlerinden alıkoyar." (Ankebût 29/45)

Firavun düzeninin ve yukarıda sözü edilen uygulamalarından pek çoğunun geçerli olduğu bugünün dünyasında da zayıf bırakılan, ezilen, horlanan hatta büyük bölümü neredeyse köleleştirilen Müslümanların, esaret zincirlerini kırarak parçalanmışlıktan kurtulmaları ve üzerlerindeki korkuyu, ürkekliği ve meskeneti atarak yeniden dirilmeleri için, Rabbimizin Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun'a (a.s.) emrettiği, ***"evlerinizi kıble edinin ve namazı** (cemaatle) **ikâme edin"*** emrini güncel bir emir telakki edip uygulamaya koymaları gerekir. Peygamberimiz'in (s.): ***"Ey insanlar! Evlerinizde namaz kılınız!.."***[6] hadis-i şerifi de farz namaza ilaveten kılınacak nafile namazlarla ailece arınıp temiz ve diri kalmamıza yönelik bir talimattır. Birer kıblegâh, birer mescit haline getirilen evlerde ve elbette camilerde cemaat halinde kılınan huşu dolu namazlar sayesindedir ki Rabbimiz ailelerimize sekînet, rahmet ve bereket bahşedecektir. Namazla dirilip yeniden sağlam birer kale ve emin sığınaklar haline gelecek olan sıcak yuva ve aile ocakları ile de müminler kendi özlerine dönecektir. Dahası, ikame edecekleri namazlar ve okuyup üzerinde düşünerek anlayacakları ve hayatlarına aktaracakları vahyi gerçeklik sayesinde de çağın her türlü ahlaksızlık, kötülük ve kirliliklerinden de korunacaklardır.

Evlerinizde Kur'ân Dersi Yaparak Sekînet ve Rahmete Erin!

Yukarıda zikrettiğimiz Ankebut sûresinin 45. âyeti, Kur'ân'ın

gereği gibi okunup anlaşılmasından sonra hayata aktarılmasının ilk adımı olarak namazın ikâmesini emrediyor. Namazda da sürekli olarak Kur'ân'ın tilavet edildiğini yani Kur'ân'la namazın iç içe olduğu hakikatini düşünürsek, gereği gibi okunan Kur'ân'la ve gereği gibi kılınan namazla ilahi mesajları, talimatları, emir ve yasakları günde beş kez hatırlayarak güncelleyen, gündemlerinde hep sıcak tutan müminler topluluğunun her türlü kir ve paslarından arınmaları, her türlü çirkin ve kötü eylemlere tevessül etmekten vazgeçmeleri, Allah'ın bir lûtfu olarak kendilerine ihsan edilecektir. Bir hadis-i şerifte temsili olarak anlatıldığı gibi, günde beş kez ırmakta yıkanan bir insanda nasıl kir kalmazsa, günde beş vakit gereği gibi namaz kılan bir müminde de manevi kirlerden eser kalmaz.[7]

Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'in evlerde ailece okunup ders yapılarak özümsenmesinin getireceği huzur, rahmet ve bereket iklimi ise, aile efradını tarifi imkansız güzelliklere gark edecektir: İşte Rasûlüllah'ın (s.) müjdesi:

*"Herhangi bir topluluk, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın kitabını okurlar ve onu tedris ederlerse, muhakkak onların üzerine **sekînet** iner, kendilerini **rahmet** kaplar, çevrelerini **melekler** kuşatır ve **Allah, onları kendi katındakilere anar**."*[8]

Bu büyük müjdelere nail olmak ve bugün dünyada ve Müslüman ailelerde de kaybettiğimiz huzur ve sükuna yeniden kavuşmak için yapılması gereken şey çok nettir: Evlerimizde ailece Kur'ân dersi yapmak!

Ailenize Namazı Emredip Siz de Namazda Sebatlı Olun!

Yüce Rabbimizin, Kur'ân kıraatini de içeren namazı; aile hayatının huzuru, sükunu ve devamı için temel esas olarak belirleyip Rasûlüllah'ın (s.) şahsında tüm ana-babalara şu talimatı vermesi oldukça anlamlıdır:

"Ailene namazı emret ve sen de onda devamlı/sebatlı ol!" (Tâhâ 20/132)

Hz. Ömer (r.a.), ev halkını sabah namazına bu âyeti okuyarak kaldırdığı rivayet edilir.[9]

Rabbimizin bu talimatı doğrultusunda Allah Rasûlü ve ashabı, hem kendilerini hem de ailelerini ve din kardeşlerini namazla ve Kur'ân'la sürekli diri tutarak huzur ve sükuna erdiler; evlerinde ailece nafile namaz kıldıkları gibi, Mescid-i Nebi'de cemaatle kılınan farz namazlara da tüm aile efradı ile birlikte katıldılar.

Ashab-ı kiram, *"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz."*[10]; *"Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona engel olmasın (izin versin)."*[11] buyuran Peygamberimiz'in (s.) talimatına uyarak, hanımlarını mescidden alıkoymadıkları gibi bilakis teşvik ettiler. Böylece, yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşinden hem kendilerini hem de aile efradını korumaya gayret ettiler.

Ailede Huzur ve Sekînetin İki Temel Şartı: Meveddet ve Merhamet

Her ikisi de aynı nefisten yaratılan, elmanın iki yarısı gibi birbirini bütünleyen ve biri olmadığında diğeri eksik olan erkek ve dişi cinsin meşrû birlikteliği ile aile oluşur. Allah'ın meşru kıldığı sınırlar içinde iki cinsin bir araya gelmesi ile kuşatıcı bir maddi/bedeni ve manevi/ruhi huzur ve sükûn iklimi (**sekînet**) hasıl olur.

Aynı insan bütününün iki parçasının âile kurumu oluşturmak amacı ile bir araya gelmesinin önemi ve bu kurumun sorumluluğunun büyüklüğü, öncelikle iki nokta üzerinde yoğunlaşır:

1- Aynı insan bütününün her iki yarısına huzûr, güven, örtü ve korunmuşluk sağlamak.

2- İnsan neslinin sürekliliğini teminat altına almak.[12]

*"Kendileri ile sekînete (huzura) ermeniz için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir **meveddet/sevgi** ve **rahmet/merhamet** kılması da, O'nun ayetlerindendir."* (Rûm 30/21)

*"…Eşleriniz sizin **elbiseleriniz/örtüleriniz**, siz de eşlerinizin **elbiseleri/örtülerisiniz**…"* (Bakara 2/187)

Yukarıdaki âyetler, evliliğin huzur, sükun, emniyet ve örtü boyutunu vurgularken, aşağıdaki âyet de, aile ve evlilik kurumunun insan neslinin devamı esası üzerine kurulduğunu işaret buyurur.

*"Kadınlarınız sizin (çocuk üreten) **tarlalarınızdır**..."* (Bakara 2/223)

Peygamberimiz (s.), neslin devamı ve Müslümanların çoğalması hikmetine binaen evliliği özendirmiştir. Bu bağlamda ***'doğuma müsait kadınlarla evlenmeyi'*** tavsiye etmiş (Ebu Davud, Ni-

kah 2; İbn Mace, Nikah 1); ***"Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben Kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."*** (Beyhakî, 7/81) buyurmuştur.

Kız çocuklarının istenmediği, zaman zaman diri diri toprağa gömüldüğü bir ortamda, kız çocuklarına sahip olanları, onları dindar ve ahlaklı kişilikler olarak yetiştirmeleri halinde cennetle müjdelemiştir: *"Kimin üç kızı olur da onları barındırır, ihtiyaçlarını karşılar, kendilerine merhamet ederse, elbette Cennet ona vacib olmuştur."* ('İki kız olsa da mı ya Rasûlallah?' diyene Hz. Peygamber: 'İki kız da' buyurmuştur.)[13]

> Aile içinde ve özellikle eşler arasında merhametin egemen olmasını besleyen unsurlar arasında; eşlerin birbirlerini öncelikle "insan" ve "din kardeşi" olarak, sonra da "dost ve arkadaş" olarak görmeleri ve birbirleriyle akraba, sevgili, sırdaş, yoldaş olduklarını unutmamaları sayılmaktadır.

Rum/20. âyette ifade buyrulan insan türünün çoğalıp yeryüzüne dağılması da evlilik yasası ile gerçekleşir.

Sekînet Nedir?

Rum/21. âyette ise, Yüce Yaratıcı'nın aynı hamurdan var ettiği ve ilahi bir lütuf olarak aralarına sevgi ve merhamet duygusu koyduğu erkek ve dişi cinsinin bir araya gelmesi ile ***insan*** tekinin tamamlandığı ve böylece ***"sekînet"*** denilen kuşatıcı mutluluk ve huzur ikliminin hasıl olduğu bildirilir.

Peki, sekînet nedir?

"Sekînet"; güven ve huzur duygusu, yatışma, sükûn, kalbin mutmain olması, rahmet, sebat, kararlılık, vakar gibi anlamlara gelir. Sekînet Allah'ın bir lûtfudur. Kur'ân-ı Kerim'de, imanlarının pekişmesi, sıkıntılı ve korkulu anlarda kalplerinin yatışıp iç huzura kavuşmaları için Allah'ın müminlere ***sekînet*** indirdiği (Fetih 48/4, 8) belirtilir. Hz. Peygamber'le ilgili olarak: *"Hani onlar mağaradaydı. O, arkadaşına; 'üzülme, Allah bizimle beraberdir', diyordu ve derken Allah O'na katından bir sükûnet bahşetti..."* (Tevbe, 9/40) buyrulurken, Peygamberimiz'in müminlere duasının da onlar için bir sekînet vesilesi olacağı belirtilir (Tevbe 9/103).[14]

Rum/21'de evliliğin gerekçesi olarak zikredilen ***sekînet*** kavramının cinsel tatminle sınırlandırılması doğru olmaz. Zira bu taktirde, ***"Allah'ın âyetlerinden biri"*** (30/21) olan bu ilahi lûtfu doğru kavramak ve tüm boyutlarıyla yaşamak zorlaşır. Ancak sağlıklı cinselliğin yaşanmadığı evliliklerde çatışma ve huzursuzluklar da kaçınılmazdır. Uzmanların belirttiğine göre; çoğu zaman gizlenen ya da fark edilmeyen bu eksiklik, ailenin sekînet iklimini olumsuz yönde etkiler ve böyle evlilikler azaba dönüşür. Yanlış bazı mülahazalarla rahip ve rahibeler gibi yaşama eğilimine giren kimi erkek ve kadınlar, evlendikten sonra, Allah'ın doğal ve meşrû bir hak olarak lûtfettiği bu ilişkiyi, kendi doğallığı içinde gerçekleştirmeyip, ne yazık ki hayatı kendilerine zindan ederler.[15] Kimi zaman da haram yollara tevessül ederek ebedi zindanlarını hazırlarlar. Birbirleri için her bakımdan "örtü" olmaları gereken eşler, yekdiğerini haramlardan korumakla da görevlidirler.

Bu açıklamadan sonra, ***sekînet***'in, aile ocağı/yuva ve evlilik kurumunu ayakta tutmanın olmazsa olmaz şartı olarak bütün anlamları ve kuşatıcılığı ile ikame edilmesi gerektiğini bir kez daha hatırlatalım. Rabbimiz evin/yuvanın varlık sebebini ve hikmetini şöyle beyan buyurur:

"Allah, evlerinizi sizin için bir huzur/sükûn yeri (seken) ***yaptı..."*** (Nahl 16/80)

Âyette geçen ***"seken"***; zihnen rahatlamak, huzur bulmak ya da sakinleşmek için bir şeye dayanmak, itimat etmek, güvenmek anlamına geliyor.[16] Esasen, huzur içinde oturulan yer anlamındaki ***"mesken"*** kavramı da bu anlamı mündemiçtir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de (Yunus 10/67, Neml 27/86, Kasas 28/72-73, Mümin 40/61) gecenin bir sükun/dinlenme vakti olduğu da hatırlatılır.

Özetle: *Sekînet*'in bütün kuşatıcılığı ile elde edilmesi, aile kurumunu maddi, manevi, psikolojik ve sosyal tüm boyutlarıyla sağlam bir sığınağa, emin bir limana ve sarsılmaz bir kaleye dönüştürürken; ***libâs/örtü*** faktörü de, aileyi her türlü olumsuz dış etkenlerden koruyan bir zırh

olma fonksiyonunu icra edecektir.

Ancak, böylesi bir ***sekînet*** ikliminin oluşması için; ***"meveddet"*** ve ***"merhamet"***in ikamesi şarttır.

Meveddet Nedir?

"Meveddet"; salt sevgi, katışıksız ve karşılıksız sevgi anlamına gelir. Bir nesneyi sevmek, temenni etmek anlamındaki *"vudd"*dan gelen *meveddet*; Kur'ân'da kalplerin birbirine ısınıp kaynaşmasını ifade eden "ülfet" kelimesiyle aynı anlamda kullanılır. Meveddet; sadece karı-koca arasında değil tüm insanlar arasında kaynaşma ve birlik meydana getiren bir "sevgi bağı" demektir. "El-Veddü"; bir put olup, insanlar ona sevgi beslediği için böyle denmiştir. *"El-veddü"*; aynı zamanda kazık demektir. Dolayısıyla ***meveddet***; kazığın yerde sabit kalması gibi çok sıkı bir sevgi bağını ifade eder.[17] Kur'ân-ı Kerîm, Hz. İbrahim'in kavmine söylediği, *"Siz gerçekten, Allah'ı bırakıp dünya hayatında aranızda bir sevgi bağı (meveddet) olarak putları ilahlar edindiniz."* (Ankebût 29/25) ifadesi ile; putların, toplumu birbirine kenetleyecek bir sevgi bağı olamayacağını vurgular. Allah'ın *Vedûd* ismiyle aynı kökten gelen *meveddet*; merkezinde Allah'ın ve rızasının bulunduğu bir sevgi bağıdır. İnsanlar ve eşler birbirlerini **"sırf Allah için"** severlerse, bu sevgi gerçek ve daimi bir sevgi olur.

Kalbinde **meveddet** olan insan sevdiğine **merhamet** eder; ona acır, onu esirger ve bağışlar. Bu durum özellikle karı-koca arasında doruk noktasına çıkar. Allah'ın Vedûd isminin, Kur'ân'da **Rahîm** ve **Ğafûr** ismi ile birlikte geçmesi anlamlıdır. Yani sevgi, merhamet ve esirgeyip bağışlama arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Ancak, karı-koca arasındaki **meveddet**in, sevgi bağının yara almaması ve kesintisiz devam etmesi için, onu sürekli beslemek ve onu zedeleyecek düşünce ve davranışlardan karşılıklı olarak uzak durmak gerekir. Aşağıdaki âyet ve hadislerde sıralanan tavsiyeler, bu konuda daha fazla erkeğin dikkatini çekiyorsa da, her iki cinsin bu öğütlere dikkatle uymaları halinde karşılıklı sevgi ve uyumun güçleneceği açıktır.

*"**Onlarla iyi geçinin**. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, bilin ki **sizin hoşlanmadığınız** bir şeye **Allâh çok hayır** koymuş olabilir."* (Nisa 4/19)

"Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir."[18]

"Kadınlarınıza karşı hayırlı olmayı birbirinize tavsiye edin."[19]

"Kadınlarınız konusunda Allah'tan korkun. Çünkü siz onları Allah'tan emanet olarak aldınız."[20]

Evlilikte meveddetin devamı konusunda dikkat ve rikkatin daha fazla erkeğe düştüğü anlaşılmaktadır. Ancak, karı-koca ilişkisini resmi ve soğuk bir hukuki anlaşma düzeyinin ötesinde sıcak bir atmosfere taşıyacak olan asli unsur meveddet ve merhamettir. Unutulmamalıdır ki, karı-kocanın birbirlerinin gerçek dostu, fikir ve dava arkadaşı olmaları halinde evliliklerı de kanatlanacak ve zenginleşecektir. Bunu becerebilen eşler, evliliği taçlandırmanın yolunu bulmuşlar demektir. Eşler arasında bu tarz ilişkinin kurulması, evliliğin standartlarının üzerinde oluşunun bir işaretidir. Hz. Hatice ile Hz. Peygamber (s.) arasındaki örnek ilişki işte böyle bir başarının zirvesidir.

Merhamet Nedir?

Merhamet/Rahmet: acımak, esirgemek, korumak, affetmek, bağışlamak, nimet vermek… anlamlarına gelen "r-h-m" kökünden türemiştir. İsim olarak; hayır, iyilik, ihsan, nimet ve kalp inceliği demektir. Kur'ân'da 114 ayette **rahmet** kelimesi geçerken; **merhamet** bir âyette (Beled, 90/17) geçer. Allah'ın "erhamu'r-rahimin", "rahman", "rahîm" ve "zü'r-râhmeti" sıfatları da aynı kökten gelir.[21] Dilimize asli anlamıyla yerleşmiş odak bir kavram olan ***rahmet*** ve ***merhamet*** terimleri; aile ilişkileri bağlamında daha bir anlam ve derinlik kazanır. Aile kurumu, ancak meveddet ve merhametle beslenerek ayakta kalır. Anne rahmi, merhamet ve rahmetin yatağıdır. Çocuklar da, ailedeki sevgi ve merhamet bağını pekiştiren asli unsurlardır.

Bir bedevî Hz. Peygamber'e (s.) gelip: 'Çocuklarınızı öper misiniz? Biz onları öpmeyiz' deyince, O buyurdu:

"Allah senin kalbinden merhameti çıkarıp almışsa ben sana ne yapabilirim?"[22]

Benzer bir durumda yine Rasûlüllah'ın ifade buyurduğu, ***"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."***[23] hadisinde de; aile

hayatından tüm ilişkilere kadar egemen kılınması gereken merhamet ilkesi ile karşılaşırız.

Mutlak ve izafi merhameti bir temsille anlatan şu hadis-i şerif ise; kainatın "**merhamet**" ile ayakta durduğundan hareketle tüm insan ilişkilerinin merkezine merhametin ikame edilmesi gereğini işaret eder.

"Aziz ve Yüce olan Allah merhameti yüz parça etti de doksan dokuzunu kendine alıkoydu ve yeryüzüne bir tek parça indirdi. Bu bir parçadan yaratıklar birbirleriyle merhametleşirler; hatta at, yavrusuna zarar verme korkusundan dolayı ayağını kaldırır, onu korur."[24]

Beled/17'de vurgulandığı üzere, özellikle yetime ve yoksula sahip çıkma konusunda ***"birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye eden"*** müminler, aile içinde meveddet ve merhameti ayakta tutmak için ısrar ve sabır göstermek durumundadırlar.

Aile içinde ve özellikle eşler arasında merhametin egemen olmasını besleyen unsurlar arasında; eşlerin birbirlerini öncelikle "insan" ve "din kardeşi" olarak, sonra da "dost ve arkadaş" olarak görmeleri ve birbirleriyle akraba, sevgili, sırdaş, yoldaş olduklarını unutmamaları sayılmaktadır.

"Kadınlar, erkeklerin kızkardeşleridir."[25] hadis-i şerifi de bu minvalde okunmalıdır. Her şeyden önce "din kardeşi" olduklarının bilincinde olan, aynı dâvâ peşinde koşan, aynı amaç uğruna mücadele veren eşler arasında duygu, düşünce ve eylem birliği gerçekleşeceği gibi, en genel anlamıyla sekînete de ulaşılır.

Özetle: aile kurumu ***sekînet***, ***meveddet***, ***merhamet*** sacayağı üzerinde yükselir ve devam eder.

Aile Huzurunun Devamlılığı İçin Gerekli Bazı İlkeler

Rabbimizin, Kitab-ı Kerim'inde beyan buyurduğu, aile kurumunu ayakta tutmaya ve aile saadetini temin edip uzun soluklu kılmaya yönelik ilkeler, kurallar, sabiteler ve tavsiyelerden bir kısmı şöyle sıralanabilir:

Yüce Rabbimiz, Allah Rasûlü'nün (s.) aile hayatını model olarak sunduğu Ahzâb suresinde, Peygamber hanımlarının şahsında tüm mümin hanımlara dünya ve ahiret saadetinin ipuçlarını verir:

"Evlerinizde vakarla-oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi süslerinizi açığa vurmayın. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt (Peygamber'in ev halkı)! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." "Evlerinizde okunmakta olan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, latiftir, haberdar olandır." (Ahzab 33/33-34)

Bu âyetlerin hemen devamında da (Ahzab 33/35), erkek ve kadınların taşımaları gereken özellikler sıralanır:

"Şüphe yok ki müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar, sadık erkeklerle sadık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, mütevazi erkeklerle mütevazi kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya, işte onlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

Kuşku yok ki, bu özelliklere sahip olan eşler arasında sevgi, merhamet, uyum ve huzur güçlü olacaktır.

Rabbimiz mümin eşlerin birbirlerine karşı hukukunu da belirlemiştir:

"Erkekler kadınlar üzerinde sorumlu-gözeticidirler…" (Nisa 4/34)

Hz. Peygamber (s.) de Veda Hutbesi'nde: *"Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ederim. Zira onlar sizin himayenize verildiler; tahakkümünüze değil..."*[26] buyurmuştur.

Kadınlara iyi davranmayanları ve dövenleri ise şiddetle uyarmış, onları "hayırsız" olarak nitelemiştir:

"Sizden biriniz karısını köleyi döver gibi dövmeye kalkışıyor. Belki de o akşam onunla aynı yatakta yatacak."[27] *"Birçok kadın Muhammed ailesine gelerek kocalarını şikâyet ediyorlar. Kadınlarını döven o kimseler, sizin hayırlınız değildir."*[28]

Peygamberimiz, eşlerin birbirlerine karşı, özellikle de erkeklerin hanımlarına karşı iyi davranmalarını tavsiye ederek: *"Müminlerin îmânca en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. En hayırlınız da kadınlarına karşı hayırlı olanlardır."*[29] buyurmuştur.

Kadınları; narinlikleri, zayıflıkları ve yapısal farklılıkları sebebiyle narin bir *"kaburga kemiğine"* benzeten Peygamberimiz, erkeklerin onları kendileri gibi olmaya zorlayarak kırmamalarını tavsiye buyurmuştur:

"Kadın kaburga kemiği gibi-

dir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın."[30]

Karı-koca ilişkilerinde eşlerin birbirlerini memnun etmeleri esastır: *"Kocasını memnun ederek ölen kadın cennetliktir."*[31] buyuran Peygamberimiz (s.); eşlerin yemek yerken birbirlerinin ağzına verdikleri lokmaların bile mükâfatını alacaklarını[32] beyan buyurmuştur.

Bir kitap olacak genişlikteki bu tür ilke, kural ve nasihatler çoğaltılabilir. Ancak biz, bu kadarla yetiniyor ve Sema binti Harice'nin, evlenen kızına nasihatinden bir bölüm aktararak bu faslı bitiriyoruz:

"Kızım! Şüphesiz sen, içine yetiştiğin bir yuvadan çıktın; bilmediğin bir yuvaya ve tanımadığın bir eşe/arkadaşa gittin. O halde, sen onun için yer ol ki, o senin için gök olsun; sen onun için çadır ol ki, o senin için direk olsun; sen onun için cariye ol ki, o senin için köle olsun… Onun burnunu, kulağını ve gözünü koru ki, senden sadece güzellik koklasın, güzel sözler işitsin, güzel şeyler görsün, başka değil…"[33]

Ve Duamız

Yüce Rabbimiz, gerçekten iman edip teslim olanlara şu müjdeyi veriyor:

"Siz ve eşleriniz sevinç ve mutlulukla cennete girin!" (Zuhruf 43/70. Ayrıca Yasin 36/56)

Bu ebedi mutluluk müjdesine nail olmak için dualarımızın da şöyle olması gerektiğini bize öğretiyor:

"Rabbimiz, bizi Sana teslim olanlardan kıl ve soyumuzdan Sana teslim olacak bir topluluk çıkar, bize ibadet yollarını göster ve tevbemizi kabul et: Şüphesiz Sen tevbeleri kabul eden ve esirgeyensin." (Bakara 2/128)

"Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin." (Âl-i İmran 3/38)

"Rabbim! Beni ve neslimi dosdoğru namaz kılmakta daim eyle. Rabbimiz! Duamı kabul eyle." (İbrahim 14/40)

"Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi muttakilere önder eyle." (Furkan 25/74)

Dipnotlar

1 Muhammed Yusuf el-Kandehlevi, Hadislerle Müslümanlık, 3/466.
2 Bakınız: www.sekam.org.tr
3 Zeki Soyak, *Hz. Musa* (a.s.), İlkadım Yay., Kayseri-2009, s. 8. Soyak, Firavun'un öldürdüğü çocukların sayısına dair, tefsir kitaplarında on binden doksan bine kadar farklı rakamların yer aldığını zikreder.
4 Kur'ân-ı Kerim'de bu uygulamalar sıkça zikredilir: Bakara 2/49; A'râf 7/127, 141; Şuara 26/22; Kasas 28/4; Mü'min 40/25; Zuhruf 43/54. Totaliter bir zulüm düzeni olarak Firavun yönetim biçiminin ve Firavun karakterinin analizi için bakınız: Zübeyir Yetik, *Firavn*, Beyan Yay., 1985.
5 Ebû'l-A'lâ el-Mevdudi, Tefhimü'l-Kur'ân, İnsan Yay., İstanbul-1996, 2/359.
6 Hadisin tam meali şöyledir: "Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbûlü, insanın evinde kıldığı namazdır." Buhârî, Ezân 81, İ`tisâm 3; Müslim, Müsâfirîn 213. Ayrıca bk. İbni Mâce, İkâmet 186, 198.
7 Müslim, Mesâcid 284.
8 Tirmizi Kıraat 3; Müslim, Zikir 38; İbn Mace, Mukaddime 17; Ebu Davud, Salat 349.
9 Mevlânâ Şiblî Nûmânî, *Hz. Ömer ve Devlet İdaresi,* II/373.
10 Buhârî, Cum'a 13; Müslim, Salât 36; Ebû Dâvud, Salât 13, 52; Tirmizî, Cum'a 64; Dârimî, Salât 57; Muvattâ, Kıble 12; Ahmed, II/16, V/17.
11 Buhârî, Cum'a 12, Ezân 162, 166, Nikâh 116; Müslim, Salât 134; Ebû Dâvud, Salât 53; Tirmizî, Salât 400; Muvattâ, Kıble 12.
12 Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'ân, Nisa/34. âyetin tefsiri.
13 Ahmed 3/303.
14 *Dini Kavramlar Sözlüğü,* Heyet, D.İ.B.Y., "Sekînet" maddesi; Rağıb el-Isfahani, el-Müfredat, Pınar Yay., S.K.N. maddesi. El-Müfredat'ta "sekînet" hakkında; 'mümin kişinin kalbini teskin eden ve ona emniyet, güvenlik hissi veren bir melektir', 'sahibini şehvetlere meyletmekten ve korkudan uzaklaştırıp teskin eden akıldır', 'korkunun zail olması, ortadan kalkması anlamına gelir' şeklinde farklı görüşlere yer verilir.
15 Mustafa İslamoğlu; *'Eşler Arası İlişki',* www.ilimhazinem.com
16 Isfahani, a.g.e., S.K.N. maddesi.
17 Isfahanî, a.g.e., V.D.D. maddesi.
18 Müslim, Radâ' 61.
19 Müslim, Radâ' 62; Tirmizî, Radâ' 11.
20 Ebu Dâvud, Menâsik 56; İbn Mâce, Menâsik 84.
21 *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Heyet, D.İ.B.Y., "Merhamet" maddesi.
22 Buhari, Edeb 18; Müslim, Fedail 64.
23 Buhari Edeb 18; Müslim Fedail 65; Tirmizi 1911; Ebu Davud 5218; Ahmed 2/241.
24 Buhari Edeb 19; Müslim, Tevbe 17; İbn Mace 4293.
25 Câmiu's-Sağîr, hadis no: 2329.
26 Tirmizî, Radâ` 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 3.
27 Buhârî, Tefsîru sûre (91)1; Müslim, Cennet 49. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru sûre 91; İbn Mâce, Nikâh 51.
28 Ebû Dâvûd, Nikâh 42. Ayrıca bk. İbni Mâce, Nikâh 51.
29 Tirmizî, Radâ` 11. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbni Mâce, Nikâh 50.
30 Buhârî, Nikâh 79, Radâ` 65.
31 Tirmizî, Radâ` 10.
32 Buhârî, İmân, 41, Cenâiz 36, Vesâyâ 2, Nefekât 1, Merdâ 16, Daavât 43, Ferâiz 6; Müslim, Vasiyyet 5.
33 M. Hadimi, *Berika*, Kahraman Yay., 5/316-317.

Arabistan'da Arapça Bilmek

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Suudi Arabistan'ın Cidde şehrindeki yeni gözlemlerim hayati tecrübelerime neler katmış olabilir? İlk izlenimim oydu ki gördüğüm, görüştüğüm herkes, Arapça konuşuyordu. Şaşırıp kalmıştım. Müslümanlık ömrüm boyunca defalarca teşebbüs edip de bir türlü öğrenemediğim bu dili sokaklarda çöp toplayan Afrikalı kadınlardan, Arap çocuklarına dadılık yapan Endonezyalı, Filipinlilere, apartmanların haris'lerinden, Pakistanlı taksicilere kadar herkes, ama herkes Arapça konuşuyordu. Takdir edersiniz ki Arapların da bizzat Arapça konuştuklarını ayrıca zikretmeme lüzum bile yoktur. Onlara ne kadar imrendim bilemezsiniz. Etrafımdaki herkesin Arapça konuşuyor olması beni nasıl da şaşırttı, kendilerine hayran bıraktırdı. Bu dili öğrenip dinimi daha doğru anlamak ve daha doğru yaşamak uğruna nelerimi feda etmezdim ben. Oysa bu insanlar nasıl da rahat ve kolay biliyor, konuşuyorlardı Arapçayı. Bütün bunlara ilave olarak şunu da söylemeliyim; saydığım kimselerin yarıdan fazlası İngilizceyi de şöyle böyle anlıyor ve konuşuyorlardı. Fakat bu husus şimdilik konumuzun dışında kalsın.

Ne güzel değil mi; aynı zamanda son Allah kelamının dili de olan Arapça, koskoca bir ülkenin her tarafında gürül gürül bilinip konuşulmaktadır. Siz bunu bütün Arap toplumlarına da teşmil ettiğinizde, karşınıza Arapça bilen ve konuşan muazzam bir nüfus çıkacaktır. Arapça bildiklerine göre onca nüfus son Allah kelamını da rahatlıkla okuyup anlıyorlar demektir. Ne kadar sevinsek azdır. Allah kelamının okunup anlaşılması demek, yeryüzünde İlahî adaletin bilinmesi, uygulanması, tecellisi de demek olmalıdır. Öyleyse şimdi bütün bir Arap âleminde İlahî Kelam'ın ön gördüğü Hak ve hukuk en üst düzeyde uygulama alanı bulmuş demektir.

Böyle midir? Mısır'da, Sudan'da, Libya'da, Irak, Kuveyt, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus, Fas, Cezayir, Yemen ve Suudilerin Arabistan'ında durum bu mudur? Arapça biliyor olmak, dili Arapça olan son Allah kelamının da iyi anlaşılması ve uygulanması sonucunu doğuruyor mu her zaman? Arapça biliyor olmanın fiyakası aynı zamanda İslâm'ı iyi bilmenin, iyi yaşamanın da cakasını satmaya yetiyor mu? Yoksa anlamak, yaşamak ve bunun izzetini taşımak, dil bilgisinin ötesinde birtakım erdemleri, eylemleri ve ahlakı mı gerektiriyor? Elbette İlahî Kelam'ın anlaşılmasında dilin yani Arapçanın vazgeçilemez bir önem ve değeri vardır; bunu kimse inkâr edemez. Ancak dil bilgisini yeterli sayarak, Allah'ın insana bahşettiği akletmeyi, muhakemeyi bir yana bırakanların durumu ve tutumunu nasıl açıklayacağız? Ana dili başka olmasına rağmen Arapçayı sonradan öğrenerek İslâm'ı Araplardan daha iyi anlayan, bilen ve yaşayanlar, acaba hangi yetenekleriyle bunu başarmışlardır?

Gözlemim odur ki umumi manada Müslüman âleminde fıkhi mezhepler din'in yerine kaim kılınmıştır. Ahalinin büyük bölümü Arapça da bilse, Kur'an da okusa, anlayış, bilgi ve pratiğini mezhebinin itikadi ve ameli teklif ve tercihi üzerine bina etmiştir. Kötüsü, her mezhep sahibi diğerini yerine ve bilgi birikimine göre mezhepsiz, sapık hatta tekfir mekanizmasını işleterek kâfir bile görebilmektedir. Hâlbuki fıkhi mezhepler neticede öznel din anlayışlarıdır; din değildir. İçtihatlar din'e sınır koymak maksadıyla yapılmaz. Çünkü dinde (İslâm) sınır koyma hakkı yalnız Allah'ındır. İçtihatlarla sınır koymanın tam aksine, insanlara kolaylık sağlamak aslî hedeftir. İçtihatlar zaman içerisinde kemikleşmiş,

gelecek zamanlara teşmil edilmiş ve giderek mezhepleşmiş olunca, insanlara kolaylık sağlamaktan çıkıp, ayaklarına dolanan, onlara yeni sınırlar koyan zorlaştırıcı bir mekanizmaya dönmüştür. Hele bir de günümüzde olduğu gibi yüzlerce yıl önce yapılmış dönemsel içtihatların, bugünkü hayat şartlarına zorla uydurulmaya çalışılmasındaki gariplik düşünülürse, Müslüman âleminin halihazırdaki düşünceden korkan ahvali çıkar ortaya.

Arapçayı iyi bilmeleri bütün Arapların İslâm'ı da iyi anlıyor, biliyor ve yaşıyor olmalarını gerektirmiyor. Aynı şeyi Arap olmayıp da Arapçayı iyi bilenler hakkında da söyleyebiliriz sanırım. Anlamak, bilmek ve yaşamak, dışında değil, insanın içerisindeki cevherlerin işlevselliği, verili olanın algılanmasıyla alakalıdır diye düşünüyorum. Bu da Türkçede daraltarak adına 'düşünce' dediğimiz beşeri faaliyetin derinliği ve devamlılığına bağlı olsa gerektir. Arapça bilmek, Kur'an ve Buhari'nin metinlerini teklemeden okuyabilmek nereye kadar ve ne ölçüde kişinin iman ve iz'anını izah eder? Eğer okudukları üzerinde en ufak bir muhakeme yürütmeksizin salt karşıdaki metnin lafzına takılıp kalınmışsa, ortaya tam Ortodoks bir bağlanma ve taassup çıkar. İman ile taassubun birbirine ne kadar aykırı eylemler olduğu aşikârdır. "Buhari'de hilafı hakikat hiçbir hadis yoktur" yahut "Kur'an Allah'ın elinden bahsediyorsa bu bizzat bir eldir" diyen ve buna aykırı düşünenin imanından şüphe duyan bir zihniyetin taşıdığı marazi durum ve tutum, bence, bütün Müslüman âleminin mevcut zevalini özetleyen açık bir belge niteliğindedir. Arapça konuşan o dünyanın umumi meşrebi maalesef budur.

Şimdilerde hayli şöhret sahibi olmuş Müslüman bir düşünür kardeşimin gençlik yıllarında kaleme aldığı Kur'an mealinin önsözüne eklediği hazin bir ifadeyi hatırlıyor ve üzüntümü tazeliyorum. Deniliyordu ki orada mealen: "Bu meali Arapça bilmeyenler eleştirmesin." O tarihlerde bir yazı yazmış ve başına da epigraf olarak "bu eleştiri Arapça bilmeyen bir kalemden çıkmıştır" diyerek not düşmüştüm. Bu ve benzeri ambargoların Müslümanların başına ne belalar açtığını sanırım o kardeşimiz de bugün anlamıştır. Bu vesileyle burada bir kere daha tekrarlamakta yarar görüyorum; ömrüm bunun tekrarıyla tükense bile yaptığımdan bıkmayacağım şeyden söz ediyorum. Ve diyorum ki Allah'ın çok yapmamızdan, aşırı gitmemizden ötürü bizi kınamayacağı tek insanî işimiz düşünmektir. Mesela namazda, oruçta, hac ve zekâtta aşırılık varsa bu durum kınanır. Ve başka ibadetleri aksatarak onların yerine namazın, orucun ikame edildiği hatıra gelir. Ama düşünmenin aşırılığı olmaz. İnsan ne kadar derin, ne kadar uzun boylu ve ne kadar kılı kırk yararak düşünürse o kadar iyidir. Yeter ki düşünme ile heva ve heves, uzun emellilik, hayalcilik birbirine karıştırılmasın.

Elbette selim bir kalbin akletmesinden bahsediyorum ben. Ve bir kalp selim olmaktan çıkmış, marazi bir hal alıp mühürlenmişse onun entelektüel faaliyetinin adı akletme değildir artık. O, heva, heves, kötü arzular peşindeki bir hayalperesttir. Bu ayrımı yapmaksızın düşünenlere bir sözüm olamaz. Onların da olur olmaz yerde yazdıklarımı doğru düzgün okumadan, anlamadan, Arapça bilip bilmemem ile ilgilenerek ahkâm kesmelerine üzülmek istiyorum, doğrusunu isterseniz üzülemiyorum bile. Anlama kusurlu insan o kadar çok ki. Umran dergisinin Aralık 2010 196. sayısında "Unutana değil unutturana bak" başlıklı eleştirel yazım münasebetiyle bir zihin fırtınası yaratılacaksa buna her zaman hazırım. Dışarıdan gazel okumak, eğer okuyanın sesi çirkinse zihni rahatsız eder. Ancak iyi sesliler gazeli içeriden okusunlar da kalbimizin pası giderilsin isterim az biraz.

Cidde'deki gözlemlerimden söz ediyordum. Umumi manada özetleyecek olursam derim ki, insanların Arapça bildiklerini lakin İslâm'ı bilmediklerini gördüm. Belki İslâm'ı seviyorlardı, lakin bu, onu doğru anlamalarına, doğru yorumlamalarına hatta doğru yaşamalarına yetmiyordu. Çünkü İslâm'ın aslî kaynağını değil mezhep ve meşreplerinin öngördüğü ne varsa onu önceliyorlardı. Sonunda şu kanaate vardım ki Müslüman âleminin hemen bütün coğrafyalarındaki sıkıntı aynıdır. Besbelli Kur'an'ı mehcur bırakarak bu hale düşmüşlerdi; onu yeniden hayatlarına rehber edinirlerse ayağa kalkacaklar diye düşünüyorum. Elbette okuduklarını muhakeme süzgecinden geçirerek benimsemeyi şiar edinmeleri şartıyla savunuyorum kanaatimi. Muhakemesiz bir benimsemenin iman değil belki sıradan bir bağlanma anlamı taşıyacağı ve Allah indinde makbul olmayacağını yönünde bir anlayışım var. Allah en doğrusunu bilir.

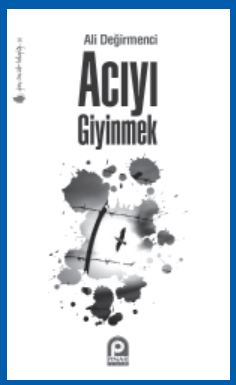

Acıyı Giyinmek
Ali Değirmenci
Pınar Yayınları

Acıyı Giyinmek'teki denemeler, edebi bir tat ve zenginlik içerisinde, "günlerin biriktirdiği" çeşitli olaylara, gelişmelere, duyarlılıklara bağlı olarak yazılmışlarsa da hep hayatın içinde durma ve yaşadığı zamana "tanıklık" etme gayretinin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Yazar, bir yandan dünyanın bir değirmen olduğunu diğer yandan bu değirmen içinde yapıp ettiklerimizden sorumlu olacağımızın bilincindedir. Hayatın her alanında bir imece anlayışı içinde özgürleşmeyi, erdemliliği, ilkeliliği pekiştirmek ve çıtayı yükseltmek gereklidir. İnsani etkinlik alanlarını ayağa kaldırmak, ulaştığımız birikim ve aydınlığı devrimci bir zindelik içerisinde hayatla tanıştırmak, direniş içerisinde sınamak gerçekten önemlidir. Bu kitaptaki yazıların bir amacı da sorumluluk duygusuna vurgu yapmak; direnme / var olma sevincini her şeye karşın yeşertmek ve bunları paylaşıma sunmaktır.

Plastik Kelimeler: Modüler Dilin Zulmü / Uwe Pörksen / *AçılımKitap*

Özgürlük, eşitlik, evrim, ilerleme, bilim, milliyetçilik, sosyalizm, demokrasi, Marksizm modern dünyanın kelimeleri. Masum isimlerin altına gizlendiklerinden tanınması en zor olanları ise iletişim, tüketim, gelişim, eğitim, bilgi, hayat standartları, yönetim, model, planlama, üretim, proje, kaynak, hizmet, sistem, refah...

Bu kelimelerin hiç de birer tanrı rolü oynamadığını düşünenler Uwe Pörksen'in *Plastik Kelimeler* adlı kitabına bakabilirler.

Kitabın alt başlığı daha da eğitici: *Modüler Dilin Zulmü*. Pörksen, dilin özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra egemenlik kazanan modern kullanımının, dünyanın gördüğü en yıkıcı zalimlere dönüşen bir grup kelime ürettiğini söylüyor. Din ile aşikâr bir ilgisi olmadığından dolayı Pörksen bu kelimelere "tanrı'lar demiyor. Yine de onlara "zalimler" diyor ki, ihtiva ettiği anlam itibariyle bu kelime Kur'an'daki *cebbar* kelimesine denk düşüyor. Bu isim, Allah'a ait olarak ele alındığında, O'nun, yarattıkları üzerindeki mutlak kontrol gücü anlamına gelir. "Zulüm" veya günümüzde kullanılan bir haliyle "tiranlık," yaratılanlar tarafından sahip çıkılan bir sıfat olduğunda kötü bir şey haline dönüşür. Pörksen, bu zalim kelimelerin en aşağı otuz tane müşterek özelliği olduğunu vurguluyor. Bu özelliklerden en önemlisi ise, iyilik ve ihsan halelerinin içine gizlenmiş olmalarına rağmen belli bir tanımlarının olmaması. Yani, bol çağrışımlı ancak tanımsız kelimeler.

Erken Modern Osmanlılar / Virginia H. Aksan, Daniel Goffman / *Timaş Yayınları*

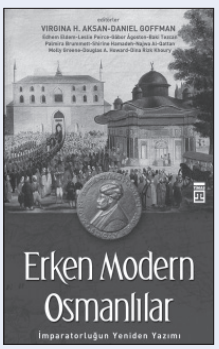

1453'te İstanbul'un fethedilmesinden 1839'da Tanzimat'ın ilan edilmesine kadar olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemi hakkında yepyeni bir değerlendirme. Geleneksel görüşe göre bu yıllar, gücünün doruğundaki imparatorluğun küreselleşme ve Avrupa üstünlüğü karşısında kendini modernleştirmeyi başaramayıp gerilemeye başladığı bir dönemdir. Bu kitabın yazarlarıysa bu görüşe karşı çıkarak aslında Osmanlıların nasıl kendi koşulları içinde modern hale geldiklerini gösteriyorlar. Osmanlıları siyasetçi ve diplomat, askeri reformcu, sanatçı ve tarihçi kimlikleriyle inceleyen yazarlar, bir yandan da Osmanlıların içinde yaşadıkları mahkeme, mezarlık, bahçe gibi maddi dünyaları ayrıntılı olarak ele alıp yeniden tarif ediyorlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun entelektüel tarihinde bir dönüm noktasını ifade eden bu kitap öğrenciler, akademisyenler ve Osmanlı dünyasıyla ilgilenen herkes için temel bir metin haline gelmeyi vaat ediyor.

Karşılaşmalar / Semih Kaplanoğlu / *İletişim Yayınları*

Karşılaşmalar, Semih Kaplanoğlu'nun 1996-2000 yılları arasında Radikal gazetesine yazdığı köşe yazılarından derlenen denemelerden oluşmaktadır. Bir köşe yazısı ve bir denemenin sınırlarını zorlayan, her birinde edebiyatın saklı dünyasına kapılar açan yazılarıyla Kaplanoğlu, yönetmenliğinin yanı sıra Türkçe edebiyattaki yetkinliğini de okurlarıyla paylaşıyor. Kaplanoğlu kitabında yetmişten fazla yazısını okuyucuyla paylaşıyor. Hepsi kendi içinde birer çekirdek senaryo. Her gün bakıp da görmediğimiz bir kediye, sesini duyup da önemsemediğimiz bir vapura, gezilecek görülecek kentlere, evlere, sokaklara, yalnızlık ve huzursuzluğa dair yazılmış senaryolar. Yönetmenin hayatından gerçek bir kesit olan 'Asi' başlıklı yazıdan 'Herkes Kendi Evinde' filminin ana fikrini öğreniyoruz. Şiromansi'nin ne olduğu, Ahmet Haşim'in tat ve koku almaktaki hassasiyeti gibi ilginç konular ile yalnızlığın ve aşkın hallerini bu kitapta bulmak mümkün.